Муқәддәс Китап

Тәврат 27-қисим

«Даниял»

© Муқәддәс Китап 2012

CC BY-SA 4.0

www.mukeddeskalam.com

«Уйғурчә Муқәддәс тәржимиси»

Тәврат 27-қисим

«Данниял»

(Данниял пәйғәмбәрниң китави)

Қисқичә мәзмуни

«Данниял» дегән бу китап Тәвратниң бир қисми болуп, Тәврат дәвридики әң улуқ пәйғәмбәрләрниң, йәни Йәшая, Йәрәмия, Әзакиял һәм Зәкарияға охшаш пәйғәмбәрләрниң китаплиридин биридур. Шүбһисизки, пәйғәмбәр Данниял өзи бу китапни язған.

Худасиз кишиләр бу китаптики тәлимләргә һәрдайим қәтъий нәпрәтлинип вә қарши туруп кәлгән. Чүнки ушбу китаптики бешарәтләрниң шунчә топ-тоғра әмәлгә ашурулғанлиғи һәр қайси әқли бар кишигә Пәрвәрдигарниң күч-қудритини ениқ испатлайду.

Арқа көрүнүши

Йәһудийлар Пәрвәрдигардин йүз өрүп бутларға чоқунуши түпәйлидин, Пәрвәрдигар уларниң ят империйәләргә әсиргә тутулуп, сүргүн болуши дегән жазаға йол қойған. Бәргән жазаси шундақ болған болсиму, «Пәрвәрдигарниң жаза қурали» болған Бабиллиқлар Худаниң бәлгүлигән жаза даирисидин зор дәрижидә ешип, Йәһудийларға қаттиқ зораванлиқ қилған еди. Бабил (Бабилон) империйәси нурғун Йәһудийларни өзиниң қуллири қилиш үчүн әсиргә алған. Даниялму уларниң арисида бар еди. Шу чағда у он бәш-он алтә яшларда еди (миладийәдин илгири 605-жили).

Худа муәллипниң бешидин өткөзгән кәчүрмишлири вә униңға әвәткән ғайипанә аламәтләр арқилиқ шу заман хәлқини риғбәтләндүргән. Даниялға берилгән бешарәтләр Өз хәлқигә икки иш тоғрилиқ хәвәр йәткүзиду. Биринчидин, Худа тарихниң пүтүн жәриянини идарә қилиду; иккинчидин, Худа шундақла барлиқ ишларни Өз падишалиғиниң бәрпа қилинишиға нишанлайду.

Мәзкур китап икки қисимға бөлүниду: биринчи, Данниял вә униң билән биллә сүргүн болған һәмраһлириниң кәчүрмишлири, йәни уларниң қандақ қилип Худаға болған ишәшиси вә итаәтчанлиғи билән дүшмәнлиридин ғалип кәлгәнлиги. Бу вақиәләр Бабил вә Парс падишалиғи дәврини арқа көрүнүш қилиду. Иккинчи қисмида болса, Данниял көргән бир қатар ғайипанә аламәтләр болуп, символлуқ ишлар арқилиқ Бабил, Парс вә улардин башқа бир қанчә империйәниң гүллиниши вә хараплишиши баян қилиниду. Бу баянлар уларниң вәйран қилиниши вә Худаниң падишалиғиниң бәрпа қилиниши, Мәсиһ (Қутқазғучи)кә аләмдики барлиқ һоқуқ берилишидин ибарәт үч иш тәң бирла вақитта болидиғанлиғини шәрһләйду.

Мәзмун: —

Данияль вә униң бурадәрлири (1:1-6:28)

Данияль көргән ғайипанә аламәтләр (7:1-11:45)

(1) Төрт мәхлуқ (7-бап)
(2) Қочқар билән текә (8-бап)
(3) «Йәтмиш «йәттә»» (9-бап)
(4) Оттура шәриқ тоғрилиқ бешарәтләр (10-11-бап)
(5) Хатимә (12-бап)

Даниял

Даниял вә униң достлири
Даниял Небоқаднәсарниң ордисида

1 [1] Йәһуда падишаси Йәһояким тәхткә олтирип үчинчи жили, Бабил падишаси
Небоқаднәсар Йерусалимға һуҗум қилип уни муһасирә қиливалди. [2] Рәб Йәһуданиң
падишаси Йәһуякимни, шундақла Худаниң өйидики қача-қучиларниң бир қисмини
униң қолиға тапшуруп бәрди. У әсирләрни Шинар зиминиға, өзи чоқунидиған мәбудниң
бутханисиға елип барди вә булап кәлгән қача-қучиларни бутханиниң ғәзнисигә қойди.
[3] Падиша Небоқаднәсар баш ағват ғоҗидари Ашпиназға әсиргә чүшкән Исраиллар
ичидин хан җәмәтидикиләрдин вә есилзадә жигитләрдин бир нәччидин таллап елип
чиқишни буйруди. [4] Бу яшлар нуқсансиз, келишкән, данишмән-уқумушлуқ, мол би-
лимлик, мутәпәккур, орда хизмитидә болушқа лаяқәтлик, йәнә келип калдийләрниң
илим-пәнлирини һәм тилини үгинәләйдиған болуши керәк еди. [5] Падиша улар тоғри-
сида улар үч жилғичә һәр күни падиша йәйдиған назу-немәтләр вә шараплар билән
озуқландурулсун, муддәт тошқанда падишаниң алдида хизмәттә болсун дәп бекитти.
[6] Талланған Йәһуда қәбилисидики яшлардин Даниял, Һанания, Мишаел вә Азариялар
бар еди. [7] Ағват беши уларға йеңи исимлар, йәни Даниялға Бәлтәшасар, Һананияға Ша-
драк, Мишаелға Мишак, Азарияға Әбәднего дегән исимларни қойди.
[8] Даниял падиша бәлгүлигән назу-немәтләр вә шаһанә шараплири билән өзини Худа
алдида напак қилмаслиққа бәл бағлиди; шуңа у ағват бешидин өзиниң напак қилин-
маслиғиға йол қоюшини илтимас қилди. [9] Әнди Худа ағват бешини Даниялға илтипат
вә шапаәт көрситидиған қилған еди. [10] Лекин ағват беши Даниялға:

1:1 2Пад. 24:2, 3; 2Тар. 36:6
1:2 **«Худаниң өйи»** — муқәддәс ибадәтхана, әлвәттә.
1:3 **«баш ағват ғоҗидари Ашпиназ»** — «ағват» падиша сарайидики кенизәкләргә қарайдиған, пичилған әр киши. Уларниң башқа вәзипилири бар болуши мүмкин. Мүмкинчилиги йәнә барки, мошу йәрдә «баш ағват ғоҗидари» падишаларниң барлиқ әмәлдарларниң бешини көрситиду. Әгәр мошу тоғра болса «баш әмәлдар» дәп тәрҗимә қилишқа тоғра келиду.
1:3 Йәш. 39:7
1:4 **«йәнә келип калдийләрниң илим-пәнлирини һәм тилини үгинәләйдиған болуши керәк еди** — «Калдийә» Бабил империйәсидики муһим бир наһийә еди, шу йәрдикиләр «алийҗанап кишиләр» дәп қарилатти. Бабил ордисиниң қаидә-йосунлириға асасән мунәҗҗимләр шу тәбиқидики адәмләрдин болуши керәк еди.
1:7 **«Ағват беши уларға йеңи исимлар, йәни Даниялға Бәлтәшасар, Һананияға Шадрак, Мишаелға Мишак, Азарияға Әбәднего дегән исимларни қойди»** — бу қойған исмилар, асасән бутпәрәслик билән мунасивәтлик болуп, әсли вә йеңи исмилириниң мәналири төвәндикидәк: —
–Даниял — «Худа мениң сот қилғучумдур»
–Бәлтәшасар — «Бәл *(бир мәбуд)* униң һаятини қоғдисун».Һанания — «Пәрвәрдигар меһри-шәпқәтликтур»
–Шадрак — «Аку *(бир мәбуд)*ниң буйруғи»
–Мишаел — «Худаға ким охшиялисун?»
–Мишак — «Аку *(бир мәбуд)*ға ким охшиялисун?»
–Азария — «Пәрвәрдигар Ярдәмчимдур»
–Әбәднего — «Него *(нур чачидиған мәбуд)*ниң қули»
1:8 **«Даниял падиша бәлгүлигән назу-немәтләр вә шаһанә шараплири билән өзини Худа алдида напак қилмаслиққа бәл бағлиди»** — Даниял Йәһудий болғачқа, Муса пәйғәмбәргә берилгән «муқәддәс қанун»ға асасән, бәзи гөшләр, мәсилән чошқа, төгә, тошқан гөшини йейишкә болмайтти. Қан чиқармай боғуп өлтүргән болса, йейишкә болмайтти. Униң үстигә, Бабил ордисидикиләр йегән гөшләр вә ичкән шараплар мәбудларға беғишланған болуп, әшу мәбудларни мәдһийиләш үчүн йәп-ичиләтти.
1:8 Лав. 15:1-35; 17:12; Қан. 14:3-21; 1Кор. 8:4, 8-10

— Мән өз ғоҗам падишадин қорқимән. Силәрниң йемәк-ичмикиңларни у өзи бәлгүли-
гән; у әгәр силәрни башқа қурдаш жигитләрдәк сағлам чирай әмәс екән дәп қариса, ун-
дақта силәр падишаға мениң калламни алдурғучи болисиләр, — деди.
11 Шуниң билән Даниял келип ағват беши өзигә вә Һанания, Мишаел вә Азарияларға
тайинлиған ғоҗидардин тәләп қилип: 12 — Кәминилирини умач, көктат вә су биләнла
беқип он күнлүк синақ қилсила.
13 Андин бизниң чирайимиз билән падишаниң есил тамиғини йегән жигитләрниң чи-
райини селиштуруп бақсила, андин күзитишлири бойичә кәминилиригә иш көргәйла!
— деди. 14 Ғоҗидар уларниң гепигә кирип, уларни он күн синап көрүшкә мақул болди.
15 Он күндин кейин қариса, уларниң чирайлири падишаниң назу-немәтлирини йегән
жигитләрниңкидинму нурлуқ вә толған көрүнди. 16 Шуниңдин кейин ғоҗидар уларға
падиша бәлгүлигән назу-немәтләрни вә ичишкә бәлгүлигән шарапни бәрмәй, уларниң
орнида умач, көктатларни беришкә башлиди.
17 Бу төрт жигитни болса, Худа уларни һәр хил әдәбият вә илим-мәрипәттә данишмән вә
уқумушлуқ қилди. Даниялму барлиқ ғайипанә аламәтләр билән чүшләргә тәбир бериш-
кә парасәтлик болди. 18 Падиша бәлгүлигән муддәт тошқинида, ағват беши жигитләр-
ниң һәммисини Небоқаднәсарниң алдиға елип барди. 19 Падиша улар билән бир-бирләп
сөзләшти; яш жигитләрниң һеч қайсиси Даниял, Һанания, Мишаел вә Азарияларға йәт-
миди. Шуңа бу төртәйлән падишаниң хизмитидә қалди. 20 Падишаға даналиқ-һекмәт
керәк болғанда яки йорутуш керәк болған һәр қандақ мәсилигә җавап издигәндә, улар-
ниң җавави униң сәлтәнитидики барлиқ рәмчи-палчи яки пир-устазлириниңкидин он
һәссә тоғра чиқатти. 21 Даниял Парс падишаси Қорәш тәхткә олтарған биринчи жилғичә
ордида давамлиқ турди.

Небоқаднәсар көргән чүш

2 1 Небоқаднәсар тәхткә олтирип иккинчи жили, бир нәччә чүш көрди; униң роһи
паракәндә болуп, уйқиси қачти. 2 Шуңа падиша рәмчи-палчи, пир-устаз, җадугәр вә
калдий мунәҗҗимләрни чүшлиригә тәбир беришкә чақиришни буйруди. Улар келип
падишаниң алдида турди. 3 Падиша уларға:
— Мән бир чүш көрдүм, бу чүшниң мәнасини билишкә көңлүм наһайити тит-тит болу-
ватиду, — деди.
4 Андин калдийләр падишаға арамий тилида: — Алийлири мәңгү яшиғайла! Қени кә-
минлиригә чүшлирини ейтқайла, биз тәбир беримиз, — деди.
5 Падиша калдийләргә: — Мәндин буйруқ! Силәр авал көргән чүшүмни ейтип андин
тәбир беришиңлар керәк. Ундақ қилмисаңлар қийма-чийма қиливетилисиләр, өй-
үңлар һаҗәтханиға айландуруветилиду! 6 Лекин чүшүмни ейтип, униңға тәбир берә-
лисәңлар мәндин соғатлар, инъамлар вә алий иззәттин муйәссәр болисиләр. Әнди
чүшүмни ейтиңлар, тәбир бериңлар! — деди.

1:18 **«Падиша бәлгүлигән муддәт тошқинида...»** — йәни үч жил *(5-айәтни көрүң)*.
1:21 **«Даниял Парс падишаси Қорәш тәхткә олтарған биринчи жилғичә ордида давамлиқ турди»** — Парс падишаси Қорәш 66 жилдин кейин Бабил империйәсини истела қилди *(миладийәдин илгәрки 539-жили)*.
2:2 **«калдий мунәҗҗимләр»** — Калдийә Бабил империйәсидики муһим бир район еди, шу йәрдикиләр «алийҗанап кишиләр» дәп қарилатти. Бабил ордиси қаидә-йосунлириға асасән мунәҗҗимләр шу тәбиқидики адәмләрдин болуши керәк еди.
2:3 **«көңлүм наһайити тит-тит болуватиду»** — ибраний тилида «роһум наһайити тит-тит болуватиду».
2:4 **«Андин калдийләр падишаға арамий тилида: — Алийлири мәңгү яшиғайла! ... »** — мошу айәттин тартип 8:1кичә айәтләр арамий тилида йезилған.
2:5 Дан. 3:29

[7] Улар падишаға йәнә бир қетим:
— Алийлири чүшлирини ейтқайла, андин өзлиригә тәбирини ейтип беримиз, — деди.
[8] Бу чағда падиша җававән:
— Шүбһисизики, силәр пәрманимдин қайтмайдиғинимни билгәчкә, вақитни кәйнигә
сүрүватисиләр. [9] Лекин чүшүмни ейтип бәрмисәңлар, силәргә пәқәт буйруғумла қа-
лиду. Чүнки силәр вақит әһвални өзгәртиду, дәп билип өз ара тил бириктүрүп, ялған-
чилиқ қилип мени алдимақчи болисиләр. Шуңа чүшүмни ейтсаңлар, андин чүшүмгә
һәқиқәтән тәбир берәләйдиғанлиғиңларни шу чағдила билимән, — деди.
[10] Калдийләр падишаға җававән:
— Дунияда алийлириниң сориған ишини ейтип берәләйдиған һеч бир адәм йоқтур. Һеч
қандақ падиша, униң қандақ улуқ яки күчлүк болушидин қәтъийнәзәр, рәмчи-палчи,
пир-устаз яки калдий мунәҗҗимләргә мундақ тәләпни қойған әмәс. [11] Чүнки алийли-
риниң сориғанлири һәқиқәтән аламәт мүшкүл, илаһлардин башқа һеч ким уни аян қи-
лалмайду. Лекин илаһларниң макани инсанлар арисида әмәс, — деди.
[12] Падиша қаттиқ ғәзәплинип аччиқланған һалда, Бабил ордисидики барлиқ даниш-
мәнләрни өлтүрүшни әмир қилди. [13] Шуниң билән падишаниң барлиқ данишмәнләрни
өлтүрүш тоғрисидики буйруғи чүширилди. Шуңа хизмәткарлири Даниял вә униң дост-
лириниму өлтүрүш үчүн издиди.

Худаниң Даниялға чүшни вә мәнасини аян қилиши

[14] Шу чағда Даниял Бабилдики данишмәнләрни өлтүрүш әмрини иҗра қилғили чиққан
падишаниң хусусий муһапизәтчиләр башлиғи Ариоққа ақиланә вә данишмәнләрчә җа-
вап қайтуруп [15] униңдин: — Падишаниң чүшәргән пәрмани немә үчүн шунчә җиддий?
— дәп сориди. Ариоқ әһвални Даниялға ейтип бәрди. [16] Даниял дәрһал падиша алдиға
кирип, падишадин чүшигә тәбир бәргидәк вақит беришни тәләп қилди.
[17] Андин Даниял өйигә қайтип, әһвални достлири Һанания, Мишаел вә Азарияларға ей-
тип бәрди. [18] У улардин әрштики Худадин бу чүшниң сири тоғрилиқ рәһим-шәпқәт ил-
тиҗа қилип, мән Даниял вә достлирим төртимизниң Бабилдики башқа данишмәнләр
билән биллә һалак қилинмаслиғимизни тиләңлар, дәп тәләп қилди. [19] Андин кечидә
Даниялға ғайипанә көрүнүштә шу сирниң йешими вәһий қилинди. Шуниң билән Дани-
ял әрштики Худаға һәмдусаналар оқуп мундақ деди:
[20] «Худаниң нами әбәдил-әбәт мәдһийиләнгәй!
Чүнки даналиқ вә күч-қудрәт Униңкидур.
[21] У вақит, пәсилләрни өзгәрткүчидур;
У падишаларни жиқитиду,
Вә падишаларни тикләйду;
У даналарға даналиқ, ақиланиларға һекмәт бериду.
[22] У чоңқур вә сирлиқ ишларни ашкарилиғучидур,
Қараңғулуққа йошурунған ишларни яхши билгүчидур,
Нур һемишә Униң билән биллидур.
[23] И маңа даналиқ вә күч бәргән ата-бовилиримниң Худаси,
Саңа шүкүр вә һәмдусаналар ейтай!

2:15 **«... пәрмани немә үчүн шунчә җиддий»** — яки «... пәрмани немә үчүн шунчә қаттиқ?».
2:16 **«падишадин чүшигә тәбир бәргидәк вақит беришни тәләп қилди»** — яки «падишадин чүшигә тәбир бериш үчүн униңға вақит бекитишни тәләп қилди».
2:22 Аюп 32:8

Сән һазирла биз дуа қилған ишни маңа ашкарилидиң,
Падишаниң сориған ишини бизгә көрситип бәрдиң».

Даниялниң падишаниң чүшигә тәбир бериши

24 Андин Даниял падиша Бабилдики данишмәнләрни өлтүрүшкә тайинлиған Ариоқниң
алдиға берип униңға:
— Бабилдики данишмәнләрни өлтүрмигәйла. Мени падишаниң алдиға башлап киргәй-
ла, мән падишаниң чүшигә тәбир берәй, — деди.
25 Ариоқ шуан Даниялни падиша Небоқаднәсарниң алдиға башлап кирип, падишаға: —
«Мән Йәһудий әсирләр ичидин алийлириниң чүшигә тәбир берәләйдиған бир кишини
таптим» — деди.
26 Падиша Даниял Бәлтәшасар дәпму атилидуға:
«Сән мениң көргән чүшүмни аян қилип, униңға тәбир берәләмсән? — деди.
27 Даниял падишаниң алдида туруп шундақ җавап бәрди:
— И алийлири, сили сориған бу сирни данишмән, пир-устаз, рәмчи-палчи вә мунәҗҗим-
лар өзлиригә йешип берәлмәйду. 28 Бирақ әрштә сирларни ашкарилиғучи бир Худа бар.
У болса алийлириға ахирқи заманниң күнлиридә немә ишларниң болидиғанлиғини
аян қилди. Әнди өзлириниң чүшини, йәни алийлири ухлаватқанда көргән ғайипанә
аламәтләрни ейтип берәй: —
29 — И алийлири, сили ухлашқа ятқанда кәлгүсидики ишларни ойлап яттила. Сирлар-
ни бирдин-бир Ашкарилиғучи өзлиригә йүз беридиған ишларни көрсәтти. 30 Маңа кәл-
сәк, бу сирниң маңа аян қилинғини мениң башқа җан егилиридин артуқ һекмәткә егә
болғанлиғимдин әмәс, бәлки бу чүшниң тәбирини, шундақла шаһ алийлириниң көңүл-
лиридики ойлирини өзлиригә мәлум қилиш үчүндур.
31 — Әй алийлири, сили ғайипанә аламәттә өзлириниң алдилирида турған гигант бир
һәйкәлни көрдилә. Бу һәйкәл наһайити гәвдилик болуп, зор нур чақнап туридиған һәй-
вәтлик һәм қорқунучлуқ еди. 32 Һәйкәлниң беши есил алтундин, көкриги вә қоллири
күмүчтин, бәл вә сағрилири мистин, 33 Жута-пачиғи төмүрдин, пути төмүр билән лай-
ниң арилашмисидин ясалған. 34 Өзлири уни көрүватқан чағлирида, адәм қоли билән
қезилмиған бир таш келип һәйкәлгә урулуп униң төмүр билән лайниң арилашмисидин
ясалған путини чеқивәтти. 35 Униңдики төмүр, лай, мис, күмүч, алтунлар шуан пар-
чә-парчә қилинип, шамал уларни бәәйни язлиқ хамандики топиларни учурғандәк, қай-
та һеч тепилмиғидәк қилип учурувәтти. Лекин һелиқи таш йоғинап, пүткүл җаһанни
қаплиған ғайәт зор бир таққа айланди.
36 Көргән чүшлири мана шудур. Әнди биз өзлиригә бу чүшниң мәнасини йешип беримиз.
37 Әй алийлири, өзлири пүткүл падишаларниң бир падишаси, әрштики Худа силигә па-
дишалиқ, нопуз, күч вә шөһрәт ата қилди. 38 Инсан балилири, һайванатлар, учар-қанат-
лар мәйли қәйәрдә турсун, Худа уларни қоллириға тапшуруп силини уларниң һәмми-
сигә һаким қилди. Сили у һәйкәлниң алтун бешидурсила.
39 Өзлиридин кейин йәнә бир падишалиқ келиду. Лекин у силиниң падишалиқлириға
йәтмәйду. Униңдин кейин үчинчи бир падишалиқ, йәни мис падишалиқ келип пүткүл
йәр йүзигә һаким болиду.

2:28 **«алийлири ухлаватқанда көргән ғайипанә аламәтләр...»** — арамий тилида: «сили кариватта ятқанда каллилирида көргән ғайипанә аламәтләр..» дейилиду.
2:36 **«Әнди биз өзлиригә бу чүшниң мәнасини йешип беримиз»** — «биз» дегән бу сөз шүбһисизки, Даниялниң өзигә вә үч достиға вакалитән сөз қилғинини билдүриду.
2:36 Дан. 7

[40] Униңдин кейинки төртинчи падишалиқ болса төмүрдәк мустәһкәм болиду. Төмүр барлиқ башқа нәрсиләрни чеқиветип бойсундурғинидәк, шуниңға охшаш бу төмүр падишалиқ өз алдинқи падишаларниң һәммисини езип чеқиветиду.
[41] Өзлири көргәндәк төмүр билән сеғиз лайниң арилашмисидин ясалған пут вә бармақлар бу падишалиқниң бөлүнмә болуп кетидиғинини көрситиду. Бирақ бу падишалиқ төмүрдәк күчкә егә болиду, чүнки сили көргәндәк, төмүр билән лай арилашқан. [42] Төмүр билән лайниң арилашмисидин ясалған путниң бармақлири у

падишалиқниң бир қисминиң күчийидиғанлиғини, бир қисминиң ажизлишидиған-
лиғини көрситиду. 43 Өзлири төмүр билән лайниң арилашқанлиғини көрдилә. Бу у
падишалиқниң һөкүмдарлири падишалиқниң пухралири билән иттипақлашмақчи

болғанлиғини көрситиду. Лекин төмүр лай билән арилашмиғандәк, бирлишип кетәлмәйду. [44] У ахирқи падишалар тәхттә олтарған мәзгилдә, әрштики Худа йимирилмәс бир падишалиқ бәрпа қилиду. Бу падишалиқ һәргиз башқа бир хәлиққә өтмәйду; әксичә у бу башқа падишалиқларни үзүл-кесил гумран қилип, өзи мәңгү мәзмут туриду. [45] Өзлири адәм қоли билән қезилмиған бир ташниң тағдин чиққинини вә униң һәйкәлдики төмүр, мис, лай, күмүч, алтунни чеқиватқәнлигини көрдиләр. Шуңа улуқ Худа алийлириға кәлгүсидә йүз беридиған ишларни билдүргән. Көргән чүшлири чоқум әмәлгә ашиду, берилгән тәбир мутләқ ишәшликтур.

Падишаниң Даниялға инъам бериши

[46] Андин падиша Небоқаднәсар өзини йәргә етип Даниялға сәҗдә қилди вә униңға һәдийә берип хушпурақ-исриқ селишни әмир қилди. [47] Падиша униңға:
— Дәрвәқә, сениң Худайиң илаһлар ичидә әң улуқ Илаһ, падишаларниң ғоҗиси вә сирларни ашкарилиғучи екән, чүнки сән бу сирни йәштиң! — деди.
[48] Андин падиша Даниялниң мәртивисини жуқури қилип, униңға нурғун есил соғатларни тәғдим қилди. У уни пүткүл Бабил өлкисигә һаким болушқа тайинлиди вә уни Бабилдики данишмән-әқилдарларниң баш ақсақили қилди. [49] Даниялниң падишасиин тәләп қилиши билән, падиша Шадрак, Мишак вә Әбәднеголарни Бабил өлкисиниң мәмурий ишлирини идарә қилишқа тайинлиди. Данияд өзи орда хизмитидә қалди.

Небоқаднәсарниң алтун һәйкәлгә чоқунушни әмир қилиши

3 [1] Падиша Небоқаднәсар алтундин егизлиги атмиш гәз, кәңлиги алтә гәз келидиған бир һәйкәл ясап, Бабил өлкисиниң Дура түзләңлигигә орнатти. [2] Падиша барлиқ вәзир, валий, һаким, мәслиһәтчи, ғәзничи, сотчи, сорақчиларни шундақла һәр қайси өлкиләрдики башқа әмәлдарларниң һәммисини падиша Небоқаднәсар орнатқан бу алтун һәйкәлни өз илаһиға аташ мурасимиға қатнишишқа пәрман чүшәрди. [3] Шуниң билән вәзирләр, валийлар, һакимлар, мәслиһәтчиләр, ғәзничиләр, сотчилар, сорақчилар, шундақла һәр қайси өлкиләрдики башқа әмәлдарларниң һәммиси аташ мурасимиға җәм болди. Улар һәйкәлниң алдида турди.
[4] Җакарчи жуқури аваз билән:
— Әй һәр қайси әл-жут, һәр қайси таипиләрдин кәлгәнләр, һәр хил тилда сөзлишидиған қовмлар, [5] силәр сүнай, нәй, қалун, лира, зилтар, булман вә башқа һәр хил сазларниң авазини аңлиған һаман, йәргә баш уруп падиша Небоқаднәсар орнатқан алтун һәйкәлгә сәҗдә қилиңлар. [6] Кимки баш уруп сәҗдә қилмиса, шуан дәһшәтлик ялқунлап турған хумданға ташлиниду, — дәп җакалиди.
[7] Шуңа, сүнай, нәй, қалун, лира, зилтар, булман вә башқа һәр хил сазларниң авазини

2:43 **«падишалиқниң пухралири билән...»** — арамий тилида: «инсанларниң нәсли билән....».
2:44 **«У ахирқи падишалар»** — путниң бармақлириниң падишаларға вәкиллик қилидиғанлиғини көрсәтсә керәк. Бу бап вә 7-бап тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.
2:44 Дан. 3:33; 4:31; 6:27; 7:14, 27; Мик. 4:7; Луқа 1:33
2:45 **«Өзлири адәм қоли билән қезилмиған бир ташниң тағдин чиққинини вә униң һәйкәлдики төмүр, мис, лай, күмүч, алтунни чеқиватқәнлигини көрдилә...»** — бу бабтики бешарәтләр тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.
2:45 Йәш. 8:14; 28:16; Зәб. 117:22; Зәк. 3:9; Мат. 21:42-44; Юһ. 3:31; 8:23
2:49 **«Данияд өзи орда хизмитидә қалди»** — арамий тилида «Данияд падишаниң дәрвазисида туратти». Кона заманларда шәһәрниң яки ординиң дәрвазиси болса, сорақчилар һөкүм чиқиридиған җай еди.
3:1 **«егизлиги атмиш гәз, кәңлиги алтә гәз...»** — «гәз» *(яки «җәйнәк»)* җәйнәктин қолниң учиғичә болған арилиқтур, тәхминән 40-45 сантиметр.
3:5 **«лира»** — лира болса төрт тарлиқ бир хил саз. **«булман»** — булман болса бир хил пүвлинидиған саз.

аңлиған һаман һәр қайси әл-жут, һәр қайси таипиләрдин кәлгән, һәр хил тилда сөзлишидиған қовм йәргә баш уруп Небоқаднәсар орнатқан алтун һәйкәлгә сәждә қилишти.

Калдийләрниң үч бурадәрниң үстидин әрз қилиши

[8] У чағда, бәзи калдийләр алдиға чиқип Йәһудийлар үстидин әрз қилди. [9] Улар падиша
Небоқаднәсарға:
— И алийлири, мәңгү яшиғайла! [10] Алийлири сүнай, нәй, қалун, лира, зилтар, булман вә башқа һәр хил сазларниң авазини аңлиған һаман һәммәйлән йәргә баш уруп алтун һәйкәлгә сәждә қилсун, [11] шундақла кимки йәргә баш уруп сәждә қилмиса, у дәһшәтлик ялқунлап турған хумданға ташлансун дәп пәрман қилған едила.[12] Сили Бабил өлкисиниң мәмурий ишлирини башқурушқа тайинлиған бир нәччә Йәһудий, йәни Шадрак, Мишак, Әбәднеголар бар; и алийлири, бу адәмләр силигә һөрмәтсизлик қиливатиду. Улар падишаниң илаһлириниң ибадитидә болмиди яки падиша орнатқан алтун һәйкәлгиму сәждә қилмайду, — деди.
[13] Шуни аңлап падиша Небоқаднәсар дәрғәзәп болуп, Шадрак, Мишак, Әбәднеголарни өз алдиға кәлтүрүшни әмир қилди. Шуниң билән улар бу үчәйләнни падиша алдиға әпкәлди. [14] Небоқаднәсар уларға:
— Шадрак, Мишак, Әбәдднего, силәр растин мениң илаһлиримниң хизмитидә болмидиңларму һәм мән орнатқан алтун һәйкәлгә сәждә қилмидиңларму? [15] Һазир силәр сүнай, нәй, қалун, лира, зилтар, булман вә башқа һәр хил сазларниң авазини аңлиған һаман, мән ясатқан һәйкәлгә сәждә қилишқа тәйяр турсаңлар, яхши. Лекин сәждә қилмисаңлар, силәр дәрһал дәһшәтлик ялқунлап турған хумданға ташлинисиләр. Шу чағда қандақ илаһ келип силәрни чаңгилимдин қутқузувалидикин, қени?! — деди.
[16] Шадрак, Мишак, Әбәднеголар падишаға жававән:
— И Небоқаднәсар, бу ишта биз өзимизни ақлишимиз һаҗәтсиз. [17] Биз сәждә қилип келиватқан Худайимиз бизни дәһшәтлик ялқунлап турған хумдандин қутқузалайду; и алийлири, У чоқум өзлириниң илкидин бизни қутқузиду. [18] Лекин бизни қутқузмиған тәғдирдиму, алийлиригә мәлум болсунки, биз йәнила илаһлириниң хизмитидә болмаймиз вә сили орнатқан алтун һәйкәлгә сәждә қилмаймиз, — деди.

Үч достниң өлүмгә буйрулуши

[19] Буни аңлиған һаман падиша Небоқаднәсарниң тәри бузулуп, Шадрак, Мишак, Әбәднеголарға қаттиқ ғәзәпләнди. Шуниң билән адәмлиригә хумданни адәттикидин йәттә һәссә қаттиқ қизитишни буйруди. [20] У қошунидики әң қавул палванларға Шадрак, Мишак, Әбәднеголарни бағлап, дәһшәтлик ялқунлап турған хумданға ташлашни буйруди. [21] Шуниң билән улар тонлири, иштанлири, сәллилири вә башқа либас кийимлири селинмиған һалда бағлинип дәһшәтлик ялқунлап турған хумданға ташланди. [22] Падишаниң әмириниң қаттиқлиғи билән хумдандики от интайин ялқунлап йенип туратти, шуңлашқа хумдандин чиқиватқан ялқун Шадрак, Мишак, Әбәднеголарни көтәргән әскәрләрни көйдүрүп ташлиди. [23] Шундақ қилип Шадрак, Мишак, Әбәднего үчәйлән бағлақлиқ һалда дәһшәтлик ялқунлап турған хумданға чүшүп кәтти.
[24] Андин Небоқаднәсар чөчүгән һалда орнидин чачрап туруп, мәслиһәтчи вәзирлиридин:
— Биз бағлап от ичигә ташлиғинимиз үч адәм әмәсму? — дәп сориди.
— Улар жававән «Шундақ, и алийлири! — деди.

[25] Падиша жававән:
— Мана, мән төрт адәмниң бағлақсиз һалда от ичидә әркин меңип жүрүватқинини көрүватимәнғу, улар қилчә көйгәндәк әмәс; һәмдә төртинчи киши илаһларниң оғлидәк туриду! — деди.

Үчәйләнниң хумдан отидин чиқиши вә өстүрүлүши

[26] Шуниң билән Небоқаднәсар дәһшәтлик ялқунлап турған хумданниң ағзиға йеқин келип:
— Шадрак, Мишак, Әбәднего! Һәммидин Алий Илаһниң қуллири, чиқиңлар, маяққа ке-
лиңлар! — дәп товлиди. Шуниң билән Шадрак, Мишак вә Әбәднего оттин чиқти.
[27] Барлиқ вәзирләр, валийлар, һакимлар вә падишаниң мәслиһәтчи вәзирлири жиғи-
лип келишип бу үчәйләнгә тикилишип қараште; уларниң қилчә көйгән йери йоқ
еди, чач-сақаллириму көймигән, кийим-кечәклириму шу пети еди, үсти-бешидиму
ис-түтүнниң пуриғи йоқ еди.
[28] Небоқаднәсар мундақ деди:
— Шадрак, Мишак, Әбәднеголарниң Худасиға шүкүр-саналар болғай! У Өз пәриштисини
әвәтип, Өзигә таянған қуллирини қутқузивалди. Улар өзлириниң илаһидин башқа һеч
қандақ илаһқа хизмәт қилмаслиқ үчүн вә яки баш уруп сәждә қилмаслиқ үчүн, пәқәт өз
Худайимизниңла ибадитидә болимиз дәп падишаниң пәрманиға хилаплиқ қилип һая-
тини тәвәккул қилди. [29] Әнди мән шундақ пәрман чүширимәнки: Қайси әл-жут болсун,
қайси таипиләрдин кәлгән болсун, қайси тилда сөзлишидиғанлар болсун, Шадрак, Ми-
шак, Әбәднеголарниң Худасиға қара чаплайдикән, пүтүн тени қийма-чийма қилинсун,
өйлири һаҗәтханиға айландурулсун! Чүнки бундақ қутқузалайдиған башқа илаһ йоқ.
[30] Шуниң билән падиша Шадрак, Мишак, Әбәднего үчәйләнни өстүрүп, Бабил өлкисидә
жуқури мәнсәпкә тайинлиди.

Небоқаднәсарниң иккинчи чүши тоғрилиқ язған хети

[31] «Мәнки падиша Небоқаднәсардин йәр йүзидики һәр бир әл-жутқа, һәр қайси таи-
пиләргә, һәр хил тилларда сөзлишидиған қовмларға аман-есәнлик ешип-тешип турғай!
[32] Һәммидин Алий Худа маңа көрсәткән аламәтләрни вә карамәтләрни җакалашни лай-
иқ таптим. [33] Униң көрсәткән мөҗизилик аламәтлири немидегән улуқ! Униң карамәт-
лири немәдегән қалтис! Униң падишалиғи пүтмәс-түгимәстүр, Униң һакимлиғи дәвир-
дин-дәвиргичә давамлишиду!

4 [1] Мәнки Небоқаднәсар өйүмдә бихараман олтарғинимда, ордамда баяшат турмуш
көчүриватқинимда, [2] мени интайин қорқитиватқан бир чүшни көрдүм, орнумда
ятқинимда бешимдики ойлар вә калламдики ғайипанә аламәтләр мени алақзадә қилди.
[3] Бабилдики барлиқ данишмәнләрни алдимға чақиришқа пәрман берип, уларниң
чүшүмгә тәбир беришини буйрудим. [4] Шуниң билән барлиқ рәмчи-палчи, пир-устаз,
калдийләр вә мунәҗҗимлар келишти. Мән чүшүмни ейтип бәрдим, лекин улар маңа
тәбирини берәлмиди. [5] Лекин ахирда Даниял кирди униң йәнә бир исми Бәлтәшасар
болуп, мениң илаһимниң намиға асасән қоюлған. Муқәддәс илаһларниң роһи униңда
екән. Мән чүшүмни ейтип, униңға:

3:28 «... Падишаниң пәрманиға хилаплиқ қилип һаятини тәвәккул қилди» — арамий тилида «... Падишаниң пәрманиға хилаплиқ қилип тәнлирини тәвәккул қилди».
3:29 Дан. 2:5
3:33 Зәб. 92:1, 2; Дан. 6:27
4:4 «берәлмиди» — яки «бәрмиди»

[6] — Әй палчиларниң башлиғи Бәлтәшасар, муқәддәс илаһларниң роһи сәндә екәнлиги-
ни, саңа һеч қандақ сир тәс кәлмәйдиғанлиғини билдим, шуңа мениң көргән чүшүмди-
ки ғайипанә аламәтләрни чүшәндүргәйсән, шундақла униңға тәбир бәргәйсән, — дедим.
[7] — Мән орнумда ятқинимда калламда мундақ ғайипанә аламәтләрни көрдүм: Мана,
йәр йүзиниң оттурисида бир түп дәрәқ бар екән; у толиму егизмиш. [8] У барғансери чоң
һәм мәзмут өсүп, асманға тақишипту, у дунияниң чәтлиригиму көрүнидикән. [9] Униң
йопурмақлири чирайлиқ, мевиси интайин мол екән. Униңда пүткүл дунияға йәткидәк
озуқ бар екән. Униң астида даладики һайванлар сайидашидикән, шахлирида асмандики
учар-қанатлар макан қилидикән; мевисидин барлиқ әт егилириму озуқлинидикән.
[10] Орнумда йетип, калламда көргән ғайипанә аламәтләрни көрүватимән, мана, асман-
дин бир күзәтчи муәккәл, йәни муқәддәс бир пәриштә чүшүп, [11] мундақ җакалиди:
— «Дәрәқни кесип, шахлирини қирқип, йопурмақлирини вә мевилирини қеқип чү-
ширип чечиветиңлар. Дәрәқ түвидики явайи һайванлар униңдин жирақлашсун, униң
шахлиридики қушлар тезип кәтсун. [12] Йәрдә пәқәт көтүгинила жилтизи билән, мис вә
төмүр билән чәмбәрләп, юмран от-чөпләр билән биллә далада қалдуруңлар. У асманди-
ки шәбнәмдин чилиқ-чилиқ һөл болуп турсун. Униң несивиси от-чөп йәйдиған явайи
һайванлар билән биллә болсун. [13] Адәмий әқлидин мәһрум қилинип, униңға явайи һай-
ванларниң әқли берилсун, шундақла шу һаләттә «йәттә вақит» турсун. [14] Дуниядики
җан егилири Һәммидин Алий Болғучиниң инсанларниң падишалиғиниң һәммисини
идарә қилидиғанлиғи, шундақла униң падишалиқ һоқуқини өзи таллиған киши мәйли
у һеч немигә әрзимәс адәм болсимугә беридиғанлиғини билсун дәп, бу һөкүм қариғучи
муәккәлләрниң пәрмани билән, йәни муқәддәс пәриштиләрниң қарар буйруғи билән
бәлгүләнгәндур».
[15] — Мән падиша Небоғаднәсар мана шундақ чөшни көрдум. Әй Бәлтәшасар, чүшүмгә
тәбир бәргәйсән. Падишалиғимдики данишмәнләр ичидә мән үчүн униңға тәбир
берәләйдиған бирму адәм чиқмиди. Лекин сән тәбир берәләйсән, чүнки әң муқәддәс
илаһларниң роһи сәндә екән.
[16] Шуниң билән Бәлтәшасар дәпму аталған Даниял бир һаза һәйранлиқта алақзадә бол-
ди вә чүш тоғрисида ойлап толиму беарам болди.
Падиша: — Әй Бәлтәшасар, бу чүш вә униң тәбири сени алақзадә қилмисун, — деди.
Бәлтәшасар җававән:
— И алийлири, бу чүш силидин нәпрәтләнгәнләргә болсун, униң тәбири өзлиригә әмәс,
дүшмәнлиригә чүшкәй! [17-18] Барғансери өсүп мәзмут болған, егизлиги асманға тақиши-
диған, пүткүл дунияға көрүнидиған, йопурмақлири чирайлиқ, мевиси интайин мол
болған, пүткүл дунияға йәткидәк озуқ болидиған, сайисида явайи һайванлар тури-
диған, шахлирида учар қушлар макан қилидиған дәрәқ болса, йәни сән көргән дәрәқ
— дәл өзлиридур, и алийлири!
— Чүнки сили чоң вә мәзмут өстила; силиниң һәйвәтлири ешип пәләккә йәтти;
һөкүмранлиқлири йәр йүзиниң чәтлиригә йетип барди.
[19] — Чүнки сили чоң вә мәзмут өстила; силиниң һәйвәтлири ешип пәләккә йәтти;
һөкүмранлиқлири йәр йүзиниң чәтлиригә йетип барди.[20] Алийлири қарап турған

4:6 «Әй палчиларниң башлиғи Бәлтәшасар, муқәддәс илаһларниң роһи сәндә екән...» — бу падишаниң көз-қариши. Даниял өзи палчә әмәс, әлвәттә. Палчилиқ Тәвратта қәтъий мәнъий қилиниду.
4:10 «...муқәддәс бир пәриштә чүшти» — арамий тилида «бир муқәддәс болғучи чүшти».
4:13 «адәмий әқлидин мәһрум қилинип» — арамий тилида «адәмий көңүлдин мәһрум қилинип». **«явайи һайванларниң әқли»** — арамий тилида «явайи һайванларниң жүриги». **«...шундақла шу һаләттә «йәттә вақит» турсун»** — «йәттә вақит» Муқәддәс Китапта дейилгини бойичә, йәттә жилни билдүриду. Амма Бабиллиқларниң календаридики бир жил 360 күн болғачқа, бәлким 2520 күн болуши керәк. Бу тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.
4:16 «бир һаза һәйранлиқта алақзадә болди» — арамий тилида «бирәр саат һәйранлиқта алақзадә болди».

вақитлирида асмандин бир қариғучи, йәни бир муқәддәс пәриштә чүшүп: «Бу дәрәқни
кесип, харап қилиңлар. Халбуки, йәрдә көтүгинила жилтизи билән қалдурурп, мис вә
төмүр билән чәмбәрләп, юмран от-чөпләр билән биллә далада қалдуруңлар. У асман-
дики шәбнәмдин чилиқ-чилиқ һөл болуп турсун. «Йәттә вақит» бешидин өткичә униң
несивиси от-чөп йәйдиған явайи һайванлар билән биллә болсун, — дәпту.
21 — И алийлири, чүшлириниң мәнаси мана шу — Булар болса Һәммидин Алий Болғучи-
ниң пәрмани билән ғожам падишаниң бешиға чүшидиған ишлар — 22 Өзлири кишиләр
арисидин һайдиветилип, явайи һайванлар билән биллә яшайдила, калилардәк от-чөп
билән озуқландурулидила, далада асмандики шәбнәмдин чилиқ-чилиқ һөл болуп ту-
ридила. Таки сили Һәммидин Алий Болғучиниң пүткүл инсан падишалиғини идарә қи-
лидиғанлиғини вә Униң һоқуқини Өзи таллиған һәр қандақ кишигә беридиғанлиғини
билип йәткичә, йәттә вақит башлиридин өтиду. 23 «Дәрәқниң көтигини жилтизи билән
йәрдә қалдуруңлар» дәп буйрулған екән, өзлири әршләрниң һәммини идарә қили-
диғаннлиғини билип йәткәндин кейин падишалиқлири өзлиригә қайтурулиду. 24 Шуңа
и алийлири, мениң нәсиһитим силигә лайиқ көрүлгәй, гуналиридин қол үзгәйла, ишта
һәққаний болғайла, қәбиһликлиридин тохтап кәмбәғәлләргә рәһимдиллик қилғайла.
Шундақ қилғандила бәлким давамлиқ гүлләп яшнимамдила?
25 Бу ишларниң һәммиси падиша Небоқаднәсарниң бешиға чүшти.
26 Он икки айдин кейин, у Бабилдики падишалиқ ордисиниң өгүзидә сәйлә қиливетип:
27 — Қараңлар, мән өз иззитим вә шан-шөһритим намайән қилинсун дәп, шаһанә ордам-
ниң жайлишиши үчүн зор күчүм билән ясиған һәйвәтлик Бабил шәһири мошу әмәсму?
— деди.
28 Униң сөзи ағзидин техи үзүлмәйла, асмандин бир аваз чүшүп:
— Әй падиша Небоқаднәсар, бу сөз саңа кәлди: Падишалиқ сәндин елинди. 29 Сән ки-
шиләр арисидин һайдиветилип, явайи һайванлар билән биллә макан қилисән вә ка-
лилардәк от-чөп йәйсән; сән Һәммидин Алий Болғучиниң инсан падишалиғини идарә
қилидиғанлиғини вә Униң һоқуқини Өзи таллиған һәр қандақ кишигә тутқузидиған-
лиғини билип йәткичә йәттә вақит бешиңдин өтүп кетиду — дейилди.
30 Бу сөз Небоқаднәсарда шуан әмәлгә ашти. У кишиләр арисидин һайдиветилип, кали-
лардәк от-чөп йәп, тени шәбнәмдин чилиқ-чилиқ һөл болуп кәтти. Униң чачлири бүр-
күтниң пәйлиридәк, тирнақлири қушниң тирнақлиридәк өсүп кәтти.
31 Әнди шу күнләр тошқанда, мән Небоқаднәсар асманға көз тикип қаривидим, әқил-һо-
шум әслигә кәлди. Мән Һәммидин Алий Болғучиға һәмдусана ейтип, Мәңгү Һаят Турғу-
чини мәдһийиләп, һөрмәт әйлидим.
Униң һакимлиғи мәңгүлүк һакимлиқтур;
Униң падишалиғи әвлаттин-әвлатқидур.
32 Униң алдида йәр йүзидики барлиқ инсанлар һеч немә һесапланмайду;
Әрштики қошунлар вә зиминдики инсанлар арисида У немә қилишни халиса шуни қилиду;
Униң қолини ким тосалисун яки Униңдин «Немә қилисән?» дәп сорашқа җүръәт қила-
лисун?
33 Шуанла әқил-һошум әслигә кәлди; падишалиғимниң шан-шәриви, иззитим, падиша-
лиқ һәйвәмму әслигә кәлтүрүлди. Мәслиһәтчи вәзирлирим вә әмир-есилзадилирим
мени издәп кәлди. Падишалиғим мустәһкәмләнди; бурунқидинму зор һәйвигә йеңи-
баштин егә болдум.
34 Әнди мәнки Небоқаднәсар әрштики Падишаға һәмдусана оқуймән, Уни техиму
улуқлаймән вә Уни иззәтләймән:

4:22 Дан. 5:20,21

— Униң қилғанлири һәқтур,
Униң йоллири тоғридур;
Униң тәкәббурлуқ йолида маңғанларниң һәйвисини чүшириш қудрити бардур!».

Небоқаднәсарниң нәвриси падиша Бәлшазарниң зияпити

5 [1] Бир күни падиша Бәлшазар әмир-есилзадиләрдин миң кишини тәклип қилип катта
зияпәт берип, уларниң алдида шарап ичип, әйш-ишрәт кәйпини сүрди. [2] Падиша
Бәлшазар шарапни тетип көрүп, өзи, әмир-есилзадилири, өз хотун-кенизәклириң
шарапни атиси Небоқаднәсар Йерусалимдики муқәддәс ибадәтханидин олҗиға алған
алтун-күмүчтин ясалған җам-қачиларда ичишигә шу җам-қачиларни елип чиқишни
буйруди.
[3] Нәвкәрләр дәрһал берип Худаниң Йерусалимдики муқәддәс ибадәтханисидин елип
келингән алтун җам-қачиларни елип чиқти; падишаниң өзи, әмир-есилзадилири, униң
хотунлири вә кенизәклири уларда шарап ичти. [4] Улар шарап ичкәч, алтун, күмүч, мис,
төмүр, яғач вә ташлардин ясалған бутларни мәдһийиләшти.
[5] Дәл шу пәйттә адәм қолиниң бәш бармиғи пәйда болуп, чирақданниң удулидики ор-
диниң там сугиқиға хәт йезишқа башлиди. Падиша хәт язған қолниң көрүнгән қисми-
ни көрүп, [6] чирайи татирип, көңлидә интайин алақзадә болуп кәтти. Пут-қоллири бо-
шишип, путлири титрәп кәтти. [7] Падиша қаттиқ вақирап, пир-устазлар, калдийләр вә
мунәҗҗимларни чақиришни буйруди. Бабилдики данишмәнләр кәлгән һаман падиша
уларға:
— Кимки тамдики бу хәтләрни оқуп мәнасини маңа дәп берәлисә, униңға сөсүн рәңлик
бир тон кийгүзүлүп, бойниға алтун зәнҗир есилип, падишалиқта үчинчи мәртивә бе-
рилиду, — деди.
[8] Падишаниң данишмәнлириниң һәммиси ордиға һазир болди; лекин улар нә хәтләр-
ни оқуялмайтти нә падишаға мәнасини чүшәндүрүп берәлмәйтти. [9] Бәлшазар техиму
алақзадә болуп, чирайи техиму татирип кәтти. Әмир-есилзадиләрму қандақ қилишни
биләлмәй қалди.
[10] Падиша вә әмир-есилзадиләрниң вақирашқан авазини аңлиған ханиш зияпәт залиға
кирип, падишаға мундақ деди:
— И алийлири, мәңгү яшиғайла! Алақзадә болуп кәтмигәйла, чирайлири татирап кәт-
мигәй. [11] Падишалиқлирида бир киши бар, униңда муқәддәс илаһларниң роһи бар, ати-

5:1 **«падиша Бәлшазар әмир-есилзадиләрдин миң кишини тәклип қилип...»** — падиша Бәлшазар Небоқаднәсарниң нәвриси еди. Әмәлийәттә шу күнләрдә у «муавин император» еди; атиси Набонидус император еди, лекин у адәттә Бабилда турмайтти. **«... Уларниң алдида шарап ичип, әйш-ишрәт кәйпини сүрди»** — бу бабтики 30-31-айәтләрдин қариғанда, шу чағда Парс қошунлири Бабил шәһирини аллиқачан қоршивалған еди. Әнди Бабиллар немишкә зияпәт қилиду? Тарихшунасларниң тәһлили бойичә Бабил шәһири *(а)* интайин мустәһкәм, сепили егиз шәһәр; *(ә)* униңда йиргирмә жиллиқ озуқ-түлүк топланған еди. Шуңа падиша өзини толиму бехәтәр, дәп қарайтти.

5:5 **«... чирақданниң удулидики ординиң там сугиқиға хәт йезишқа башлиди»** — қизиқ бир иш шуки, археологлар қазған асарәтиқиләргә асасән, Бабил ордилиридики тамлар үстигә уларниң әң улуқ ғәлибә-мувәппәқийәтлири сүрәт вә сөзләр билән хатириләнгән. Падиша зияпәт қилғанда, махтиниш үчүн өзиниң йеқиндин буянқи урушлардики ғәлибисини вә мувәппәқийәтлирини йорутуш үчүн, чирақдан бу рәсимләрниң удулиға қойғузулатти.

5:6 **«пут-қоллири бошишип,...»** — арамий тилида: «бәл-сағрисиниң боғум-үгилири бошишип,..». Бу иш-вақиә «Йәш.» 45:41тики бешарәтниң бир әмәлгә ашурулуши. **«путлири титрәп кәтти»** — арамий тилида: «тизлири бир-бирини қаққили турди».

5:7 **«униңға сөсүн рәңлик бир тон кийгүзүлүп,...»** — қедимки заманларда сөсүн рәң «шаһанә рәң» дәп һесаплинатти.

5:10 **«...вақирашқан авазини аңлиған ханиш зияпәт залиға кирип,...»** — «ханиш» мошу йәрдә Бәлшазарниң аниси яки чоң аниси *(Небоқаднәсарниң аяли)* болса керәк.

лири тәхттики вақтида, бу кишидә йоруқлуқ, даналиқ вә әқил-парасәт, йәни илаһларға
хас әқил-парасәт намайән қилинған еди. Атилири Небоқаднәсар, йәни падиша атилири
уни пүтүн рәмчи-палчилар, пир-устазлар, калдийләр вә мунәҗҗимларниң беши қилип
тайинлиған. [12] Бу кишидә алаһидә бир роһий хусусийәт, билим, һекмәт, чүшләргә тә-
бир берәләйдиған, тепишмақларни йешәләйдиған вә түгүн-сирларни ачалайдиған қа-
билийәт бар еди. Шу кишиниң исми Даниял болуп, падиша униңға Бәлтәшасар дәпму
исим қойған. Шуңа бу Даниял чақиртилсун, у чоқум бу хәтләрниң мәнасини йешип бе-
риду.

Даниялниң тамдики хәтниң мәнасини чүшәндүрүши

[13] Шуниң билән Даниял падишаниң алдиға елип келинди, падиша Даниялдин:
— Падиша атам Йәһуда өлкисидин сүргүн қилип кәлгән Йәһудийлар ичидики һе-
лиқи Даниял сәнму? — дәп соривиди, [14] — Сән тоғрилиқ хәвирим бар, сәндә муқәддәс
илаһларниң роһи, шундақла йоруқлуқ, даналиқ вә алаһидә әқил-парасәт бар екән дәп
аңлидим. [15] Әнди данишмәнләр вә пир-устазларни тамдики хәтни оқуп, мәнасини
маңа чүшәндүрүп бәрсун дәп алдимға чақиртип келинди; лекин бу ишниң сирини һеч
қайсиси йешип берәлмиди.[16] Бирақ сән тоғрилиқ аңлиғанмәнки, сән сирларни чүшән-
дүрәләйдикәнсән вә түгүнләрни йешәләйдикәнсән. Әгәр бу хәтләрни оқуп, мәнасини
чүшәндүрүп берәлисәң, саңа сөсүн рәңлик тон кийгүзүлиду, бойнуңға алтун зәнҗир
есилиду, падишалиқта үчинчи дәриҗилик мәртивигә еришисән, — деди.
[17] Данияял падишаға мундақ җавап бәрди:
— Алийлириниң инъамлири өзлиридә қалсун, мукапатлирини башқа кишигә бәргәйла.
Әндиликтә мән алийлириға бу хәтни оқуп, мәнасини чүшәндүрүп берәй.[18] — И алийли-
ри, һәммидин Алий Худа атилири Небоқаднәсарға падишалиқ, улуқлуқ, шан-шәрәп вә
һәйвәт бәрди. [19] Униңға берилгән улуқлуқтин һәр қайси әл-жут, һәр қайси таипиләр вә
һәр хил тилда сөзлишидиған қовмларниң һәммиси униң алдида титрәп қорқуп туратти;
у кимни халиса шуни өлтүрәтти, кимни халиса шуни тирик қоятти; кимни халиса шуни
мәртивилик қилатти, кимни халиса шуни пәс қилатти. [20] Лекин у көңлидә тәкәббурли-
шип, роһ-қәлбидә мағрурлинип мүҗәзи тәрсалишип, падишалиқ тәхтидин чүширилүп,
иззитидин маһрум қилинди. [21] У кишиләр арисидин һайдиветилип, униңға явайи һай-
ванларниң әқли берилди. У явайи ешәкләр билән биллә маканлишип, калилардәк от-
чөп йегүзүлди, тени шәбнәмдин чилиқ-чилиқ һөл болуп кәтти, таки у Һәммидин Алий
Худаниң инсан падишалиғини идарә қилидиғанлиғини вә У падишалиқниң һоқуқини
Өзи таллиған һәр қандақ кишигә беридиғанлиғини билип йәткичә шу һаләттә болди.
[22] Әй Бәлшазар, Небоқаднәсарниң оғли туруп өзлири буларниң һәммисидин хәвәрли-
ри болсиму, лекин өзлирини төвән қилмидила. [23] Әксичә тәкәббурлишип әрштики Рәб-
гә қарши турдила. Сили Униң муқәддәс ибадәтханисидин олҗа алған җам-қачиларни
елип келип, өзлири, әмир-есилзадилири, өз хотунлири вә кенизәклириму уларда ша-
рап ичтиңлар андин көрмәйдиған, аңлимайдиған вә һеч немини чүшәнмәйдиған ал-
тун, күмүч, мис, төмүр, яғач вә ташлардин ясалған бутларни мәдһийилидилә. Һалбуки,
силиниң нәпәслирини Өз қолида тутқан вә силиниң барлиқ һәрикәтлирини Өз илкидә
тутқан Худани улуқлимидила. [24] Шуңа, Худа бу қолниң көрүнгән қисмини әвәтип бу
хәтләрни яздурди.

5:11 Дан. 2:47, 48
5:21 Дан. 4:22

[25] Бу хәтләр: «Мене, мене, тәкәл, упһарсин» дегәндин ибарәт.
[26] Буниң чүшәндүрүлүши: — «Мене» — Худа силиниң падишалиқлириниң һесавини қи-
лип, уни аяқлаштурди.
[27] «Тәкәл» — сили таразида тартиливидила, кам чиқтила. [28] «Пәрәс» — падишалиқлири
парчилинип, Медиалиқлар билән Парсларға тәвә қилинди.
[29] Шуниң билән Бәлшазар дәрһал нәвкәрлиригә әмир қиливиди, улар Даниялға сөсүн
рәңлик тонни кийдүрүп, бойниға алтун зәнҗирни есип қойди; у у тоғрилиқ: «Падиша-
лиқ ичидә үчинчи дәриҗилик мәртивигә егә болсун» дәп җакалиди.
[30] Шу кечә калдийләрниң падишаси Бәлшазар өлтүрүлди. [31] Падишалиқ болса Медиалиқ
Дариусниң қолиға өтти. У тәхминән атмиш икки яшта еди.

Даниял ширлар өңкүридә

6 [1] Падиша Дариус пүтүн падишалиқни идарә қилиш үчүн бир йүз жигирмә вәзирни
һәр қайси жутларни башқурушқа тайинлашни мувапиқ көрди. [2] Буниңдин
башқа у бу вәзирләрни назарәт қилип, бу вәзирләрниң һесавини елиш, шундақла
падишаниң һоқуқ-мәнпәәти зиянға учримисун дәп Даниял вә башқа икки кишини
назарәтчиликкә тайинлиди. [3] Даниялда алаһидә бир роһий хусусийәт бар болғачқа, у
башқа назарәтчиләрдин вә вәзирләрдин иқтидарлиқ чиқти. Шуңа падиша уни пүткүл
падишалиқни идарә қилишқа тайинлимақчи болди. [4] Шуниң билән башқа назарәтчи вә
вәзирләр униң падишалиқтики мәмурий ишлиридин сәһвәнлик издиди. Лекин улар әрз
қилғидәк һеч қандақ банә-сәвәп яки сәһвәнлик тапалмиди. Чүнки Даниял диянәтлик вә
ишәшлик болуп, униңдин қилчә кәмчилик яки сәһвәнлик чиқиралмиған еди. [5] Шуңа шу
адәмләр өз ара:
— Даниялниң Худасиниң қануниға мунасивәтлик ишлиридин башқа, униңдин әйипли-
гидәк һеч қандақ банә тапалмаймиз, — дейишти.
[6] Шуңа улар өз ара тил бириктүрүп падишаниң алдиға кирип:
— Падиша Дариус алийлири мәңгү яшиғайла! [7] Алийлириниң падишалиқлиридики
барлиқ назарәтчи, валий, вәзир, мәслиһәтчи, һаким вә әмәлдарлар бирликтә мәслиһәт-
ләштуқ; һәр қандақ киши оттуз күн ичидә һәр қандақ илаһқа һәр қандақ дуа-тилавәт
қилишқа вә яки һәр қандақ кишидин бир нәрсә тиләшкә рухсәт болмисун, и алийли-
ри, пәқәт силидинла тилиши рухсәт болсун дегән шаһанә ярлиқниң чүширилүшини
лайиқ көрдуқ. Бу пәрман қәтъий болсун, кимки бу пәрманға хилаплиқ қилса, у ширлар
өңкүригә ташлансун! [8] Әнди, и алийлири бу пәрманни бекитип чүшәргәйла, униң өз-

---

5:25 **«Мене»** — «санаш» яки «һесаплаш» дегән сөзи билән, **«тәкәл»** — «таразида тартиш» дегән сөзи билән, **«упһарсин»** — «парчилиниш» дегән сөзи билән аһаңдаш болиду.
–Арамий тилидин ибраний тилиға тәрҗимә қилинса «Бир мина, бир шәкәл, йерим мина» дегән болиду. Мина вә шәкәл ибранийларниң пул бирликлири еди.
5:28 **«пәрәс»** — «упһарсин» дегән сөзниң бирлик шәкли *(25-айәттә «упһарсин» көплүк шәкилдә)*. «Пәрәс» *(«упһарсин»)* дегәнлик «Парс» сөзи билән йилтиздаш болуп, бу йәрдә икки бислиқ мәна билдүриду. Униң падишалиғи һәм парчиланған һәм Парсларға мәнсуп болиду, дегәнни билдүриду.
5:31 **«Падишалиқ болса Медиалиқ Дариусниң қолиға өтти»** — арамий тилида «Медиалиқ Дариус падишалиқни қобул қилди».
–Бабил шәһириниң қандақ ишғал қилинғанлиғи һәққидики қизиқ тема тоғрилиқ «Йәрәмия»дики «қошумчә сөз»имиздә, «Бабил шәһириниң өрүветилиши тоғрилиқ бешарәтләр» дегән баянлиримизни көрүң.
6:1 **«Падиша Дариус пүтүн падишалиқни идарә қилиш үчүн...»** — мошу «Дариус»ниң ким екәнлиги тоғрилиқ алимлар арисида талаш-тартиш бар. Бәзилири уни парслиқ Қорәш, дәп қарайду. Лекин мошу йәрдә Дариус «Медиалиқ» дейилиду вә 31гә қариғанда, у Қорәшниң қол астида еди *(«Медиалиқ Дариус падишалиқни* **қобул қилди»** *дейилиду)*. Униң салаһийитини археологлар тәтқиқатлири билән ениқлиши мүмкин.
6:7 **«Алийлириниң падишалиқлиридики барлиқ назарәтчи, валий, вәзир, мәслиһәтчи, һаким вә әмәлдарлар...»** — уларниң бу баянидики «барлиқ» дегән сөз ялғанчилиқ еди; чүнки Даниял униң ичидә әмәс еди, әлвәттә.

гәртилмәслиги үчүн ярлиқнамигә имза қойғайла; чүнки Медиа вә Парс қануни бойичә,
пәрман чиқирилиши биләнла өзгәртишкә болмайду, — деди.
[9] Шуниң билән Дариус пәрманни бекитип ярлиқнамиға қол қойди.
[10] Даниял бу ярлиқнамигә имза қоюлғанлиғини аңлап, өйигә қайтти. Униң өйиниң
өгүзидә бир балихана болуп, деризиси Йерусалимға қарайдиған болуп, очуқ туратти. У
адити бойичә деризиниң алдида тизлинип олтирип, һәр күни үч қетим Худаға дуа-ти-
лавәт қилип шүкүр ейтатти.
[11] Лекин һелиқи адәмләр биллә келип Даниялниң Худаға дуа вә тилавәт қиливатқинини
көрди. [12] Андин улар бирликтә падишаниң алдиға берип пәрман тоғрисида гәп ечип:
— И алийлири, өзлири: Оттуз күн ичидә өзлиридин башқа һәр қандақ илаһдин яки һәр
қандақ инсандин бирәр немини тилигән һәр қандақ киши ширлар өңкүригә ташлансун,
дегән бир пәрманға имза қойған әмәсму? — дәп сориди.
Падиша: — Дәрвәқә шундақ қилдим, Медиа вә Парс қануни бойичә пәрманни өзгәрткили
болмайду, — деди.
[13] Андин улар падишаға җававән:
— Йәһудадин әсир елип келингән кишиләрдин һелиқи Даниял, и алийлири, силини вә
сили имза қойған пәрманни көзгә илмайду, бәлки һәр күндә үч қетим өз дуа-тилавити-
ни қиливатиду, — дейишти.
[14] Буни аңлиған падиша өз-өзигә кайип, көңүл қоюп Даниялни қутқушушқа амал тап-
мақчи болуп, у күн патқичә һәр хил қутқузуш амали үстидә издинип жүрди.
[15] Лекин ахирда у кишиләр йәнә өз ара тил бириктүрүп падишаниң алдиға җәм болуп
униңға:
— И алийлири, өзлиригә мәлумки, Медиалар вә Парсларниң қануни дәл шуки, пади-
шаниң бекиткән һәр қандақ карари яки пәрманини өзгәртишкә болмайду, — дейишти.
[16] Шуниң билән падишаниң әмир қилиши билән Даниял тутуп келинип, ширлар өңкүри-
гә ташланди. Падиша Даниялға:
— Сән үзүлдүрмәй ибадәт қилидиған Худайиң сени қутқузивалиду! — деди.
[17] Бир таш елинип, өңкүрниң ағзи униң билән етилди; Даниялниң ишлириға һеч ким
арилашмисун дәп уни падиша өз мөһүри вә униң әмир-әмәлдарлириниң мөһүрлири
билән мөһүрлиди. [18] Андин падиша ордиға қайтип келип кечини роза тутуп өткүзди;
өзиниң тоқал-кенизәклиридин һеч қайсисини өз йениға кәлтүрмиди, у кечичә ухлал-
миди. [19] Таң етиши биләнла падиша орнидин туруп, алдирап ширлар өңкүригә барди.
[20] Падиша өңкүргә йеқинлишип азапланған һалда Даниялни чақирип:
— Әй Даниял, Мәңгү Һаят Худаниң қули, сән үзүлмәс ибадәт қилидиған Худайиң сени
ширлардин қутқузивалмидиму? — дәп товлиди.
[21] Даниял җававән:
— И алийлири, мәңгү яшиғайла! [22] Худайимниң пәриштисини әвәтип ширларниң ағзи-
ни жумдуруши билән улар маңа һеч зиян-зәхмәт йәткүзәлмиди; чүнки У мәндин һеч
қандақ әйип көрмиди. Алийлириниң алдидиму мән һеч қандақ зиян йәткүзгидәк иш
қилмидим, — деди.
[23] Буни аңлап падиша интайин хошал болуп, адәмлирини Даниялни өңкүрдин елип

6:8 Әст. 1:9; 8:8
6:9 **«Шуниң билән Дариус пәрманни бекитип ярлиқнамиға қол қойди»** — 9-айәтниң толуқ мәнасини бекитиш тәс. Арамий тилида «Шуниң билән Дариус пәрман вә ярлиқнамигә қол қойди» дейилиду. Буниңға қариғанда, икки язма ярлиқ болған болса керәк. Парс ордисидики қаидә-низамлардин анчә хәвиримиз болмиғачқа, немә үчүн икки ярлиқ керәк болидиғинини билмәймиз.
6:10 1Пад. 8:44; Зәб. 54:18
6:18 **«өзиниң тоқал-кенизәклиридин һеч қайсисини өз йениға кәлтүрмиди»** — яки, «у һеч қандақ көңүл ечишларниму қилмиди». **«у кечичә ухлалмиди»** — арамий тилида «униң уйқиси қачти».

чиқишни буйруди. Шуниң билән улар Даниялни өңкүрдин елип чиқти. Униңдин қилчә
зедә-зәхмәт тапалмиди; чүнки у Худасиға таянған еди. [24] Андин падиша буйруқ чүшәр-
ди, навкәрлири Даниялниң үстидин шикайәт қилғанларниң һәммисини тутуп, уларни
бала-җақилири вә хотунлири билән қошуп ширлар өңкүригә ташливәтти. Улар өңкүр
тегигә чүшүп болмайла ширлар етилип келип, уларниң устиханлиринииму чайнап қий-
ма-чийма қиливәтти.
[25] Шу иштин кейин Дариус падиша йәр йүзидә туруватқан һәр қайси әл-жут, һәммә таи-
пиләр, һәр тилда сөзлишидиған қовмларниң һәммисигә мундақ пүтүк чүшәрди: —
«Һәммиңларға аманлиқ ешип-тешип турғай!
[26] Мән ушбу ярлиқни чүшириманки, падишалиғимдики һәр бир жуттики пухралар Да-
ниялниң Худаси алдида титрәп қорқсун!
— Чүнки У Мәңгү Һаят Худадур,
Мәңгү мустәһкәм өзгәрмәстур,
Униң падишалиғи һалак қилинмас,
Униң һакимийити әбәдил-әбәткичә болиду.
[27] У балайи-қазадин қоғдайду вә қутқузиду,
У асманлардиму, йәр йүзидиму аламәт-карамәтләрни яритиду,
У Даниялни ширларниң чаңгилидин қутқузди».
[28] Даниялниң болса шу ишлардин кейин Дариус һөкүм сүргән мәзгилдә, шундақла Парс
падишаси Курәш һөкүм сүргән вақитларда ишлири раван жүрүшти.

Даниялниң ғайипанә аламәтләрни баян қилғанлиғи
Төрт зор мәхлуқни көрүш

7 [1] Бәлшазар Бабилға падиша болған биринчи жили Даниял орнида йетип чүшидә
бир нәччә ғайипанә аламәтләрни көрди. У чүшидә көргәнлирини мундақ йәкүнләп
хатириливалди: —
[2] Кечидә көргән ғайипанә көрүнүштә мәнки Даниял шуни көрдүмки, асманниң төрт
тәрипидин шамал чиқип, «Улуқ Деңиз» йүзигә урулмақта еди. [3] Деңиздин шәкиллири
бир-биригә охшимайдиған төрт зор мәхлуқ чиқти.
[4] Биринчи мәхлуқ ширға охшайтти, лекин бүркүтниң қанити бар еди. Мән униңға қарап
турғинимда, қанатлири жулунди; андин у йәрдин көтирилип, икки пути йәргә дәсситилип адәмдәк турғузулуп, униңға инсаний бир қәлб берилди.
[5] Мана йәнә бир мәхлуқ, йәни иккинчиси ейиққа охшайтти. Униң бир тәрипи иккинчи
бир тәрипидин егизлитилди. Униң чишлири үч қовурғини чишләп туратти, бир аваз
униңға: «Орнуңдин тур, гөшни йейишиңчә йәвал!» — деди.
[6] Қарап турғинимда, мана йәнә бир мәхлуқ пәйда болди. У илпизға охшайтти, дүмби-
сидә қушниңкидәк төрт қанити бар еди; униң беши төрт еди. Униңға һакимлиқ һоқуқи
берилди.
[7] Униңдин кейин кечидики ғайипанә көрүнүшләрдә қарап турғинимда, мана төртинчи
бир мәхлуқ пәйда болди. У интайин қорқунучлуқ, дәһшәтлик вә әҗайип күчлүк еди. У
йоған төмүр чишлири билән овни чайнап езип жутуп, қалдуғини путлири билән дәс-
сәп-чәйләйтти. У алдинқи барлиқ мәхлуққа охшимайтти; униң он мүңгүзи бар еди.

6:26 «Униң һакимийити әбәдил-әбәткичә болиду» — арамий тилида «Униң һакимийити ахирғичә болиду».
6:26 Дан. 2:44; 4:3; 7:14, 27; Луқа 1:33
7:2 «Улуқ Деңиз» — «Оттура Деңиз»ни көрсәтсә керәк.
7:3 Дан. 2:37-45
7:4 Дан. 4:34

[8] Мән бу мүңгүзләрни күзитиватқинимда, мана мүңгүзләрниң арисидин йәнә бир ки-
чик мүңгүз өсүп чиқти. Бу кичик мүңгүзниң алдида әслидики мүңгүзләрдин үчи жу-
луветилди. Бу кичик мүңгүзниң адәмниңкидәк көзи вә чоң сөзләйдиған ағзи бар еди.

Мәңгү һаят болғучини көрүш

[9] Мән қарап турғинимда, у йәргә бир нәччә тәхтниң қоюлғанлиғини көрдүм; уларниң
биридә, «Әзәлдин Бар Болғучи» орун елип олтирипту. Униң кийимлири қардәк аппақ,
чачлири аппақ қоза жуңидәк еди. Униң тәхти от лавулдап турған ялқунлар болуп, ла-
вулдап көйүватқан от чақлириниң үстидә еди. [10] Униң алдидин гоя раван еқип турған
дәриядәк от ялқуни лавулдап еқип туратти; Униң хизмитидә турғучилар түмән миң-
лиған еди, Униң алдида йүз миллионлиған һазир турғучилар бар еди. Сорақ башланған-
лиғи җакалинип, дәстурлар ечилди. [11] Һелиқи кичик мүңгүзниң йоған гәпләрни қи-
ливатқан авазидин диққитим шуниңға тартилип қарап тураттим. Қарап турғинимда,
төртинчи мәхлуқ өлтүрүлүп, униң җәсити һалак қилинип, отқа ташлап көйдүрүлүшкә
тапшурулди.
[12] Қалған үч мәхлуқ болса, һакимийитидин мәһрум қилинди, лекин уларниң өмри йәнә
бир мәзгил узартилди.
[13] Кечидики ғайипанә көрүнүшләрдә мана, мән гоя Инсан Оғлиға охшаш бир затниң ас-
мандики булутлар билән кәлгинини көрдүм. У «Әзәлдин Бар Болғучи»ниң йениға берип,
униң алдиға һазир қилинди. [14] Һәр әл-жут, һәр таипә, һәр хил тилда сөзлишидиған қовм-
лар униң хизмитидә болсун дәп, сәлтәнәт, шөһрәт вә падишалиқ һоқуқи униңға берилди.
Униң сәлтәнити мәңгү солашмас сәлтәнәттур, униң падишалиғи мәңгү һалак қилинмас.

Ғайипанә көрүнүшләрниң тәбири

[15] Мәнки Даниялниң вуҗудум, дил-роһум бәк беарамлиққа чөмди, калламдики ғайи-
панә аламәтләр мени интайин алақзадә қилди. [16] Мән йеқин турғучилардин бириниң
алдиға берип, бу ғайипанә аламәтләрниң һәқиқити тоғрилиқ соридим. У маңа тәбир
берип чүшәндүрүп мундақ деди: —
[17] «Бу төрт зор мәхлуқ кәлгүсидә дунияда баш көтиридиған төрт падишани көрситиду.
[18] Лекин Һәммидин Алий Болғучиниң муқәддәс бәндилири падишалиқ һоқуқини қобул
қилиду, улар униңға мәңгү егидарчилиқ қилиду, әбәдил-әбәткичә шундақ болиду».
[19] Мән башқа үч мәхлуққа охшимайдиған төртинчи мәхлуқ, йәни зор қорқунучлуқ,
төмүр чишлиқ, мис тирнақлиқ, овни чайнап езип жутуп, андин қалдуқлирини аяқлири
билән дәссәп-чәйләйдиған һелиқи мәхлуқ тоғрисидики һәқиқәтни, [20] шундақла униң
бешидики он мүңгүзиниң вә кейин өсүп чиққан кичик мүңгүз тоғрисидики һәқиқәт-
ни техиму ениқ билмәкчи болдум — униң, йәни һелиқи кичигиниң алдида әслидә бар
болған башқа үч мүңгүз жулуветилгән, көзлири вә йоған гәп қилидиған ағзи бар болуп,

---

7:9 **«Әзәлдин Бар Болғучи»** — әслидә ибраний тилида «Қедимки күнләрдин тартип Бар Болғучи» — Йәни Худа дегәнликтур, әлвәттә.

7:10 **«...түмән миңлиған»** — арамий тилида: «... миңлиңан миңлиған» яки «миңлиған миң» — демәк, бир нәччә миллион. **«Униң хизмитидә турғучилар түмән миңлиған еди, униң алдида йүз миллионлиған һазир турғучилар бар еди»** — айәттә көздә тутулған Худаниң хизмәтчилири пәрштиләр, әлвәттә. «Вәһ.» 9:16ни көрүң.

7:10 Вәһ. 5:11; 20:12

7:13 Дан. 7:27; Зәб.2:6; Һаһ. 1:3; Мат. 24:30; 26:64; 1Тес. 4:17; Вәһ. 1:7

7:14 Дан. 2:44; Луқа 1:33

7:16 **«йеқин турғучилар»** — пәриштиләр болса керәк.

7:18 **«... муқәддәс бәндилири падишалиқ һоқуқини қобул қилиду»** — қизиқ бир йери шуки, «падишалиқ» дегән кимниңки яки қайси падишалиқ ейтилмиған. Немишкә? Җавап чоқум шуки, шу чағда пәқәт бирла падишалиқ, йәни Худаниңки болиду.

әнә башқа мүңгүзләргә қариғанда техиму һәйвәтлик еди. [21] Қарап турғинимда, у кичик
мүңгүз Худаниң муқәддәс бәндилири билән жәң қилип улардин үстүнлүккә егә болди;
[22] «Әзәлдин Бар Болғучи» кәлгәндә, һөкүм қилиш һоқуқи Һәммидин Алий Болғучиниң
муқәддәс бәндилиригә берилди. Шуниң билән бекитилгән вақти келип, Худаниң муқәд-
дәс бәндилири падишалиқ һоқуқини өткүзивалди.
[23] Тәбир бәргүчи чүшәндүрүп йәнә мундақ деди: —
«төртинчи мәхлуқ кәлгүси дунияда баш көтиридиған төртинчи бир падишалиқ болуп,
у башқа һәр қандақ падишалиқларға охшимайду. У пүткүл дунияни жутуп, уни аяқ асти
қилип, кукум-талқан қилиду.
[24] Он мүңгүз болса, бу падишалиқтин чиқидиған һөкүмранлиқ қилидиған он падишани
көрситиду. Кейин йәнә бир падиша мәйданға чиқиду, у илгәрки падишаларға охшимай-
ду; у үч падишани өзигә бойсундуриду. [25] У Һәммидин Алий Болғучиға қарши күпүрлүк
сөзләрни қилиду һәмдә Һәммидин Алий Болғучиниң муқәддәс бәндилирини һалсиз-
ландуриду. У календарни, һейт-айәмләрни вә муқәддәс қанунларни өзгәртиветиш-
ни қәстләйду. Худаниң муқәддәс бәндилири «үч йерим вақит» униң һөкүмранлиғиға
тапшурулиду. [26] Андин Худаниң соти ечилиду, буниң билән униң идарә қилиш һоқуқи
тартивелинип, мәңгүлүк үзүл-кесил йоқитилиду.
[27] Лекин униң падишалиғиниң һоқуқи, йәни дуниядики һәр қайси падишалиқларниң
сәлтәнити вә шөһрити Һәммидин Алий Болғучиниң муқәддәс бәндилиригә, йәни Ху-
даниң Өз хәлқигә өткүзүлиду. Униң падишалиғи мәңгү бир падишалиқтур, дуниядики
пүтүн һөкүмдарлар Униң хизмитидә болуп униңға итаәт қилиду».
[28] Бу иш мана мошу йәргичә болди. Мәнки Даниял, өз ойлирим өзәмни алақзадә қилди,
чирайим татирип кәтти. Бирақ бу ишни қәлбимдә пүкүп сақлидим.

Қочқар билән текә һәққидә ғайипанә көрүнүш

8 [1] Падиша Бәлшазар тәхткә олтирип үчинчи жили, мәнки Даниял иккинчи бир
ғайипанә аламәтни көрдүм. [2] Ғайипанә көрүнүштә, өзәмни Елам өлкисидики Шушан
қәлъәсидә көрдүм. Көрүнүштә мән Улай чоң өстиңи бойида едим.
[3] Бешимни көтирип қарисам, икки мүңгүзи бар бир қочқарниң чоң өстәң алдида
турғанлиғини көрдүм. Униң мүңгүзи егиз болуп, бир мүңгүз йәнә биридин егиз еди;
егизрәк болған мүңгүз йәнә бирисидин кейинрәк өсүп чиққан еди. [4] Мән қочқарниң
ғәрип, шимал вә жәнуп тәрәпләргә үсүватқинини көрдүм. Һеч қандақ һайван униңға
тәң келәлмәйтти вә һеч ким һеч кимни униң чаңгилидин қутқузалмайтти. У немә қи-
лишни халиса, шуни қилатти, барғансери һәйвәтлик болуп кетивататти.

7:22 «Шуниң билән бекитилгән вақти келип, Худаниң муқәддәс бәндилири падишалиқ һоқуқини өткүзивалди» — башқа бирхил тәрҗимиси: «Шуниң билән бекитилгән вақти келип, Һәммидин Алий Болғучиниң муқәддәс бәндилири дәп һөкүм чиқирилди».
7:23 Дан. 2:40-44
7:24 Дан. 2:40-44
7:25 «үч йерим вақит» — тәхминән «үч йерим жил»ни көрситиду. Сәл тоғрирақ десәк, «бир вақит» (*«Даниял» дегән қисимниң башқа йәрлири билән селиштурғанда)* бәлким Бабиллиқларниң ишлитидиған жили, йәни 360 күнлүк вақитни көрситиши мүмкин. Шуңа «үч йерим вақит», 1260 күнни көрситиду.
–Әслий арамий тил нусхисида, «үч йерим вақит», «бир вақит, икки вақит вә қошумчә йерим вақит» дегән шәкилдә ипадиләнгән. Бабиллиқлар бәзи жиллириға қошумчә бир айни «кәбисә ай» дәп қататти; «бир вақит, икки вақит вә қошумчә йерим вақит» дегән ибарә қошумчә айниң болушиниң мүмкинчилигини йоққа чиқириду. Демәк, «үч йерим вақит» 1290 күн әмәс, бәлки 1260 күн болиду.
7:25 Дан. 9:27; 11:36; Мат. 24:15; Мар. 13:14; Луқа 21:20; 2Тес. 2:3-4; Вәһ. 13:1-8
7:27 Дан. 2:44
7:28 «Бу иш мана мошу йәргичә болди...» — 7-баптики бешарәтләр тоғрисида «қошумчә сөз»имизни көрүң.
8:1 «Падиша Бәлшазар тәхткә олтирип үчинчи жили...» — 8-бап, 1-айәттин башлап китапниң қалған қисминиң һәммиси арамий тилида әмәс, ибраний тилида йезилған.

[5] Мән бу тоғрилиқ ойлавататтим, мана, ғәрип тәрәптин бир текә путлири йәргә тәгмигән һалда пүтүн җаһанни кезип жүгүрүп кәлди. Униң икки көзи арисиға көрүнәрлик чоң бир мүңгүз өсүп чиққан еди. [6] У мән дәсләп көргән һелиқи өстәң бойида турған икки мүңгүзлүк қочқарға қарап қәһри билән шиддәтлик етилди. [7] Мән униң қочқарға йеқин келип, ғәзәп билән қочқарни үсүп икки мүңгүзини сундурувәткәнлигини көрдүм. Қочқарниң қаршилиқ көрсәткидәк мадари қалмиған еди, текә уни йәргә жиқитип, дәссәп-чәйлиди, текиниң чаңгилидин уни қутқузивалидиған адәм чиқмиди.
[8] Текә барғансери һәйвәтлик болуп кәтти; лекин у хелә күчийип болғанда, чоң мүңгүзи сунуп чүшүп, әслидики җайидин асмандики төрт шамалға қарап туридиған, көзгә көрүнәрлик төрт мүңгүз өсүп чиқти.
[9] Бу төрт мүңгүзниң ичидики биридин йәнә бир мүңгүз өсүп чиқти. У кичик мүңгүз өсүп интайин һәйвәтлик болди, җәнуп, шәриқ тәрәпләргә вә «гөзәл зимин»ға қарап тәсир күчини кеңәйтти. [10] У интайин һәйвәтлик болуп, һәтта самавий қошундикиләргә һуҗум қилғидәк дәриҗигә йәтти, самавий қошундикиләрдин вә юлтузлардин бир мунчисини йәргә ташлап, уларниң үстигә дәссиди [11] (у толиму мәғрурлинип, һәтта самавий қошунниң Сәрдари билән тәң болмақчи болуп, ибадәтханида Сәрдарға атап күндилик қурбанлиқ сунушни әмәлдин қалдурди, һәмдә Сәрдарниң ибадәтханисидики «муқәддәс җай»ни вәйран қиливәтти. [12] Асийлиқ түпәйлидин Худаниң хәлқи вә күндилик қурбанлиқ чоң мүңгүзгә тапшурулиду). У һәқиқәтни аяқ асти қилиду; униң барлиқ ишлири наһайити оңушлуқ болди.
[13] Кәйнидин, бир муқәддәс пәриштиниң сөз қилғанлиғини аңлидим, шуниң билән йәнә бир муқәддәс пәриштә сөз қилған пәриштидин:
— Ғайипанә аламәттә көрүнгән бу вақиәләр, йәни «вәйран қилғучи» асийлиқ, күндилик қурбанлиқниң әмәлдин қалдурулуши, һәмдә муқәддәс ибадәтханидики «муқәддәс җай»ниң һәм Худаниң хәлқиниң аяқ асти қилиниши қанчилик вақит давамлишиду? — дәп сориғанлиғини аңлидим. [14] Һелиқи пәриштә маңа җававән:
— Бу ишлар икки миң үч йүз кечә-күндүз давамлишиду. Бу мәзгилдин кейин муқәддәс ибадәтханидики «муқәддәс җай» пакизлинип әслигә кәлтүрүлиду, — деди.

Пәриштә Җәбраилниң ғайипанә аламәтни чүшәндүрүши

[15] Бу ғайипанә көрүнүшни көргәндин кейин, мәнки Даниял униң мәнасини ойлаватқинимда, мана, алдимда адәмниң қияпитидә бириси пәйда болуп өрә турди. [16] Улай өстиңиниң оттурисидин:

8:9 «гөзәл зимин» — Қанаан зимини *(Пәләстин)*. Ибраний тилида «гөзәлликниң зимини» дейилиду.
8:11 «күндилик қурбанлиқ» — Худаниң Муса пәйғәмбәр арқилиқ чүшәргән емри билән ибадәтханида һәр күни әтигәндә вә кәчтә бир қоза «көйдүрмә қурбанлиқ» қилиниши керәк. Бу қурбанлиқни болса Исраил үчүн әң асаслиқ қурбанлиқ дегили болиду.
–«Сәрдарниң ибадәтханиси» — бу Пәрвәрдигарниң Иерусалимдики ибадәтханисини көрситиду, әлвәттә. Мошу ибаридин «Самавий қошунниң Сәрдари»ниң «Пәрвәрдигарниң Пәриштиси» екәнлигини көргили болиду. «Пәрвәрдигарниң Пәриштиси» Мәсиһниң дунияға келишидин бурунқи бир салаһитидур. «Пәрвәрдигарниң Пәриштиси» тоғрилиқ изаһатлиримизни көрүң.
8:12 «Асийлиқ» — бизнңчә «асийлиқ» мошу йәрдә бәлким «кичик мүңгүз» *(йәнә дәҗҗал)*ниң асийлиғини көрсәтсә керәк *(13-айәтни көрүң)*. Бу сөз йәнә Худаниң Өз хәлқиниң асийлиғини көрситиши мүмкин.
–**«Худаниң хәлқи»** — ибраний тилида «қошун».
8:13 «Ғайипанә аламәттә көрүнгән бу вақиәләр, йәни «вәйран қилғучи» асийлиқ, күндилик қурбанлиқниң әмәлдин қалдурулуши» — бу ««вәйран қилғучи» асийлиқ» болса дәл «Сәрдарға атап күндилик қоза қурбанлиқ сунушни әмәлдин қалдуруш» *(11-айәт)* һәмдә униң орниға интайин жиркиничлик бирхил бут селиш. 9-бап, 26-27-айәт, 11баб -36-39-айәтниму көрүң).
8:14 «пакизлинип әслигә кәлтүрүлиду» — ибраний тилида «тоғра қилиниду» яки «һәққаний қилиниду» дегән сөз билән ипадилиниду.

— Әй Җәбраил, бу адәмгә ғайипанә аламәтни чүшәндүрүп бәр, — дегән бир адәмниң
күчлүк авазини аңлидим.
[17] Җәбраил йенимға кәлди. Кәлгәндә, мән наһайити қорқуп кетип йәргә жиқилип дүм
чүштүм. У маңа:
— Әй Инсан оғли, сән шуни чүшинишиң керәкки, бу ғайипанә аламәт ахир заман тоғри-
сидидур, — деди.
[18] У гәп қиливатқанда мән беһош һалда йәрдә дүм ятаттим. Лекин у маңа шундақ бир
йеник тегипла мени турғузди вә маңа мундақ деди: —
[19] «Мән һазир саңа Худаниң ғәзиви кәлгән мәзгилдә кейинки ишларниң қандақ боли-
диғанлиғини көрситип берәй. Чүнки бу ғайипанә аламәт заманларниң бекитилгән
ахирқи нуқтиси тоғрисидидур. [20] Сән көргән икки мүңгүзлүк қочқар Медиа билән Парс
падишалирини көрситиду. [21] Явайи текә болса Гретсийә падишалиғи болуп, көзиниң от-
турисидки көзгә көрүнәрлик мүңгүз болса, униң биринчи падишасидур.
[22] У мүңгүз сунуп кәткәндин кейин орнидин өсүп чиққан һелиқи төрт мүңгүз бу әлниң
төрт падишалиққа бөлүнидиғанлиғини көрситиду. Бирақ уларниң күчи биринчи пади-
шалиққа йәтмәйду. [23] Бу падишалиқларниң ахирқи мәзгилидә, асийлиқ қилғучиларниң
гунайи тошуши билән толиму номуссиз, чигиш мәсилиләрни бир тәрәп қилалайдиған
бир падиша мәйданға чиқиду. [24] Униң күчи хелә зор болиду, лекин әмәлийәттә бу күч
өзлүгидин чиқмайду; у мисли көрүлмигән вәйранчилиқни кәлтүрүп чиқириду. Униң
ишлири җәзмән оңушлуқ болуп, немини халиса шуни қилалайду. У күчлүкләрни вә
Худаниң муқәддәс мөмин хәлқини йоқитиду. [25] Өз устатлиғи билән униң назарити
астида һәр қандақ һейлә-микирлик хелә ронақ тапиду. У көңлидә тәкәббурлишип өзи-
ни чоң тутиду; башқиларниң өзлирини бехәтәр һес қилған вақтидин пайдилинип ту-
юқсиз зәрб қилип нурғун кишиләрни һалак қилиду; у һәтта очуқтин очуқ «Әмирләрниң
Әмри»гә қарши чиқиду. Лекин у ахирда инсанларниң қолисиз һалак қилиниду.
[26] Саңа аян қилинған, ахшамдин әтигәнгичә давамлашқан бу ғайипанә аламәт әмәлгә
ашмай қалмайду. Лекин сән уни вақтинчә мәхпий тут. Чүнки у көп күнләр кейинки кәл-
гүси һәққидидур».
[27] Мәнки Даниял мағдурумдин қелип, бир нәччә күн ағрип йетип қалдим. Кейин орнум-
дин туруп йәнила падишаниң ишлирида болдум. Лекин бу ғайипанә аламәт көңлүмни
паракәндә қиливәткән еди. Униң мәнасини йешәләйдиған адәм йоқ еди.

Даниялниң өз хәлқигә дуа қилиши

9 [1] Медиалиқ Аһашверошниң оғли Дариусниң биринчи жилида у калдийләрниң
зиминиға падиша қилинди. [2] Йәни тәхткә олтарған биринчи жили мәнки Даниял
муқәддәс язмиларни оқушум билән Пәрвәрдигарниң Йәрәмия пәйғәмбәргә йәткүзгән
калам-бешарити бойичә, Йерусалимниң харап болидиған җаза мәзгили йәтмиш жил
екәнлигини чүшинип йәттим. [3] Шуниң үчүн мән Рәб Худайимға роза тутуп, бөз рәхтә

8:16 Дан. 9:21; Луқа 1:26
8:21 **«Явайи текә болса Гретсийә падишалиғи болуп, ...»** — ибраний тилида «Явайи текә болса Гретсийә падишаси болуп, ...».
8:23 **«чигиш мәсилиләрни бир тәрәп қилалайдиған бир падиша ...»** — башқа бирхил тәрҗимиси: «хелә сүйқәстчи бир падиша ...».
8:27 **«Униң ғайипанә аламәтниң мәнасини йешәләйдиған адәм йоқ еди»** — 8-баптики бешарәтләр тоғрисида «қошумчә сөз»имизни көрүң.
9:1 **«калдийләрниң зимини»** — Бабил зиминини көрситиду.
–«...падиша қилинди» — Бу ибарә бәлким Дариусниң Парс императори Қорәшниң астидики бир падиша екәнлигини көрситиду. У пүткүл Парс үстигә император әмәс еди.
9:2 Йәр. 25:11, 12; 27:7; 29:10

йөгинип, күл-топида олтирип, униңға йелинип дуа-тилавәт қилиш билән издинишкә
бәл бағлидим. [4] Мән Пәрвәрдигар Худайимға дуа қилип, гуналиримизни иқрар қилип
мундақ дедим:
— «Аһ Рәб, и Сени Өз әмирлириңгә итаәт қилғучиларға вәдә-әһдәңдә вападар болуп, өз-
гәрмәс меһриңни үзлүксиз көрсәткүчи улуқ, сүрлүк Тәңрим!
[5] Биз гуна садир қилдуқ, қәбиһлик қилдуқ; рәзиллик билән Сениң әмир-һөкүмлириң-
дин ваз кечип, Саңа асийлиқ қилдуқ. [6] Шундақла Сениң намиң билән падишалиримиз,
әмирлиримиз, ата-бовилиримиз вә пүткүл зиминдики хәлиққә сөз-каламиңни йәткүз-
гән қуллириң болған пәйғәмбәрләргә зади қулақ салмидуқ.
[7] И Рәб, һәққанийәт Сәндила тепилиду, лекин Саңа асийлиқ вә вапасизлиқ қилғанлиғи-
миз түпәйлидин, бизгә, йәни Йәһудаларға, Йерусалимдикиләргә вә барлиқ Исраилларға,
йеқинда болсун, жирақта болсун, Сән бизләрни сүргүнлүккә һайдиваткән барлиқ жут-
ларда болсун, пәқәт бүгүнкидәк йүзимизни көтирәлмигидәк шәрмәндиликла қалди. [8] И
Рәб, бизгә, йәни падишалиримизға, әмирлиримизгә вә ата-бовилиримизғиму йүзимизни
көтирәлмигидәк шәрмәндилик қалди; чүнки биз Сениң алдиңда гуна садир қилдуқ.
[9] И Рәб Худайимиз, биз Саңа асийлиқ қилған болсақму, Сәндин йәнила рәһимдиллик
вә мәғпирәт-кәчүрүмләр тепилиду. [10] Биз Сән Пәрвәрдигар Худайимизниң авазиға қу-
лақ салмай, қуллириң болған пәйғәмбәрләр арқилиқ алдимизға қойған қанун-һөкүм-
лириңдә һеч маңмидуқ. [11] Пүткүл Исраил Сениң Тәврат-қанунуңға хилаплиқ қилип,
авазиңға қулақ салмай Сениңдин йүз өриди. Дәрвәқә, Сениң қулуң Мусаға чүширилгән
Тәврат-қанунида пүтүлгән ләнәт һәмдә униң қәсәмядидики жазалар үстимизгә яғду-
рулди; чүнки биз Сениң алдиңда гуна садир қилдуқ. [12] Сән Өзәң бизгә вә үстимиздин
һөкүмдарлиқ қилғучимизға қарита дегәнлириңгә әмәл қилип бизгә зор еғир күлпәтни
кәлтүрдүң; чүнки Йерусалимда қилинған ишлар асман астидики һәр қандақ башқа жут-
та әзәлдин қилинған әмәс! [13] Мусаға тапиланған Тәврат-қанунида пүтүлгәндәк, бу пүтүн
күлпәт бизгә чүширилгән болсиму, и Пәрвәрдигар Худайимиз, лекин биз қәбиһликли-
римиздин қол үзүп, һәқиқитиңни чүшинип йетидиған қилғайсән дәп техичә Сәндин
илтипатиңни өтүнмидуқ. [14] Дәрвәқә Сән Пәрвәрдигар шу күлпәтни тәйярлап сақлап,
бизниң үстимизгә чүшәрдүң; чүнки Сән Пәрвәрдигар Худайимиз, барлиқ қилған ишли-
риңда адил болуп кәлдиң; бирақ авазиңға қулақ салмидуқ.
[15] Әнди, Өз күчлүк қолуң билән хәлқиңни Мисирдин елип чиқтиң, шуңлашқа бүгүнкидәк
Өзәңгә нам-шөһрәт тиклидиң, и Рәб Худайимиз, — биз гуна садир қилдуқ, биз рәзиллик
қилдуқ! [16] Өтүнимән, и Рәб, пүткүл һәққанийлиғиңға уйғун, Йерусалим шәһириңгә, йәни
муқәддәс теғиңға болған қәһр-ғәзивиңни тохтатқайсән! Чүнки бизниң өткүзгән гунали-
римиз вә ата-бовилиримизниң қилған қәбиһликлириниң вәҗидин, Йерусалим вә хәлқиң
барлиқ әтраптикилиримизниң һақарәт объекти болуп қалдуқ. [17] Әнди и Худайимиз, қу-
луңниң дуа вә тәләплиригә қулақ салғайсән, Өзәң үчүн вәйран қилинған муқәддәс җай-
иңни җамалиңни көрситип йорутқайсән. [18] И Худайим, қулақ селип аңлиғайсән! Бизниң
вә Сениң намиң билән аталған шәһәрниң бешиға кәлгән күлпәтләргә нәзәр салғайсән!
Бизниң Саңа илтиҗа қилғинимиз өзимизниң қандақтур һәққаний иш қилғанлиғимиз-

9:4 Қан. 7:9
9:5 Зәб. 105:6; Йәш. 64:4, 5, 6
9:9 **«И Рәб Худайимиз, биз Саңа асийлиқ қилған болсақму, Сәндин йәнила рәһимдиллик вә мәғпирәт-кәчүрүмләр тепилиду»** — яки «Рәб Худайимизда рәһимдиллик вә мәғпирәт-кәчүрүмләр бардур; чүнки биз Униң алдида гуна садир қилдуқ» (*демәк, Худа бизгә рәһимдиллик көрсәтмигән болса, биз балдурла йоқитилаттуқ*).
9:9 Зәб. 129:3-8; Жиғ. 3:22
9:11 Лав. 26:14-45; Қан. 27:15-26; 28:15-68; 29:20; 30:17-20; 31:17, 18; 32:19-25; Жиғ. 2:17
9:15 Мис. 32:11; Зәб. 104:7; 105:47
9:17 **«қулақ салғайсән, Өзәң үчүн ... йорутқайсән»** — ибраний тилида «Рәбниң сәвәви үчүн ... йорутқайсән».

дин әмәс, бәлки Сениң зор рәһимдиллиқлириңға таянғанлиғимиз сәвибидиндур.
[19] И Рәб, аңлиғайсән! И Рәб, кәчүргәйсән! Қулақ селип аңлап амал қилғайсән! Өзәңниң
нам-шөһритиң үчүн әнди тәхир қилмиғайсән! Чүнки Сениң бу шәһириң вә бу хәлқиң Өз
намиң асасида аталған еди!».

Җәбраилниң бешарәт бериши вә чүшәндүрүши

[20] Мән дуайимни давамлаштуруп, өзәм вә хәлқим Исраилниң гуналирини иқрар қилип
һәмдә Худайимниң муқәддәс теғи үчүн Пәрвәрдигар Худайимға йелинип, [21] техи дуа
қиливатқинимда, дәсләптә маңа ғайипанә аламәттә көрүнгән Җәбраил дегән зат йе-
нимға келип маңа қолини тәккүзди. Мән шу чағда толиму чарчап кәткән едим. У кәчлик
қурбанлиқ сунуш вақти еди. [22] Җәбраил маңа әқил берип мундақ деди: —
«И Даниял, мән сени йорутуп, ишларни чоңқур чүшинәләйдиған қилишқа кәлдим.
[23] Сән Худаға илтиҗа қилишқа башлишиң биләнла, җавап-калам берилди; сән интайин
сөйүлгән адәм болғачқа, мән саңа униң җавап-каламини йәткүзгили кәлдим. Әнди бу
җавап-калам үстидә пухта ойланғин, ғайипанә көрүнүшни көңүл қоюп чүшәнгин:
[24] — «Худа тәрипидин «йәтмиш һәссә «йәттә вақит»» сениң хәлқиң билән муқәддәс
шәһириң үстигә бекитилгән. Бу вақитлар итаәтсизликләрни тизгинләш, гуналарни
түгитиш, қәбиһлик үчүн кафарәт кәлтүрүш, мәңгүлүк һәққанийлиқни үстүн орунға
қоюш, бу ғайипанә аламәт билән пәйғәмбәрләрниң сөз-каламлирини әмәлгә ашуруш
һәмдә муқәддәс ибадәтханидики «әң муқәддәс җай» йеңибаштин мәсиһлиниш үчүн
бекитилгәндур. [25] Шуни билишиң вә чүшинишиң керәкки, Йерусалимни йеңибаштин
әслигә кәлтүрүп бена қилиш буйруғи җакаланғандин тартип, Мәсиһ дегән әмир мәй-
данға чиққичә йәттә һәссә «йәттә вақит» қошулған атмиш икки һәссә «йәттә вақит»
өтиду. Йерусалим шәһири йеңибаштин бена қилинип, мәйдан-кочилар вә сепил-ис-
тиһкам барлиққа кәлтүрүлиду, амма бу бисәрәмҗан күнләрдә болиду.
[26] Бу атмиш икки «йәттә вақит» мәзгили өткәндин кейин Мәсиһ үзүп ташлиниду, униңда

9:19 **«Өзәңниң нам-шөһритиң үчүн әнди тәхир қилмиғайсән!»** — ибраний тилида «Өзүниң сәвәвиң үчүн әнди тәхир қилмиғайсән!».

9:21 **«...Җәбраил дегән зат йенимға келип маңа қолини тәккүзди. Мән шу чағда толиму чарчап кәткән едим»** — буниң йәнә бирхил тәрҗимиси: — «...Җәбраил дегән зат тезла учуп келип, маңа қол тәккүзди». Әсли текстни чүшиниш бир қәдәр тәс.

9:24 **«қәбиһлик үчүн кафарәт кәлтүрүш»** — «гуналарни йепип кәчүрүм тәминләш» дегәнликтур. «Лав.» 4-бап вә изаһатни көрүң. **«пәйғәмбәрләрниң сөз-каламлири»** — мошу йәрдә ибраний тилида «пәйғәмбәрләр» дегән сөз билән ипадилиниду. **«муқәддәс ибадәтханидики «әң муқәддәс җай» йеңибаштин мәсиһлиниш»** — «мәсиһлиниш» яки «муқәддәс қилиниш», Муса пәйғәмбәргә берилгән муқәддәс қанунға асасән, «муқәддәс пурақлиқ май» сүргүлүш билән қилиниду *(«Мис.» 26:9-10ни көрүң)*. Бу уқум ибраний тилида ««мәсиһ» қилиниш» дегән сөз билән ипадилиниду.
–Буниң башқа бирхил тәрҗимиси: «Әң Муқәддәс Болғучини мәсиһ қилиш» — демәк, Қутқазғучи-Мәсиһни мәсиһ қилиш. **«...«йәтмиш һәссә «йәттә вақит»» сениң хәлқиң билән муқәддәс шәһириң үстигә бекитилгән... ... һәмдә муқәддәс ибадәтханидики «әң муқәддәс җай» йеңибаштин мәсиһлиниш үчүн бекитилгәндур»** — бу улуқ бешарәт вә 25-27-айәтләрдики бешарәтләрниң тәпсилатлири тоғрисида «қошумчә сөз»имизни көрүң.

9:25 **«... Йерусалимни йеңибаштин әслигә кәлтүрүп бена қилиш буйруғи җакаланғандин тартип, Мәсиһ дегән әмир мәйданға чиққичә йәттә һәссә «йәттә вақит» қошулған атмиш икки һәссә «йәттә вақит» өтиду»** — қисқичә: — «бир вақит», жуқиридики тәһлилгә асасән 360 күн болса, «йәттә һәссә йәттә вақит» *(49 вақит)* вә «атмиш иккиниң йәттә һәссиси», *(434 вақит)*, җәмий болуп «483 вақит», йәни «Йерусалимни қайтидин бена қилиштики пәрман»дин «Қутқазғучи-Мәсиһниң мәйданға чиқиши»ғичә 173880 күн *(тәхминән 476 жил)* болиду. Тарихий тәтқиқатқа асасән, «Йерусалимни қайтидин бена қилиштики пәрман»ниң чүширилүши миладийәдин илгәрки 445-жили яки 444-жили еди, ундақта «Мәсиһ дегән Әмирниң мәйданға чиқиши» миладийә 32-жили яки 33-жили болуши керәк. Китапхан бу пакитлардин Қутқазғучи-Мәсиһниң ким екәнлигини биләләйду. «Қошумчә сөз»имизниму көрүң. **«Йерусалим шәһири йеңибаштин бена қилинип, мәйдан-кочилар вә сепил-истиһкам барлиққа кәлтүрүлиду...»** — «сепил-истиһкам» дегән сөз ибраний тилидики «харутс» дегән сөзниң тәрҗимиси болуши натайин; чоқум бирхил истиһкамни көрситиду. «Кочилар» ичидики, «харутс» бәлким сирттики бир нәрсини көрситиду.

9:25 Нәһ. 2:2-8; Луқа 19:35-44

һеч нәрсә қалмайду. Кәлгүсидә болидиған әмирниң хәлқи бу шәһәр билән муқәддәс
ибадәтханини гумран қилиду. Бу ақивәт кәлкүндәк бесип келиду; ахириғичә җәңләр
давамлишиду; у йәрдә болидиған вәйранчилиқлар бекитилгәндур. [27] У әмир Худаниң
хәлқиниң көп қисми билән ахирқи бир «йәттә вақит»та бир достлуқ әһдисни такамул
қилиду, лекин бу «йәттә вақит»ниң йеримиға кәлгәндә, у ибадәтханидики қурбанлиқ вә
ашлиқ һәдийәләрни сунушни әмәлдин қалдуриду. У чағда «вәйран қилғучи жиркиничлик
номуссизлиқ» муқәддәс ибадәтханиниң әң егиз җайиға қоюлиду. Таки балаю-апәт, йәни
Худа бекиткән күлпәт вәйран қилғучи кишиниң бешиға яғдурулғичә шу йәрдә туриду».

Тигрис, йәни «Диҗлә» дәрияси бойида көргән ғайипанә көрүнүш

10 [1] Қорәш Парсқа сәлтәнәт қилған үчинчи жили, Даниял йәнә бир исми Бәлтәшасар
болғанға бир хәвәр вәһий қилинди. У хәвәр ишәшликтур — лекин наһайити
қаттиқ җәң җудунлири тоғрисидидур. Даниял бу хәвәрни чүшәнди вә ғайипанә аламәт
тоғрисида чүшәнчигә егә болди.
[2] У чағда мәнки Даниял толуқ үч һәптә аһ-зар көтирип матәм туттум. [3] Үч һәптигичә
һеч қандақ назу-немәт йемидим, гөш йемидим, шарап ичмидим вә тенимгә пурақлиқ
май сүрмидим. [4] Биринчи айниң жигирмә төртинчи күни, мән улуқ дәрия, йәни Диҗлә
дәриясиниң бойида туруп, [5] бешимни көтирип көзүмни асманға тиктим, канап кийип,
белигә Уфаздики сап алтун кәмәр бағлиған бир адәмни көрдүм. [6] Униң тени сериқ якут-
тәк җулалинип, йүзлири чақмақтәк ялтирлап, көзлири йенип турған оттәк чақнайтти;
униң пут-қоллири пақирап туридиған мистәк валилдайтти; авази зор бир топ адәмниң
авазидәк жараңлайтти.
[7] Ғайипанә көрүнүшни ялғуз мәнки Даниялла көрдүм, йенимдикиләр аламәтни көрми-
гән еди. Амма зор бир вәһимә уларни бесип, интайин титрәп кетишти, мөкүнүвалғидәк
йәрни издәп қечип кәтти. [8] У йәрдә өзәм ялғуз қелип бу карамәт ғайипанә көрүнүшни
көрдүм. Қилчә мағдурум қалмиди, чирайим қаттиқ өзгирип өлүк адәмдәк болуп қал-
дим, пут-қоллиримда бир азму мағдур қалмиди.
[9] Лекин униң авазини аңлидим. Униң авазини аңлиған һаман йәргә жиқилип дүм
чүштүм, һошумдин кәттим. [10] Мана, туюқсиз бир қол маңа тәгди, мени шуан йөләп йәр-
гә төрт путлуқ қилип турғузди. [11] Шу зат маңа:
— Әй Даниял, интайин сөйүлгән адәм! Сөзлиримни көңүл қоюп аңлап чүшәнгин, өрә
турғин! Чүнки мән сениң йениңға әвәтилдим, — деди. У бу сөзни қилиши билән, мән
титригән һалда орнумдин турдум.
[12] Шуниң билән у маңа мундақ деди:

9:26 «Мәсиһ үзүп ташлиниду» — *(яки «Мәсиһ кесиветилиду»)* — мошу ибарә ибраний тилида адәттә «өлтүрүлиду» дәп ипадилиәйду. **«униңда һеч нәрсә қалмайду»** — яки, «униң *(Мәсиһ-қутқазғучиниң)* өлтүрүлүши өзи үчүн әмәстур».
9:26 Луқа 19:41-44
9:27 Йәш. 28:15, 18; Мат. 24:15; Мар. 13:14; Луқа 21:20; 2Тес. 2:3-4
10:1 **«лекин наһайити қаттиқ җәң җудунлири тоғрисидидур»** — яки «лекин наһайити қаттиқ синашлар тоғрисидидур».
10:2 **«толуқ үч һәптә аһ-зар көтирип матәм туттум»** — ибраний тилида «толуқ үч һәптә... матәм қилдим» — бу мәлум бир өлгүчи уруқ-туққини үчүн әмәс, бәлки Исраил хәлқиниң өлүк роһий һалитигә болған матәм, әлвәттә.
10:3 **«тенимгә пурақлиқ май сүрмидим»** — ибраний тилида «өзәмни мәсиһ қилмидим».
10:4 Яр. 2:14
10:5 Вәһ. 1:13, 14, 15
10:8 **«чирайим қаттиқ өзгирип ...»** — ибраний тилида «шан-шәривим қаттиқ өзгирип ...» яки «чирайлиқлиғим қаттиқ өзгирип ...».
10:8 Дан. 7:28

— «Әй Данияl, қорқма; чүнки сән Худайиңниң алдида чүшинишкә еришишкә, өзәңни төвән тутушқа көңүл қойған биринчи күндин буян сениң дуа-тилавитиң иҗабәт қилинди; ейтқанлириң үчүн мән йениңға әвәтилдим. [13] Лекин, «Парс падишалиғиниң әмри» маңа қарши чиқип йолумни жигирмә бир күн тосувалди. Мән Парс падишалириниң йенида өзәм ялғуз қалғачқа, баш әмирләрдин бири Микаил маңа ярдәм қилғили кәлди.
[14] Мән саңа ахирқи заманларда хәлқиңниң бешиға келидиған ишларни чүшәндүргили кәлдим. Чүнки бу ғайипанә аламәт көп күнләр кейинки кәлгүси тоғрисидидур».

[15] У маңа бу гәпни қиливатқанда, пәқәтла йәргә қарғинимчә зуван сүрәлмәй туруп қалдим. [16] Мана, гоя адәмгә охшайдиған бириси қолини узитип ләвлиримни силап қойвиди, мән ағзимни ечип алдимда турғучиға:
— Тәхсир, бу ғайипанә көрүнүштин ич-ичимдин азаплинимән, мағдурумдин кәттим.
[17] Тәхсиримниң кәминә қуллири қандақму сили тәхсирим билән сөзлишишкә петиналайттим? Чүнки һазирла мағдурум түгәп, нәпәсим үзүлиду, — дедим.
[18] Андин гоя адәмгә охшайдиған бири мени йәнә бир қетим силап, мағдур киргүзди
[19] вә:
— И интайин сөйүлгән адәм, қорқма! Саңа аман-хатирҗәмлик болғай. Ғәйрәтлик бол, әнди ғәйрәтлик бол! — деди.
У шу сөзни дейиши биләнла маңа техиму мағдур кирди. Мән:
— Тәхсир йәнә сөз қилғайла, чүнки сили маңа мағдур киргүздила, — дедим.
[20] У мундақ деди:
— «Мениң қешиңға немигә кәлгәнлигимни биләмсән? Мән әнди қайтип берип, «Парстики әмир» билән җәң қилимән; мән у йәргә барғандин кейин, «Гретсийәдики әмир» мәйданға чиқиду. [21] Лекин мән бериштин авал һәқиқәтниң китавида пүтүлгән вәһийләрни мән саңа баян қилимән.
Бу ишларда силәрниң әмриңлар Микаилдин башқа, маңа ярдәм беридиған һеч ким йоқ.

11 [1] Мән Медиалиқ Дариус падиша болған биринчи жилидила, уни мустәһкәмләш һәм күчәйтиш үчүн орнумдин қозғалған едим. [2] Әнди мән саңа һәқиқәтни ейтип берәй: —

10:12 **«... сән Худайиңниң алдида чүшинишкә еришишкә... көңүл қойған»** — бу йәрдики «чүшиниш» немини көрситиду? Йәрәмия пәйғәмбәргә йәткүзүлгән «Йерусалимниң харап болидиған җаза мәзгилиниң вақти 70 жил» тошай дегән вақитта Данияl дуа қилишқа башлиди. Данияlниң арзу-истики шуки, 70 жилниң тошуши билән, Худаниң сәлтәнити дәрһал пайда болсун дегәнликтин ибарәт еди. Лекин 7-, 8- вә 9-баптики ғайипанә аламәтләр униңға, аз дегәндиму йәнә 70 «йәттә вақит»ниң өтүши керәклигини көрсәткән. Шу ишлар униң дегинидәк: «Данияlниң көңлини паракәндә қиливатти. Униң мәнасини йешәләйдиған адәм йоқ еди». Шуниң билән у үмүтсизләнмәй, бу узун вақиттики «кечиктүрүш»ни чүшиниш үчүн көңүл қойиду. 10-баптики ғайипанә аламәттә болса, бу вақитниң йәнила һәм узун һәм җапалиқ екәнлиги көрситилиду. Шуниң билән, бу хәварни қобул қилиш үчүн у ғәйрәтлик, мағдурлуқ болуши керәк.
10:13 **«Парс падишалиғиниң әмри»** — бәлким интайин күчлүк бирхил җин болуп, Парс районлирида Шәйтанниң планлирини беҗа қилғучи болуши мүмкин. **«Парс падишалириниң йенида өзәм ялғуз қалғачқа..»** — бу сөзләр мошу пәриштиниң вәзиписиниң шу падишаларниң қилмақчи болған яманлиғини тосуш яки болмиса, уларға яхши тәрәпкә йүзлинишкә тәсир йәткүзүштин ибарәт болғанлиғини көрсәтсә керәк. **«мән Парс падишалириниң йенида өзәм ялғуз қалғачқа, баш әмирләрдин бири Микаил маңа ярдәм қилғили кәлди»** — башқа бирхил тәрҗимиси: — «лекин баш әмирләрдин бири Микаил маңа ярдәм қилғили кәлди. Мән уни Парс падишалириниң ишлирини бир тәрәп қилишқа қалдурдум».
–**«баш әмирләр»** — мошу йәрдә Худаниң жуқури мәртивилик пәриштилирини көрсәтсә керәк *(«Йәһ.» 9-айәтни көрүң)*.
10:21 **«һәқиқәтниң китави»** — Муқәддәс Китапни көрситиду. Шу чағдики «һәқиқәтниң китави» Данияl пәйғәмбәрниң дәвридин илгири барлиқ назил қилинған Тәврат қисимлиридин тәркиб тапқан, әлвәттә. **«силәрниң әмриңлар Микаил»** — бу сөз Микаил баш пәриштиниң Исраилға алайитән мәсъул болғанлиғини аян қилиду.

Буниңдин кейин Парсқа йәнә үч падиша һөкүмранлиққа чиқиду; кейин төртинчи падиша чиқип, башқа падишалардинму көптин көп мал-дунияни топлайду; у мал-дунялиридин қудрәт тепип, һәммә жутларни Гретсийәгә җәң қилишқа қозғайду.
[3] Униңдин кейин күчлүк бир падиша мәйданға чиқиду. У зор падишалиқни идарә қилип, немини халиса шуни қилиду. [4] Лекин у һоқуқ жүргүзүватқинида, падишалиғи парчилинип асманниң төрт шамал тәрипигә бөлүнүп кетиду. Униң тәхтигә әвлатлири варислиқ қилалмайду, кейинки падишалиқ у һөкүм сүргән вақтидикидәк күчлүк болмайду; чүнки униң падишалиғи ағдурулуп, башқиларға тәвә болуп кетиду.
[5] Униңдики сәрдарларниң ичидин бири «җәнубий падиша» болуп күчийиду; лекин йәнә бир сәрдар униңдинму күчлүк болиду вә өзиниң техиму чоң падишалиғини сорайду. [6] Бир нәччә жил өткәндин кейин, җәнубий падиша шималий падиша билән иттипақ түзиду; җәнубий падишаниң қизи шу иттипақни мустәһкәмләш үчүн шималий падишаниң йениға бариду. Лекин кейин бу қиз еришкән һоқуқидин мәһрум қилиниду; шималий падиша өзиму һоқуқини қолида туталмай, мәзмут туралмайду. Бу қиз вә уни елип кәлгәнләр, униң балиси һәм шу вақитларда уни қоллиғучиларниң һәммисигә сатқунлуқ қилиниду.
[7] Һалбуки, униң ата җәмәт туққинидин бири қошунниң һоқуқини қолиға елип падиша болуп, шималий падишаниң қорғиниға бесип кирип, уларға қарши һуҗум қилип чоң ғәлибә қилиду. [8] У уларниң илаһ-бутлири, қуйма мәбудлири вә бутханилиридики алтун-күмүчтин ясалған җам-қачиларни Мисирға елип кетиду. У бир нәччә жил шималий падишадин өзини нери қилиду. [9] Шималий падиша җәнубий падишаниң зиминиға бесип кириду, лекин ахири өз жутиға чекиниду.
[10] Шималий падишаниң шаһзадилири қозғилип, зор қошун тәшкилләйду. Шаһзадиләрдин бири кәлкүндәк келип җәнупқа бесип кириду. Кейин у йәнә җәң қилип, дүшмән қорғиниғичиму бесип кириду. [11] Җәнубий падиша қаттиқ ғәзәптә қошун тартип җәңгә атлинип, шималий падишаға һуҗум қилиду. Шималий падиша зор бир қошунни җәңгә салиду, лекин униң шу зор қошуни мағлуп болуп әсиргә елиниду.

11:2 **«Буниңдин кейин Парсқа йәнә үч падиша һөкүмранлиққа чиқиду; кейин төртинчи падиша чиқип...»** — бу 11-баптики бешарәтләр наһайити тәпсилий көрситилгән. Биз мошу йәрдә тәпсилатлири тоғрилиқ көп изаһат бәрмидуқ, буларни «Қошумчә сөз»имизгә киргүздуқ. Китапханларниң өзлири «оттура шәриқ»ниң тарихи тоғрилиқ һәр қандақ китаптин бу бешарәтләрниң қандақ әмәлгә ашурулғанлиғини көрәләйду. Асасән бу алдин-ала ейтилған ишлар миладийәдин илгәрки 530-164-жиллар давамида йүз бәргән. Лекин 36-айәттин башлап, бешарәтләр ахирқи замандики ишларғичә өтиду.
11:3 **«Униңдин кейин күчлүк бир падиша мәйданға чиқиду»** — бу падиша «бүйүк Искәндәр», Гретсийәниң биринчи императори.
11:5 **«Униңдики сәрдарлар»** — яки «униңдики әмирлири». **«Униңдики сәрдарларниң ичидин бири «җәнубий падиша» болуп күчийиду»** — бу бешарәттики «җәнубий падиша»лар шүбһисизки, Мисирниң падишалирини көрситиду *(8-айәтни көрүң)*, биринчиси «Питолими сотер» (миладийәдин илгәрки 323-285-жилларда һөкүм сүргән.
11:6 **«җәнубий падиша шималий падиша билән иттипақ түзиду»** — ибраний тилида пәқәт «улар иттипақ түзиду» дейилиду.
–Бу бешарәттики «шималий падиша» шүбһисизки тарихта Сурийә дегән районда һөкүм сүргән. Биринчи «шималий падиша» болса Силюқус никатор *(Силюқус I)* болуп, әслидә Мисир падишаси «Питолими сотер»ниң чоң генерали еди. У миладийәдин илгәрки 312-280-жилларда тәхткә олтарған. **«бу қиз еришкән һоқуқидин мәһрум қилиниду»** — ибраний тилида «бу қиз билигиниң күчидин мәһрум болиду». **«униң балиси һәм ...»** — ибраний тилида «униң туққини...». Бәзи кона көчүрмиләрдә «уни туғдурғучи һәм...» дейилиду.
11:7 **«униң ата җәмәт туққинидин бири»** — ибраний тилида: — «униң йилтизлиридин бири». **«...падиша болуп»** — ибраний тилида «...униң *(йәни җәнубий падишаниң)* орниға туруп,...» дәп ипадилиниду. **«...бири, қошунниң һоқуқини қолиға елип падиша болуп,...»** — башқа бирхил тәрҗимиси «... бири, у болса униң *(шималий падишаниң)* қошуниға қарши чиқип,...»
11:8 **«қуйма мәбудлири»** — яки «әмирлири». **«бутханилиридики алтун-күмүч...»** — яки «уларниңки алтун-күмүч...».
11:9 **«җәнубий падишаниң зимини»** — Мисирни көрситиду.
11:10 **«Кейин у йәнә җәң қилип,...»** — яки «У қайтип, андин җәң қилип,..».

[12] Шу зор қошунниң әсиргә елиниши билән жәнубий падиша интайин мәғрурлиниду. У
түмәнлигән адәмләрни йоқитиду, бирақ униң ғәлибиси узун давамлашмайду. [13] Чүнки
шималий падиша жутиға қайтип, бурунқидинму көп вә күчлүк қошун тәшкилләйду. Бе-
китилгән жиллар тошқандин кейин у зор қудрәтлик қошунни көп тәминатлар билән қо-
шуп башлап келиду. [14] У чағда нурғун кишиләр жәнубий падишаға қарши туруп униңға
қарши қозғилаң көтириду. И Даниял — сениң хәлқиң ичидики зораванлар мошу ғайипанә
аламәттики бешарәтни әмәлгә ашурмақчи болуп, йоғанчилиқ қилиду, лекин улар мәғлуп
болиду. [15] Шималий падиша потәй селип мустәһкәм шәһәрни муһасирә һуҗуми қилип
бесивалиду. Җәнупдики күчләр, һәтта әң хил қошунларму бәрдашлиқ берәлмәйду, улар-
ниң қаршилиқ қилғидәк күчи қалмайду. [16] Шималдики таҗавузчи болса өзи халиғанчә иш
қилиду, униңға һеч ким қаршилиқ қилалмайду. У «гөзәл зимин»ни ишғал қилиду; униң
қолида уни вәйран қилғучи күч болиду. [17] Шималий падиша бәл бағлап падишалиғидики
барлиқ күчләрни сәпәрвәр қилип Мисирға йол алиду; у Мисир билән әһдә түзиду, өзи әһ-
дидә турғандәк қилиду. Бирақ Мисирниң һакимийитини ағдуруш үчүн у аяллириниң бир
қизини Мисир падишасиға бериду. Лекин қизи атиси тәрәптә турмайду, уни қоллимайду.
[18] Кейин у деңиз бойидики жутларға һуҗум қилип, нурғун адәмләрни әсиргә алиду.
Лекин ят бир сәрдар униң кишиләрни хар қилишлирини чәкләйду вә әксичә, униң бу
харлашлирини өзигә яндуриду. [19] У өз жутидики қорғанларға чекинип келиду. Лекин
ахирида у путлинип йоқилип кетиду. [20] Кейин униң орниға йәнә бир падиша тәхткә
олтириду; у падишалиқниң әң шан-шәрәплик җайиға бир залим алваңбегини әвәтиду.
Лекин у узун өтмәйла, малиманчилиқму болмай, җаңму болмай өлтүрүлиду».

Пәриштә чүшәндүрүшни давамлаштуриду — әшәддий шималий падиша

[21] — «Шуниңдин кейин пәс бир адәм униң орниға чиқип шималий падишалиқни алиду;
амма падишалиқниң һөрмәт-шөһрити униңға һеч тәвә болмайду, дәп қарилиду; лекин
у хәлиқниң асайишлиқ пәйтидин пайдилинип, ялақчилиқ воситилири билән һаки-
мийәтни тартивалиду. [22] Зиминиға кәлкүндәк бесип киргән күчләрни у һәм кәлкүндәк
һуҗум қилип йоқитиду, шуниңдәк у һәттаки «Худаниң әһдисидә бекитилгән әмир»ни-
му йоқитиду. [23] Шәртнамә түзүш арқилиқ у башқа жутларни алдайду; адәмлири кичик
бир қошун болсиму, лекин униң күчи көпийип-көпийип, қудрәт тапиду.
[24] У халайиқниң асайишлиқ пәйтидин пайдилинип, әң бай өлкиләргә таҗавуз қилип
кирип, атилири яки атилириниң атилири зади қилип бақмиған ишларни қилиду, йәни
у олҗини, ғәниметләрни вә нурғун байлиқларни қол астидикилиригә үләштүрүп бери-
ду; мәлум бир мәзгилгичә қорғанларғиму һуҗум қилиш қәстидә болиду. [25] У өз күчини
ишқа селип чоң ғәйрәт билән қозғилип, зор қошунни башлап, җәнубий падишаға һуҗум

11:16 **«гөзәл зимин»** — Қанаан зимини, йәни Пәләстин. **«униң қолида уни вәйран қилғучи күч болиду»** — ибраний тилида «униң һалакити униң қолида болиду».

11:17 **«...күчләрни сәпәрвәр қилип Мисирға йол алиду»** — «җәнубий падишалиқ»ниң Мисир екәнлиги 8-айәттин көрүниду. **«у Мисир билән әһдә түзиду, өзи әһдидә турғандәк қилиду»** — башқа бирхил тәрҗимиси «униң билән бир нәччә дурус адәмләр биллә бариду; у өз бекиткинини әмәлгә ашуриду». **«Бирақ Мисирниң һакимийитини ағдуруш үчүн...»** — ибраний тилида «Бирақ Мисирниң һакимийитини чиритиш үчүн...».

11:18 **«нурғун адәмләрни әсиргә алиду»** — яки «нурғун жутларни егиләйду».

11:19 **«У өз жутидики қорғанларға чекинип келиду»** — яки «У өз жутидики қорғанларға нишан қилип диққәт қилиду».

11:20 **«падишалиқниң әң шан-шәрәплик җайи»** — бу йәрдә «әң шан-шәрәплик җайи» бәлким муқәддәс ибадәтханини көрситиду. Йәнә бирхил тәрҗимә қилғанда, «падишалиқниң шан-шәривини безәш үчүн бир зулум салғучини әвәтиду» дегәндәк болиду.

11:22 **«Худаниң әһдисидә бекитилгән әмир»** — мошу йәрдә муқәддәс ибадәтханидики «баш каһин»ни көрситиду. Онияс исимлиқ киши, баш каһин вә бәк адил киши болуп, Сурийәниң «Антиоқус Епифанис» дегән падишаси тәрипидин миладийәдин илгәрки 172-жили өлтүрүлгән.

қилиду. Җәнубий падишаму наһайити зор қудрәтлик бир қошун билән җәңгә атлиниду. Лекин җәнубий падиша хаинларниң йошурун сүйқәстигә учрап, мувәппәқийәт қазиналмайду. [26] Чүнки униң назу-немәтлирини йегәнләр уни жиқитиду. Униң қошуни һәммә йәргә тарқилиду; нурғунлири өлтүрүлиду.
[27] Кейин, бу икки падиша бир-бирини қәстлишип, яман нийәт билән бир дәстиханда тамақ йейишип, бир-биригә ялған гәп қилишиду; лекин бу ишлар һеч кимгә пайда йәткүзмәйду, чүнки бу ишларниң ахири пәқәт бәлгүләнгән вақиттила болиду. [28] Шималий падиша нурғун мал-мүлүкләрни елип өз жутиға қайтиду. У көңлидә Худаниң хәлқи билән түзгән муқәддәс әһдигә қарши туриду; шуниң билән у әһдигә қарши һәрикәтләрни қилип, андин өз жутиға қайтиду.
[29] Бәлгүләнгән вақитта шималий падиша йәнила җанупқа таҗавуз қилиду; лекин бу қетимқи әһвал илгәркигә вә йәнә келип әң ахирқи қетимқисидики биләнму охшимайду.
[30] Чүнки Киттим арилидин чиққан кемиләр һуҗум қилип келиду. Шуңа у дәрд-әләм билән чекиниду вә Худаниң Өз хәлқи билән түзгән муқәддәс әһдисигә қарап интайин ғәзәплиниду, униңға қарши халиғинини қилиду; шундақла чекинип янғанда муқәддәс әһдигә асийлиқ қилғучиларни әтиварлайду. [31] Униң тәрипидә турған бир нәччә күчләр қорған болған муқәддәс ибадәтханини булғайду, «күндилик қурбанлиқ»ни әмәлдин қалдуриду вә «вәйран қилғучи жиркиничлик номуссизлиқ»ни униң орниға қойиду. [32] У муқәддәс әһдигә хаинлиқ қилғучиларни хушамәт-һейлигәрлик билән чирикләштүриду; лекин өз Худасини дост тутқучи хәлиқ болса қәйсәрлик билән һәрикәт қилиду. [33] Хәлиқ ичидики ақиллар нурғун қериндашлириға тәлим йәткүзиду; лекин бир нәччә күнләр уларниң бәзилири қиличта жиқилиду, отта көйдүрүлүп өлтүрүлиду, зинданға чүшиду яки булаң-талаңға учрайду. [34] Жиқилған вақитлирида, Худаниң хәлқи азғинә ярдәмгә егә болиду. Амма нурғун кишләр уларниң қатириға хушамәт-һейлигәрлик билән соқунуп кириду. [35] Бәзи ақиллар жиқилиду. Лекин уларниң жиқилиши өзлириниң синилиши, тавлиниш-тазилиниши, қиямәт күнигичә паклиниши үчүндур. Чүнки ахирәт Худа бәлгүлигән вақиттила келиду.
[36] Шималий падиша өз мәйличә қиливериду; у тәкәббурлишип, өзини һәр қандақ илаһлардинму улуқлап үстүн қоюп, һәтта һәммә Илаһларниң Илаһи Болғучиға әҗайип күпүрлүк сөз қилиду; таки Худаниң ғәзиви толуқ төкүлгән күнигичә у давамлиқ зор ронақ тапиду. Чүнки Худаниң бекиткини әмәлгә ашмай қалмайду. [37] Бу падиша ата-бовилири чоқунған илаһларғиму писәнт қилмайду, аялларғиму һеч қандақ һәвәс қилмайду. Әмәлийәттә у һәр қандақ илаһни һөрмәтлимәйду, чүнки у өзини һәр қандақ илаһтин улуқ дәп қарайду. [38] Буларниң орнида у «күчләр илаһи»ни һөрмәтләйду; униң ата-бо-

---

11:26 **«униң назу-немәтлирини йегәнләр»** — демәк, әң ишәшлик адәмлири.
11:27 **«бу ишларниң ахири пәқәт бәлгүләнгән вақиттила болиду»** — мошу сирлиқ сөзләр тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.
11:29 **«лекин бу қетимқи әһвал илгәркигә вә йәнә келип әң ахирқи қетимқисидики биләнму охшимайду»** — башқа бирхил тәрҗимиси: — «лекин бу қетимқи ахирқи әһвал илгәркигә охшимайду».
–Бу бешарәт *(тәрҗимимиз бойичә)* тоғрилиқ «қошумчә сөз»имизни көрүң.
11:30 **«Киттим арилидин чиққан кемиләр»** — «Киттим» һазирқи «Сепрус» дегән оттура деңиздики арал. Бу бешарәт шүбһисизки, миладийәдин илгәрки 168-жили, Рим империйәсиниң кемилири Киттим арилидин чиқип Антиокус Епифанисқа *(Мисирға таҗавуз қилған вақтида)* һуҗум қилғинини көрситиду.
11:31 **«қорған болған муқәддәс ибадәтхана...»** — яки «муқәддәс ибадәтхана вә қорған...». **«күндилик қурбанлиқ»** — 8:11дики изаһатни көрүң.
11:31 Дан. 7:25; 9:27; Мат. 24:15; Мар. 13:14; Луқа 21:20; 2Тес. 2:3-4
11:35 **«Чүнки ахирәт Худа бәлгүлигән вақиттила келиду»** — мошу йәрдә, бешарәт «Антиокус Епифанис»ниң дәвридин, ахир заманға өтиду.
11:35 Дан. 12:10
11:36 Дан. 7:25; 9:27; Мат. 24:15; Мар. 13:14; Луқа 21:20; 2Тес. 2:3-4; Вәһ. 13:1-8
11:37 **«аялларғиму һеч қандақ һәвәс қилмайду»** — яки, «у аяллар әтиварлайдиған илаһқиму һөрмәт қилмайду».

вилириму әҗдадлиридин чоқунмиған бу илаһни болса у алтун, күмүч, якут вә башқа қиммәт-
лик соғатларни тәғдим қилип һөрмәтләйду. [39] У әң мустәһкәм қорғанларни шундақ бир
ғәйрий илаһқа тайинип егиләйду. Кимки униң һөкүмранлиғиға бекинса, у шуларға
шәрәплик мәнсәп бериду, уларни көпчиликни башқуридиған қилиду вә инъам сүпити-
дә йәр-зиминни тәқсим қилип бериду.
[40] Ахир заман кәлгәндә, җәнубий падиша әскәр чиқирип униңға һуҗум қилиду. Шима-
лий падиша җәң һарвулири, атлиқ әскәрләр вә нурғун кемиләр билән қуюндәк униңға
қайтурма зәрбә бериду. У барлиқ жутларға таҗавуз қилип, кәлкүндәк тешип кәң йәр-зи-
минларни басиду. [41] У һәтта «гөзәл зимин»ға бесип кириду; нурғун әлләр аздурулуп
жиқитилиду. Лекин булар, йәни Едомлар, Моаблар вә Аммонларниң чоңлири униң
қолидин қутулуп қалиду. [42] Шималий падиша барлиқ дөләтләргә қолини созиду, Ми-
сир зиминиму қечип қутулалмайду. [43] У Мисирниң алтун-күмүч байлиқлири вә башқа
қиммәт баһалиқ буюмлирини талан-тараҗ қилиду. Ливийәликләр вә Ефиопийиликләр
униңға бойсунуп әгишиду.
[44] Кейин шәриқ вә шималдин кәлгән шәпиләр уни алақзадә қилиду. У техиму дәрғәзәп
болуп нурғун кишини қирғинчилиқ қилип өлтүримән дәп җәң қозғайду [45] Вә деңизлар-
ниң оттурисида, көркәм муқәддәс тағ тәрипигә орда чедирлирини тикиду. Лекин униң
әҗили шу йәрдә тошиду вә һеч ким уни қутқузмайду».

Қиямәт күни

12 [1] — «У чағда, қериндашлириңни «қоғдиғучи улуқ әмир» Микаил мәйданға чиқиду.
Бир азаплиқ мәзгил болиду; жут-дөләт барлиққа кәлгәндин буян, шундақ чоң
балаю-апәтлик мәзгил болуп бақмиған. Бирақ шу чағда хәлқиң қутқузулиду; уларниң
ичидики нами һаятлиқ дәптиригә пүтүлгәнләрниң һәммиси ниҗатлиққа еришиду.
[2] Тупрақта ятқан өлүкләрдин нурғунлири тирилиду. Улар мәңгүлүк һаяттин бәһримән
болиду; қалғанлири номуста һәм мәңгүлүк рәсвачилиққа тирилиду. [3] Әқиллар
асмандики гүмбүздәк парлақ җулалиниду; нурғун кишиләрни һәққанийлиқ йолиға
башлап киргәнләр юлтузларға охшаш әбәдил-әбәт парлап туриду».
[4] У маңа йәнә:
— И Даниял, сән әнди бу сөзләрни тохтат; мәзкур китапниң таки дунияниң ахирқи күн-
лиригичә шу пети туруши үчүн уни пичәтләп мөһүрливәткин. Нурғун кишиләр уян-бу-

---

11:39 **«... ғәйрий илаһқа тайинип егиләйду»** — яки, «... ғәйрий илаһқа һуҗум қилиду». Йәнә бирхил тәрҗимиси: «У әң мустәһкәм қорғанларни егиләп, у бу илаһқа чоқунушни бәрпа қилиду». **«инъам сүпитидә...»** — яки «мәлум бир баһада *(сетиветип)*,...».
11:41 **«гөзәл зимин»** — Қанаанни *(Пәләстинни)* көрситиду.
11:41 Вәһ. 12:6
11:45 **«деңизларниң оттурисида»** — демәк, Оттура Деңиз вә Өлүк Деңизниң оттурисида. **«көркәм муқәддәс тағ»** — Йерусалим селинған «Зион теғи»ини көрситиду. Бу айәтниң башқа бир хил тәрҗимиси: «...деңизлар вә муқәддәс тағ арисида...».
12:1 **«қериндашлириң»** — ибраний тилида «хәлқиңниң балилиди» дегән сөз билән ипадилиниду. **«қоғдиғучи улуқ әмир»** — «әмир» мошу йәрдә, шүбһисизки «чоң пәриштә» мәнасида. Муқәддәс китаптики башқа йәрләрдин шу хуласигә келимизки, Микаил дегән пәриштә «баш пәриштә»дур *(«Йәһ.» 9-айәт, «Вәһ.» 12:7)*. **«Микаил мәйданға чиқиду»** — башқа бирхил тәрҗимиси «Микаил бир тәрәптә туриду». Демәк, Микаил әслидә Исраил хәлқигә муһапизәт бериду. Лекин у һазир бу муһапизәтчи ролини вакитлиқ бир яққа қойиду. **«....уларниң ичидики нами һаятлиқ дәптиригә пүтүлгәнләрниң һәммиси ниҗатлиққа еришиду»** — бу бабтики улуқ бешарәтләр тоғрилиқму «қошумчә сөз»имизни көрүң.
12:1 Мат. 24:21
12:2 Йәш. 26:19; Мат. 25:46; Юһ. 5:29; Рос. 24:15
12:3 Пәнд. 4:18; Мат. 13:43

ян жүриду вә билим ашиду, — деди. [5] Мәнки Даниял көрдүмки, мана икки зат, бири дәрияниң бу тәрипидә, йәнә бири дәрияниң у тәрипидә турупту. [6] Улардин бири дәрия сүйи үстидә турған ақ канап кийим кийгән заттин:
— Бу карамәт ишлар түгигичә қанчилик вақит кетиду? — дәп сориди.
[7] У дәрия сүйи үстидә турған, канап кийим кийгән зат оң вә сол қолини асманға қаритип көтирип, Мәңгү Һаят Болғучиниң нами билән қәсәм қилип:
— Бир вақит, икки вақит, қошумчә йерим вақит кетиду. Худаниң муқәддәс хәлқини парчилиғучи хорлуқ ахирлашқанда, бу ишлар түгәйду, — деди.
[8] Униң сөзини аңлиған болсамму, мәнасини чүшәнмидим. Шуңа мән:
— Тәхсир, бу ишларниң ақивити қандақ болиду? — дәп соридим.
[9] У маңа мундақ деди:
— «Әй Даниял, йолуңға маң, чүнки бу сөзләр ахир заманғичә мәхпий тутулуп йепиқлиқ туриду. [10] Нурғун кишиләр тазилиниду, паклиниду вә тавлиниду. Рәзилләр болса, давамлиқ рәзиллик қиливериду; улардин һеч ким буни чүшинәлмәйду, бирақ ақиллар чүшиниду. [11] Күндилик қурбанлиқ сунушни әмәлдин қалдурған күндин тартип, йәни «вәйран қилғучи жиркиничлик номуссизлиқ» қоюлған вақиттин башлап, бир миң икки йүз тохсән күн өтиду. [12] Ахирғичә садиқ болуп, бир миң үч йүз оттуз бәш күнни күтүп өткүзгәнләр немидегән бәхитлик-һә!
[13] Амма сән болсаң, ахирғичә йолуңда меңивәргин. Сән арам таписән, вә күнләрниң ахирида несивәңгә муйәссәр болушқа қайта тирилисән».

12:4 **«сән әнди бу сөзләрни тохтат»** — яки, «сән әнди бу сөзләрни йошуруп қой». **«Нурғун кишиләр уян-буян жүриду вә билим ашиду»** — яки «Нурғун кишиләр тәтқиқ қилип, билим ашурулиду». Бу бешарәт йәнә «Ам.» 8:12 билән мунасивәтлик болуши мүмкин. «Қошумчә сөз»имизниму көрүң.
12:4 Вәһ. 5:1-5; 22:10
12:6 Дан. 10:5
12:7 **«Бир вақит, икки вақит, қошумчә йерим вақит кетиду»** — мошу йәрдә «бир вақит, икки вақит, қошумчә йерим вақит» дегини, жуқурида 7:25дики изаһатта тәһлил қилғинимиз тоғра болса, тәхминән үч йерим жилни, топ-тоғра 1260-күнни көрситиду.
12:7 Вәһ. 10:5, 6
12:9 Вәһ. 5:1-5; 22:10
12:13 **«күнләрниң ахирида»** — Мәсиһниң дунияға қайтип келидиған күни.

Қошумчә сөз

Бәзи муһим савақлар вә бешарәтләр

Бу қошумчә сөздә арқа көрүнүшлирини, бәзи улуқ бешарәтлирини вә бу бешарәтләрниң тарихта әмәлгә ашқанлиғини оқурмәнләргә тонуштурушқа ярдими болар дегән үмүттә йезилған.

Мәзмунлар:

(1) Китапниң тарихи вә әһмийити тоғрисида
(2) Қандақ қилип сап дил, сап виждан лиқ болуш вә униңда чиң туруш
(3) (2-бап) Чоң һәйкәл
(4) (5-бап) Бабил шәһәрниң ғулитилиши тоғрилиқ
(5) (7-бап) Явайий зор мәхлуқ
(6) (8-бап) Қочқар вә өчкә
(7) (9-бап) 70 һәссә йәттә вақит
(8) (12-10-бап) Ахирқи бешарәтләр.

(1) Китапниң тарихи вә әһмийити тоғрисида

Худасиз кишиләр тарихтин буян бу китапниң тәлимлиригә жан-жәһли билән өчмәнлик қилған вә қарши туруп кәлгән. Мабада Тәврат яки Инжилда «Данийял» қисмидин башқа бешарәт бәргән қисимлар болмиған әһвалдиму, пәқәт «Данийял» қисминиң өзила һәқиқәткә тәшна болған һәр бир кишигә: «**Әрштә чоңқур сирларни ашкарилайдиған бир Худаниң барлиғи**»ға қарита йетәрлик испатларни тәминләйтти (2-бап, 28-айәт). Шуниңдәк, «Данийял» қисми йәнә әзәлдин буян һәммә ишни вә шундақла бизни убдан билидиған бир Худа бар дәп ениқ испат бериду. «Данийял» қисмидики бәзи бешарәтләр наһайити ениқ, шунчә тоғра әмәлгә ашурулғанки, бу пакитлар алдида худасизларға өз гунайини тонуп: «Худа бар» дәп товва қилиштин яки болмиса, «Униңда дейилгән вақиәләр йүз бәргәндин кейин йезилған бир ойдурма» дейиштин башқа йол йоқ еди. Бәзи худасизлар болса буни дейишкә петинди. Бирақ улуқ Давут пәйғәмбәр дегәндәк: «**Чүнки һәтта инсанларниң** (рәзил) **қәһриму Сән Пәрвәрдигарға шөһрәт кәлтүриду**». Худа у худасизларниң Муқәддәс Китапқа қаратқан һуҗумлиридин «Данийял» қисмиға нисбәтән техиму чоңқур тәкшүрүшләр елип барғузулған. Нәтиҗидә, униң мәзмунлириниң һәқиқәтлиги техиму үзүл-кесил испатланған.

Йәһудий хәлқи өзлиригә назил қилинған муқәддәс Тәврат вә Зәбурға қол тиқмақчи болғанлардин интайин қаттиқ қоғдап кәлгән. Миладийәдин илгирила, Йәһудийларда «Муқәддәс Китаплар қисимлириниң тизимлиги» бар еди. Уларниң йеңи «пәйғәмбәр китави»ни бу тизимликкә киргүзүши тәпсилий тәкшүрүп-ениқлаш, болупму китап (өз замани тоғрилиқ) бәргән бешарәтләр «әмәлгә ашқанму-йоқ?» дәп қаттиқ тәкшүрүштин өткүзүлгәндин кейинла болатти. Худасизлар: ««Данийял қисми» бешарәт қилған ишлар йүз бәргәндин кейин йезилған бир ялған китап» дәвалиду. Бирақ худасизлар дегәндәк ««Данийял қисми» миладийәдин илгәрки 200-жиллири әтрапида йезилған (әмәлийәттә «Данийял» миладийәдин илгәрки 550-жиллири әтрапида йезлиған) сахта бешарәтлик

китап» болса, ундақ туюқсиз пәйда болған, ата-бовилири шунчә жиллардин бери һеч қандақ хәвәр тапмиған китапни шу чағдики Йәһудийлар тизимликкә киргүзүши қәтъий мүмкин әмәс еди!

Тәврат вә Зәбурдики башқа қисимларға охшаш, «Даниял»ниң һазирқи бар болған әң авалқи көчүрүлмиси миладийәдин бурунқи 200-жили әтрапида көчүрүлгән. Шу дәвирдә йезилған китаплар «Даниял»ни тилға алғанлиғи, униң хелә узун вақитлардин бери мәвжут болуп кәлгәнлигигә испат бериду. «Даниял» қисми даңлиқ «Септуагинт» ичидин тепилиду. («Септуагинт» Йәһудийларниң Тәврат вә Зәбурни юнан тили (грек тили)ға қилған тәрҗимә нусхиси. У бәзидә қисқартилип «LXX» дәп елинған). «Септуагинт» дегән тәрҗимә миладийәдин илгәрки 250-жили әтрапида орунланған. Бу вақит «Даниял»да алдин-ала ейтилған бәзи вақиәләр йүз бериштин хелә илгири еди. Худасизлар «Даниял»ни бир «ойдурма китап» дейиштә техичә чиң туриварсә, ундақта улар төвәндики соалларға җавап бериши керәк: —

(а) Һазирқи дәвирдики археологийәлик тәкшүрүшләр бу китапта хатириләнгән тарихий тәпсилатларниң пәқәт өз көзи билән көргән киши тәрипидинла йезилғанлиғиға мол испатларни көрситип кәлмәктә. Демәк, язғучи (худасизлар дегәндәк) кейинки дәвирдә яшиған болса, бу тәпсилатларни билмигән болатти. «Даниял»ниң язғучиси бир нәччә йүз жил илгири йоқалған мәдәнийәтләр тоғрисидики һәм Пәләстиндин интайин жирақ җайларда йүз бәргән вақиәләр тоғрисидики тәпсилий һәм топ-тоғра тарихий учурларни қандақму алалисун?

(ә) Китапниң язғучиси техи йүз бәрмигән ишларни (әгәр у һәқиқий пәйғәмбәр болмиса) адәмни һәйран қалдуридиған топтоғрилиғи билән қандақ алдин бешарәт берәлисун?

(б) Бу бешарәтләрниң надирлирини, болупму «Даниял» қисми 9-баптики «Қутқазғучи-Мәсиһ»ниң дунияға келиши, Йерусалимниң миладийә 70-жилдики қорқунучлуқ ақивити һәм униңдин кейинки Йәһудий хәлқиниң бешиға чүшкәнлирини (Даниял һәқиқий пәйғәмбәр болмиған болса) қандақму чүшәнгили болсун?! Һеч ким бу «9-бап»ни «вақиә йүз бәргәндин кейин язған» дейәлмайду. Һәтта тарихтин азрақ савати бар кичик балиниң билимиму бундақ болмиғур нәзәрийәни рәт қилишқа йетиду.

Шуңлашқа «Даниял» қисминиң униңдики вақиәләр тәсвирләнгән әйни жилларда, йәни миладийәдин илгәрки 605-536-жилларда Даниял яки униң бир пүтүкчиси тәрипидин йезилғанлиғидин гуманлинишниң қилчә асаси йоқ.

Мәсиһ Әйсаниң Өзи бир нәччә қетим «Даниял» қисмидики сөзләрни васитилик яки беваситә нәқил кәлтүргән (мәсилән, «Инҗил, «Мар.» 13:14).

(2) Қандақ қилип сап дил, сап виҗданлиқ болуш вә униңда чиң туруш (1- вә 3-бапни көрүң)

Даниял вә униң үч дости пәқәтла 15-16-яшлардики өсмүрләр болуп Небоқаднәсар тәрипидин миладийәдин илгәрки 605-жили әсиргә елинған. Небоқаднәсар болса йеңи бир империйәниң йәни, Бабил (Бабилон)ниң тунҗа падишаси еди. Бу яш өсмүрләр ата-анилиридин айрилип, бирақла пүтүнләй ят бир муһитқа кәлтүрүлгән еди. Бу йеңи муһит һәм бутпәрәсликкә һәм хурапийлиққа толған. Даниялларниң ибадәт қилған

Худаси Пәрвәрдигар әшу муһитта һәм күлкилик һәм аҗиз бир илаһ дәп қаралған. Қедимки заманларда пүтүн дуниядики кишиләр Йәһудийларни бәк ғәлитә дәп қарайтти. Чүнки, кимму көзгә көрүнмәйдиған бир Худаға ибадәт қилсун? «Пәрвәрдигар» дегән көргили болидиған бир мәбуд болмиса, кишиләр қандақму ундақ бир Худаға ишәнсун?

Амма Бабиллиқлар (уларниң қариши бойичә): «Йәһудийларниң «Пәрвәрдигар»и болған Худаси мәвҗут болған болса, немә үчүн У Өз хәлқи болған Йәһудийларни қаттиқчилиққа қойиду? У уларниң Худаси болса, немишкә уларни Бабиллиқларниң һуҗумидин қоғдимайду? Бизниң илаһлиримиз Йәһудийларниң Худасидин чоқум күчлүктүр» дәп ойлатти. Әмәлийәттә (бир нәччә йүз жил илгири) Худа Муса пәйғәмбәр арқилиқ Өз хәлқи болған Йәһудийларға муқәддәс қанун-пәрманлирини чүшәргинидә, «Бу қанун-пәрманлиримға итаәт қилсаңлар силәрни убдан қоғдаймән вә силәргә бәхит ата қилимән» дегән вәдиләрниму бәргән. Йәһудийлар буни убдан билгән, бирақ Бабиллиқлар вә башқа ят әлләр буни билмигән, әлвәттә. Һәзрити Муса Тәвратта, Йәһудийларға Худаға (муқәддәс қанун көрсәткән йолда) ибадәт қилмисаңлар, униңға миннәтдар болмисаңлар, бутларға чоқунсаңлар, өз ара адил вә меһриван муамилидә болмисаңлар Худа силәрниң дүшминиңларға йол қойиду дәп бешарәт берип уларни агаһландурған. Дүшмәнлириниң таҗавуз қилип уларни әсиргә елип өз жутиға елип кетидиғанлиғидин бешарәт бәргән. Һазир болса, Даниялниң ата-бовилириниң вә қериндашлириниң Худаниң пәрманлириға болған итаәтсизлиги түпәйлидин, дәл бу иш йүз бәргән еди. Даниял вә үч дости шундақ бутпәрәслик қилғанму? Яқ, бирақ ата-бовилириниң вә өз дәвирдики башқиларниң гуналири түпәйлидин улар четилип қелип азап чәккән. Бизниң гуналиримиз һаман өзимиздин башқиларғиму (башқилар гунасиз болсиму) яманлиқ йәткүзиду.

Падишаниң ордисидики хизмәттә болуш үчүн, Даниял вә униң үч дости йеңи бир тилни, йеңи өрп-адәтләрни вә һәтта Бабиллиқларниң хурапий вә ғәйрий әқидилири тоғрисида үгиниши керәк еди. Биринчи қетим Бабил шәһириниң һәйвәтлик дәрвазисидин кирип, шәһәрниң 110 метр егизликтики сепиллирини, сепилниң үстидики 80 метр егизликтики мунарларни көрүши билән төрт яш өсмүрдә қандақ һессиятлар болғанду? Чоң бутханилар, бутлириға беғишлиған наһайити чоң там рәсимлири вә пүтүкләр һәммила йәрдә бар еди. Һәр тәрәптә бипаян бағлар, бағчилар вә ордилар көрүнди. Улар биринчи қетим падишаниң һәйвәтлик ордисиға әпкелингән вақит, уларниң етиқадиға чоқум еғир синақ болди. Пүтүн аләмниң һоқуқ мәркизи мошу йоған ордимиду, яки бу төрт дост көрмигән Худаниң тәхтимиду? Бу Бабиллиқларниң шунчә зор күчи, шунчә жуқури һүнири вә билими болғандин кейин, уларниң Худа тоғрисидики көз-қариши тоғримиду?

Бүгүнки дәвирдә яшаватқан бизләр үчүн бу соалға җавап бериш асандәк туриду. Бабил империйәси йоқалғили узун болди; Бабил дегән улуқ шәһәр хараплиққа айланған еди. Археологлар буниңдин 150 жил илгири уни тапқан. Даниял, Йәримия вә башқа Йәһудий пәйғәмбәрләр алдин етқандәк, униң һәйвиси, шан-шәриви пүтүнләй йоқилип кәтти. Лекин Даниялниң китави, җүмлидин униң Худа тоғрилиқ дегәнлири бизгә қалдурулди.

— Бирақ биз һәзрити Даниял бизгә қалдурған савақларни раст үгәндуқму-йоқ? Тарихта империйәләр, императорлар мәйданға келиду, бәзидә бу милләт, бәзидә у милләт һоқуққа еришиду, лекин йәнә йоқилиду. Улар һоқуқ тутқан вақитларда, хәқләр уларға илаһ дәп чоқуниду, һәтта уларни түмән миң жил яшар, дәп әхмиқанә җөйлүйду. Бирақ өлүм болса улардин улуқ вә күчлүк бир императордур; дуния тарихида өлүм үстидин ғәлибә қилип тирилгән һәм асманға қайтқан пәқәт бир адәм болған. Бу адәмниң өлүми болса «Даниял» қисмида бешарәт қилинған. Униң тирилишиму васитилик һалда бешарәт қилинған, чүнки униң дунияни сот қилишини, пүтүн аләмни толуқ идарә қилиш һоқуқини қобул қилишини 7-бапта көргили болиду.

Даниял, Һанания, Мишаел вә Азариялар Худадин йүз өрүтидиған шундақ бесимға қандақ бәрдашлик бәргәнду? Улар қандақ қилип Худаға болған садиқлиғида чиң турғанду?

Бу соалға берилидиған җавап бәлким көптур, бирақ улардин төвәндикиләр муһим амил болуши керәк: —

(а) Улар Худаниң һәқиқәтән һәммигә Қадир екәнлигигә, әрш-зиминни һәқиқәтән Униң яратқанлиғиға ишәнгән (2-бап, 20-22-айәтни, йәни Даниялниң дуасини көрүң).

(ә) Улар Худаниң пүтүнләй сап, пак-муқәддәс вә һәққаний екәнлигигә ишәнгән. Шуңлашқа Худаниң пәрманлириға бойсунуш, униң муқәддәс намиға дағ кәлтүрмәсликни өзлириниң һаятидин муһим дәп қарайтти. Буни, үч достиниң Небоқаднәсарға қилған сөзлиридин көргили болиду (3-бап, 17-, 18-айәт). Һәтта өз җенидин айрилиш хәвпи астида, улар бир мәбудқа чоқунушни рәт қилған. 1-баптин билимизки, йемәклик мәсилисидин ибарәт аддий бир иштиму улар һәтта мәбудқа чоқунуш қияпитидә көрүнүп қелишниму халимиған (1-бап, 8-айәт, һәм изаһатини көрүң). Падишаниң әнә шундақ есил тамиғини йейиш Худаниң Муса пәйғәмбәр арқилиқ бәргән Тәврат-қануниға хилап болғачқа, улар пәқәт көктат-умачнила озуқ қилишқа тәйяр еди.

(б) Даниял, Һанания, Мишаел вә Азариялар Муса пәйғәмбәр арқилиқ берилгән муқәддәс қанундики тәлимләр вә вәдиләрни һәм илгәрки пәйғәмбәрләрниң сөз-тәлимлирини өзлиригә чоңқур сиңдүргән еди. Буни, Даниялниң Йәримия пәйғәмбәр қисмини тәтқиқ қилғанлиғидин (9-бап, 2-айәт) көримиз. Буни йәнә 9-бап, 9-19-айәттә хатириләнгән, Муса вә Сулайман һәзрәтлири арқилиқ берилгән Худаниң сөз-вәдилирини нәқил кәлтүргән һәзрити Даниялниң дуасидин көримиз.

(в) Даниял вә униң үч дости бутпәрәс Бабиллиқларға сәмимий вә кичик пеиллиқ позитсийини тутқан. Данияллар уларни Худани тонумиғанлиғидин кәмситмигән, әксичә Бабиллиқларниң һәқиқәтни чүшинишиниң тәс екәнлигини тонуп йетип, уларни йәнила «Худаниң сүритидә яритилған инсан балилири» дәп һөрмәтлиди («Яр.» 1:26ни көрүң).

Бу пакитни биз алди билән «орда ғоҗидари»ниң Даниялни яқтуруп қалғанлиғидин көримиз (1-бап, 9-айәтни көрүң). Әгәр Даниял тәкәббурлуқ, чоңчилиқ қилған болса, әгәр у өзини бу ят жутқа мәҗбурий елип кәлгән бу Бабиллиқларға өчмәнлик сақлиған болса, әгәр у Бабил ордиси өзигә бәлгүлигән оқушларға әстайдиллиқ билән берилмигән болса, ундақта у һәргизму бу чоң әмәлдарниң һөрмитигә вә муһәббитигә еришәлмигән болатти. Шүбһисизки, Даниял Бабиллиқларни Худаниң Өз хәлқигә савақ-тәрбийә

беридиған бир васитичиси қилғанлиғини, шундақла уларға өчмәнлик сақлимаслиқ керәклигини тонуп йәткән. Униң үстигә, вақитниң өтүши билән бу төрт дост йәнә бир муһим нуқтини тонуп йетиши мүмкин еди: — Худа улар вә Бабил империйәсидә тарқилип кәткән башқа ихласмән Йәһудийлар арқилиқ худасиз бутпәрәс Бабиллиқларға Өзини тонутмақчи еди. 4-бапта биз Небоқаднәсарниң Худаниң униңға немә дегәнлиги, уни мәғрурлуқтин қандақ қутқузуп, кичик пеиллиққа айландурғанлиғи һәққидики гувалиғини көримиз. Бу гувалиқ пүтүн империйә бойичә елан қилинип, тәсири наһайити күчлүк болған болуши мүмкин. Худа бу дуниядики һәр бир хәлиқ-милләтни сөйиду вә уларниң товва қилишини һәм Өзиниң рәһим-шәпқитини тонуп йетишини халайду.

Даниялниң һәр бир кишигә болған һөрмитини 1-бап, 12-, 13-айәттә хатириләнгән униң Ариоққа бәргән җававидин көримиз. Һәтта Бәлшазардәк бир әхлақсиз адәмгә тәнбиһ бәргән вақтидиму, сөзлиридә адәпсизликниң қилчә пуриғи йоқ (5-бап, 17-22-айәт).

Даниялниң башқиларға, һәтта хурапий Бабиллиқ палчиларға болған рәһимдил муамилисини 2-бап, 24-айәттин көримиз (палчилиқ, раммалчилиқ қатарлиқлар Тәвратқа хилап). Шу чағда у падишадин үч дости вә өз җени үчүнла әмәс, бәлки өлүм җазасиға мәһкүм болған барлиқ палчи, пир-устаз вә мунәҗҗимлар үчүнму илтимас қилған. Өзиңиз ойлап беқиң. Әгәр Даниял пурсәтпәрәс болған болса, шу чағ униң үчүн наһайити яхши пәйт болатти. Чүнки пәқәт Даниялла падишаниң чүшигә тәбир берәләйтти. Шуңлашқа у бирла сөз билән барлиқ «рәқиплири»ни өлүм йолиға әвәтип, падишаниң бирдин-бир мәслиһәтчиси болуп чиқиши мүмкин еди. Амма Даниял пурсәтпәрәс әмәс, бәлки рәһимдил инсанпәрвәр еди.

(г) Ахирқи нуқта: — Даниял вә үч дости өзлириниң Худаға итаәт қилиши билән Худаниң Өз дуалирини һәқиқий аңлиғанлиғиға ишәнгән. Уларниң Худаниң күч-қудритиниң һәқиқәт екәнлигигә, Өз бәндилиригә ярдәм көрситишкә тәйяр туридиғанлиғиға болған ишәши толуқ еди. Буни биз 1-бап, 12-, 13-айәттин көримиз. Даниял орда ғоҗидаридин өзи вә достлириниң пәқәт умач-көктатнила истемал қилип саламәтлик синиқидин өтүшни илтиҗа қилди. Адәттә кишиләр ундақ ғөригил тамақлар билән озуқланса, наһайити асанла оруқлап кетиду, бирақ Худа уларға бәрикәт қилди. Улар сағлам, қувәтлик болупла қалмай, бәлки падишаниң есил таамлирини йегән жигитләрдин техиму сағлам көрүнди. Биз Худани хурсән қилип Униң алдида сап дил яшашни халисақ, У бу дунияниң көп синақлири, җапа-мушәққәтлири, чирикликлиги, алдамчилиқлири вә бесимлири арисидин бизгә түз-дурус маңидиған йолни ясап бериду. Орда ғоҗидаридәк кишиләр Пәрвәрдигарниң биз билән биллә болғанлиғини көрүп, бизни орун билән тәминләп, бизниң һалал тирикчилик қилишимизға йол бериду.

Худа бизгә, Униң йолида маңсақ У биздин хәвәр алидиғанлиғиға ишәш бәргәй!

(3) Небоқаднәсарниң чүши — чоң һәйкәл (2-бап)
Дунияниң пүткүл тарихиниң бир баптила бешарәт қилинғанлиғи һакимийәт системилири тоғрисида

Небоқаднәсарниң қорқунучлуқ чүши у бир күни кәчтә, кәлгүсидә дунияда немә ишлар болар дегән ойда болуп ухлап қалғинида аян болди. Шу чағда у интайин чоң бир империйәниң беши еди. У қайси йәргә қошунлирини әвәтсә, шу жутлар униңға тиз пүкәтти. Бундақ әһвал чәксиз кетиверәрму? Униң империйәсиниң кәлгүси қандақ болиду?

Хәқләр бәлким дайим зоңтоңларға, мәнсәпдарларға һәвәс қилиши мүмкин. Бирақ уларниң турмуши бәлким һәр қандақ кишиләрдин муқимсиз, ғәм-ғуссилик болуши мүмкин. Бәзидә уларниң әтрапидики һәр бир киши улар үчүн қорқунуч, хәвп көрүнүп, һәрдайим өзлириниң орнини қоғдаш койида жүриду. Улар өзигә һәқиқий садиқ кишиләрни қандақ тепиш әндишисидә жүриду. Сабиқ Совет Иттипақиниң рәһбири Сталин буниңға типик бир мисал. У «толуқ һоқуққа егә» болған бир «мустәбит» болсиму, униң ахирқи жиллири рәһимсиз қорқунуч билән толған. Шуниң билән у өзиниң әң йеқин, әң сөйүмлүк адәмләрниму өлтүргән.

Рошәнки, Небоқаднәсар ордисидики «пир-устазлар»ниң өзиниң қорқунучлуқ чүшигә тәбир бериш қабилийитидин гуманланған. Униң ордисида шунчә көп «палчи, пир-устаз, жадугәр вә калдий мунәжжимләр» болғандин кейин, кишиләр бу падишани бәлким уларға ишиниду дәп ойлиши мүмкин. Лекин у уларға ишәнмигән. Униң Даниял, Һанания, Мишаел вә Азария билән болған мунасивити униңға йеңи өлчәмләрни йәткүзгәнму немә? (1:19-20) Ишқилип у бу «пир-устазлар»ға: «Чүшүмни маңа тәкрарлап дәп берәлисәңлар андин тәбир берәләйдиғанлиғиңларға ишинимән» дегән синақни қойди. Әмәлийәттә һәр қандақ бир киши пәрәз билән мәлум бир чүшкә тәбир берәләйду — әгәр әмәлгә чиқса, кишиләр сизни махтап кетиду, әгәр әмәлгә чиқмиса, «Техи вақти кәлмигәнду» дәп чүшәндүрүшиңиз мүмкин. Жуқирида дегинимиздәк, һәр қандақ палчилиқ Тәвратқа хилап; Худа Өз хәлқи болған Йәһудийларға һеч қандақ жадугәрлик, палчилиқ, раммаллиқ яки тилтумарларға йолиғучи болмаңлар, дәп қәтъий агаһландурған. Чүнки Худаниң Өз хәлқи үчүн Өзиниң уларға чүшәргән язма сөзлири, пәрманлири вә пәйғәмбәрлириниң бешарәтлик сөзлири купайә болуши керәктур.

Даниял вә достлири дуа қилғандин кейин, Даниял иккинчи кечиси бәлким Небоқаднәсарниңкигә охшаш чүшни көрди. Бирақ у болса Пәрвәрдигарниң вәһийси билән бу чүшниң мәнасини тониди. Чүш 2-бап 31-35-айәттә, тәбири 37-45-айәттә баян қилиниду. Небоқаднәсар ғайәт зор егизлитики бәһәйвәт бир һәйкәлни көрди. Һәйкәлниң беши алтундин, көкрәк вә қоллири күмүчтин, бәл вә сағирилири мистин, жута-пачиғи төмүрдин, пути төмүр билән лайниң арилашмисидин ясалған. Бу һәйкәлни көргәндин кейин Небоқаднәсар «адәм қоли билән қезилмиған бир таш» келип һәйкәлниң төмүр билән лайниң арилашмисидин ясалған путини уруп чеқиветкәнлигини көрди. Шуниң билән пүтүн һәйкәл қийма-чийма қиливетилип, һәммиси шамал тәрипидин учурулуп кәтти. Бирақ һәйкәлни урған таш болса ғайәт зор бир таққа айлинип пүтүн дунияни қаплиди.

Чүшниң тәбири 37-45-айәттәениқ вә чүшинишлик һалда берилгән. Небоқаднәсар вә униң империйәси алтун башниң өзи болуп, бу империйә миладийәдин илгәрки

539-жилиғичә давамлашти. Шу жили у Парс миллитидин болған Қорәш тәрипидин ағдурулди. Иккинчи империйә әнди «Медияликлар вә Парсликлар»ниң, йәни икки милләт иттипақиниң империйәси еди. Бу икки милләтниң иттипақи бәлким һәйкәлниң икки белиги билән көрситилгән. Бу империйә миладийәдин илгәрки 334-жилиғичә давамлишип, шу чағдики «бүйүк Искәндәр»ниң қол астидики Юнан (Грек) империйәси тәрипидин ағдурулди. Худди күмүч алтунға йәтмәйдиғандәк, иккинчи империйә «Бабил империйәсигә йәтмәйду» дейилгән (39-айәт). Бу, бәлким империйәләрниң һакимийәт системисиға қаритилған. Бабилда болса падишаниң мутләқ һоқуқи бар еди — униң һәр бир сөзи қанун дәп һесаплинатти. Парс империйәсидә болса падишаниң һоқуқи буниңдин төвән еди. Падиша өзидин илгәрки падишаларниң әмир-пәрманлириға бойсунуши керәк еди. Һәтта өзи чүшәргән пәрманниму кейин униң өзгиртиш һоқуқи йоқ еди (мәсилән, 6-бап, 12-17-айәтни көрүң).

Парс империйәси ағдурулуши билән Грек империйәси миладийәдин илгәрки 63-жилиғичә давамлашти. Шу жили у Рим империйәси тәрипидин ағдурулди. Грек империйәси худди «мис күмүчкә йәтмәйдиғандәк» йәнила «Парс империсийигә йәтмәйду» дәп көрситилиду. Бу нуқта йәнә бәлким «һакимийәт системиси» билән мунасивәтлик. Искәндәр пәқәт қол астидики сәрдарлириниң һәмкарлишиши билән униң чәксиз падишалиғини идарә қилалайтти. Униң һәтта падишалиғини өз пәрзәнтлиригә қалдуруш һоқуқиму йоқ еди. Униң өлүмидин кейин униң империйәси һәр бир бөлиги Искәндәрниң бир сәрдари тәрипидин башқурулидиған төрт бөләккә бөлүнди.

Шуңлашқа төртинчи басқуч, йәни һәйкәлниң путлири, Рим империйәси билән башлиниши керәк. Бу қисми бизгә «төмүрдин ясалған» дәп аян қилинди. Төмүр болса қиммити җәһәттин «мискә йәтмәйду» лекин қаттиқлиғи вә күчи җәһәттә униңдин үстүн туриду. Рим империйәси дәрвәқә идарә қилған хәлиқ-милләтлиригә наһайити рәһимсиз, илгәрки империйәләр билән селиштурғанда қаттиқ қолрақ еди. Униң «қаттиқ түзүм»и бир хил дин дегидәк болуп қалған еди. Амма йәнә бир тәрәптин, Рим падишасиниң һоқуқи илгәрки падишалиқларниң падишалири билән селиштурғанда төвән туратти. Падиша ақсүйәкләрдин тәркип тапқан «мәслиһәтчиләр кеңиши»ниң һәмкарлишиши билән империйәсини идарә қилатти. Рим падишалиғи тарихиниң мәлум бир қисми империйә әмәс, бәлки «җумһурийәт» дәп аталған еди. Император (падиша)ниң тәхтини пәрзәнтлиригә мирас қалдуруш (Бабил яки Парс падишалириниңкидәк) һоқуқи йоқ еди. «Әнъәниви сулалә түзүми» йоқ еди.

Миладийә 364-жили (Валентинус император болған вақтида) империйә икки бөлүккә, йәни шәрқий вә ғәрбий қисмиға парчилинип кәтти. Шу чағдин башлап бүгүнгә қәдәр ғәрип вә шәрқий дөләтләр оттурисида һәйкәлниң «икки жута-пачиғи»ға охшайдиған бир «күч тәңпуңлуғи» болуп кәлгән. 5-әсирдин башлап өз ара рәқип болған икки «Рим империйәси» пәйда болған. Шәрқий империйә болса «Константинопил» (һазирқи Истамбул) шәһирини, ғәрбий қисми Рим шәһирини мәркәз қилған. Миладийә 800-жили, Франсийәниң Шарлимаң исимлиқ падишаси өзини «Муқәддәс Рим империйәсиниң Императори» дәп җакалиди. 862-жили Германийә падишаси Отто франсийиликләрни мәғлуп қилип бу намни өзигә елип өзини «Муқәддәс Рим империйәсиниң (германийини мәркәз қилған) Императори» дәп җакалиди. У йәнә Рим императорниң мәхсус унвани «Қәйсәр»ни өзигә нам қилип қойди. Кейинки 1000 жиллиқ тарихта Германийәниң падишалири бу унван билән тонулуп кәлгән.

Әнди шәрқий қисмида немә ишлар йүз бәрди? 1453-жили Түркләр «шәрқий Рим империйәси»гә бесип кирип «Константинопил» шәһирини елип, исмини Истамбулға өзгәртти. Империйәниң бәг-әмәлдарлири вә алимларниң һәммиси Русийәгә көчип барған вә Русийәни «римлаштурған». Шу чағдин башлап Русийә падишаси «Тсар» (яки «Чар») дәп атилип кәлгән еди. Бу болса «Қәйсәр» дегән унванниң йәнә бир шәклидур.

Шуңа биз һазир мундақ бир муһим соалға келимиз. Биз дунияниң тарихидики қайси басқучта туруватимиз?

Жавап шуки, бизниң һазирқи дәвримиз «һәйкәлниң пути (аяғлири)»дур. Небоқаднәсар көргән һәйкәлниң путлири төмүрдин әмәс, бәлки «**төмүр билән сеғиз лайниң арилашмисидин ясалған**». Бу нуқтиниң тәбири болса: «**Бу у падишалиқниң һөкүмдарлириниң пухралири билән иттипақлашмақчи болғанлиғини көрситиду. Лекин төмүр лай билән арилашмиғандәк, бир болалмайду**» дегәнликтур.

Бу нуқта жуқурида сөзлигинимиздәк, «һәйкәлниң тени төвәнләп маңғансери, материяли начарлишиду» дегән принсипқа уйғун келиду. «**Төмүр билән лайниң арилашмиси**»ниң қиммити һәммә материялдин төвән болиду. «**У падишалиқниң һөкүмдарлири пухралири билән иттипақлашмақчи болғанлиғи**» дегән сөзләр йеқинқи заманлардики «мутләқ һоқуқниң ажизлиғанлиғи»дин ибарәт вәзийәт шәклиниң дәл охшитилишидур. Демократийә, йәни «хәлиқниң күчи» һазирқи заманда ғәрбий дөләтләрдә вә бүгүнки Русийәдә дегидәк «мутләқ һоқуқлуқ һакимийәт»ниң орниға дәссиди.

«Демократийәдә болса, хәлиқ өзигә мас келидиған һөкүмәткә еришиду» дегәнни наһайити жайида дәп қараймиз. Демәк, әгәр бир демократик мәмликәтниң хәлқи әхлақлиқ болса, һөкүмити охшашла әхлақлиқ болиду. Әгәр хәлқи чириклишип кәткән болса, һөкүмитиму чириклишип кәткән болиду. Башқичә ейтқанда, мәлум бир дөләтниң «демократийиси»ниң күчлүклиги, пәқәт дөләт хәлқиниң әхлақиниң күчлүклигигила баравәрдур. Шуниң билән бу дәвиргә қаритилған бу бешарәтниң: «**У падишалиқниң бир қисми күчийип, бир қисми ажизлайду**» дегәнлиги һәйран қаларлиқ иш әмәс. Италийәни (бурунқи Рим империйәсиниң мәркизи) мисалға алсақ, Иккинчи Дуния Урушидин кейин, униң демократийә түзүми оттура һесап билән һәр икки жилда йеңи бир һөкүмәтни мәйданға кәлтүргән. Бу муқимлиқ әмәс! Сәвәви болса дөләтниң хәлқи чириклишип кәткән («Мафия» йәни «Қара қол жәмийити» күчлүк тәсир йәткүзгән), шуңлашқа ажиз һөкүмәт мәйданға кәлгән.

Чүшинишимиз керәк болған мундақ интайин муһим бир нуқта бар. Небоқаднәсарниң көргән чүши дунияниң <u>**пүткүл тарихиниң**</u>, йәни өз вақтидин башлап ахир замандики дунияниң һөкүм қилиниши вә Худаниң сәлтәнитиниң пәйда болишиғичә һәммисини өз ичигә алиду.

Шуңа мундақ хуласигә келимизки, биз һәйкәлниң «пут бармақлири» дегән басқучқа техичә кәлмидуқ. Бу бармақлири тоғрисида: «**Улар һөкүмдарлар тәхттә олтарған мәзгилдә, әрштики Худа йимирилмәс бир падишалиқ бәрпа қилиду**» дәп йезилған. «Даниял» 7-бапиға кәлгинимиздә, ениқрақ көрүлидуки, дунияниң тарихиниң әң ахирқи басқучи авал шалаң мунасивәтлик он падишалиқ астида, андин кейин пәқәт бир адәмниң, йәни «дәжжал» (Мәсиһниң рәқиби)ниң асарити астида болиду (демәк, бу «он

бармақ» кәлгүсидә пүтүн дунияни башқуридиған он һөкүмәтни көрситиду). Бирақ бизгә аян қилинғанки, бу басқуч кәлгәндә, Худа Өзиниң падишалиғини бәрпа қилиду. Адәмниң мәғрурлуғи заваллиққа йүз тутиду — чүнки «**адәм қоли билән қезилмиған бир таш**» пәйда болуп, бу һәйкәлни путидин уруп, униң һәммисини вәйран қиливетип өзи «**Ғайәт зор, пүтүн дунияни қаплиған бир тағ**»қа айлиниду.

Әнди «**адәм қоли билән қезилмиған бир таш**» зади немини көрситиду?

Бу шүбһисизки, әслидики келип чиқиши инсандин әмәс, бәлки йәни беваситә Худаниң Өзидин кәлгән бир адәмни көрситиду. Бу кишини биз «Инсаноғли»ниң сүпитидә «Даниял»дики 7-бапта техиму ениқ көримиз. Униң падишалиғи «**пүтүн дунияни қаплайду**». Бу киши ким?

Муқәддәс китапниң башқа қисимлири бу тоғрилиқ бизни гуманда қалдурмайду. «Даниял» қисимда униң исми бизгә дәп берилмигини билән, бу Рәб Әйса Мәсиһдин башқа һечкиши әмәс. Инҗилдики «Юһанна» қисимда, У «Худаниң сөз-калами», йәни инсандин кәлмигән, Худаниң Өзидин чиққан сүпәттә бизгә тонуштурулиду. Инҗилдики нурғун йәрләрдә Униң бу дунияға қайтип келидиғанлиғи, шуниңдәк бу дунияни сот қилидиғанлиғи андин җаһанға һөкүмранлиқ қилидиғанлиғи аян қилиниду.

Небоқаднәсарниң көргән чүшидә дунияниң пүткүл тарихи, йәни әйни вақиттин таки Худаниң падишалиғиғичә бирақла вәһий қилинған. Бу нуқтидин Небоқаднәсар кичик пеиллиқни үгиниши керәк еди. У наһайити һәйвиси бар падиша болғини билән, униң падишалиғи һаман бир күни түгәп, униң орнини башқа падишалиқ басиду. Ахирида һәммә падишалиқ, мәмликәтләр завал тапиду. Һәр қандақ киши өз мәмликити яки миллитидин махтинишини тохтитиши керәк. Бу дуниядики барлиқ падишалик-мәмликәтләр болса вақитлиқ бир булут-түтәк, халас. Пәқәт Худаниң падишалиғи «**мәңгү бир падишалиқ**»тур.

(4) 5-бап — Бабил шәһириниң өрүветилиши тоғрилиқ

Бу Тема үстидә «Йәрәмия»дики «қошумчә сөз»дә баян қилинған, «Бабил шәһириниң өрүветилиши тоғрилиқ бешарәтләр» тоғрилиқ изаһатлиримизниму көрүң.

Миладийәдин илгәрки 539-жили Бабилниң ишғал қилинғанлиғи тарихта әң әҗәблинәрлик һекайиләрдин биридур. Бабил шәһири Нинәвә шәһиридин техиму «өрүлмәс» еди. «Қош сепил»ниң айланмиси 30 километр, сиртқи сепилниң егизлиги 110 метр вә қелинлиғи 4 метр еди, ички сепилниң қелинлиғи 7 метр еди. Сиртқи сепил үстидә йәнә 80 метр егизликтә мунар-потәйләр җайлашқан еди; шу йәрдин жирақта турған дүшмәнгә оқ, от вә ташларни атқили болатти. Ичидики мемарчилиқ вә йоған имарәтләр шу дәвирдә «җаһанда бир» дәп аталған. Йәшая, Әзакиял вә Йәрәмия пәйғәмбәрләр Бабилниң һалакити тоғрилиқ бәргән бешарәтләр шүбһисизки, шу дәвирдикиләргә «адәмниң әқлигә сиғмайдиған, һәргиз мүмкин әмәс» дәп көрүнәтти. Адәмни әҗәбләндүридиған иш шуки, Бабил оқ етилмай дегидәк ишғал қилинған. Дунияға келишини Йәшая пәйғәмбәр алдин-ала ейтқан, Парс имератори Қораш қошунини йетәкләп шәһәргә йеқинлишиду. Калдийләр қошуни пәқәт шәһәр ичигә чекиниду. Шәһәрдә нәччә жиллиқ қоршавға тақабил турғидәк озуқ-түлүк сақланған болуп, йоған Әфрат дәрияси шәһәрниң оттурисидин еқип өткәчкә үзүлмәс су мәнбәсиму бар еди.

Шәһәрни муһасиригә елишниң орниға, Қорәш «алдин жүргүчи қисим»ни шәһәргә йеқин әвәтип, қошунниң көпинчисини дәрияниң жуқури еқини бойида бир нәччә километр жирақлиққа жайлаштурди. Шу йәрдә униң мутәхәссислири дадил бир планни түзди; улар дәрия еқинининиң йөнилишини дәрияға йеқин бир ойманлиққа өзгәртмәкчи болди. Улар шундақ қилип шәһәрдин өтидиған дәрия еқинини төвәнлитип өз күчлириниң дәрияниң кириш вә чиқиш еғизидин, йәни икки тәрәптин шәһәргә киргүзүш пурситини яратмақчи болди. Дәрияниң сепил астидин киридиған вә чиқидиған икки тәрипидә икки чоң «икки қанатлиқ» дәрваза бекитилгән еди; лекин бу дәрвазилар дәрияниң тегигә йәтмәйтти, әлвәттә.

Шуниң билән Қорәшниң ләшкәрлири дәрия билән ойманлиқ арилиғиға чоңқур лекин қисқа бир өстәң чапти. Өстәңдин чепилған таш-топиларни Әфрат дәриясиниң икки йениға догилап, дәрияни тосушқа тәйярлиди. Бекиткән күни кәчқурун улар өстәңниң әң ахирқи қисмини чепип еғиз ечип, дәрияниң сулирини ойманлиқ тәрәпкә башлиди. Шуниң билән бир вақитта дәрияниң қешиға догилап қойған таш-топиларни дәрияниң ичигә иштирип чүширип дәрияниң йөнилишини тосувалди. Мутәхәссисләрниң көңлидә соққан чотлири тоғра чиқти; дәрия пәсийип, шәһәргә йеқин турған қошун үчүн дәриядин меңип шәһәргә киргидәк пурсәт яритип бәрди.

Дәл шу күни кәчтә, падиша әмирлири билән чоң бир байрамни өткүзмәктә еди. Қедимки замандики грек тарихшунаслири Ксенофон вә Һеродитусниң бизгә хәвәрләндурушичә, Бабиллиқлар учиға чиққан һарақкәшләр еди («Даниял» бу 5-бапта ордида йүз бәргән ишлар хатириләнгәндәк).

Падиша әмирлири, вәзир-вузралири билән катта зияпәттә олтирип мәс болғанда бир пәриштиниң қоли көрүнип, тамға һәрипләрни йезип падишаға, бүгүн кечә падишалиғиң сәндин башқа бирисигә тапшурулиду, дәп елан қилди. Ординиң сиртидиму пухралар байрамни тәбриклимәктә еди. Уларниң өзлириниң бехәтәрлигигә болған ишәшиси шунчә камил едики, һәтта сепилда күзәтчилик қилидиған җесәкчиләрму йоқ дейәрлик еди. Икки грек тарихшунасниң дейишичә, шәһәр оттурисидики пухралар һеч немини билмәй турупла шәһәр асасән ишғал қилинип болған.

(5) 7-бап
«Төрт зор мәхлуқ»

Бу бапта Даниялниң өзиниң бир чүшидики ғайипанә аламәтләр бизгә баян қилинған. Униң Небоқаднәсарниң 2-баптики чүшигә зич мунасивити бар, шуниң билән униңму дунияниң пүткүл тарихини аян қилған бир бешарәт екәнлигини көрәләймиз. Шундақ болсиму, падишаға һәйвәтлик бир һәйкәл сүпитидә көрүнгән иш, Даниялға бир қатар һайванлар сүпитидә көрүнгән. Шүбһисизки, Даниял бир пәйғәмбәр сүпитидә бу ишларни көргинидә, уларниң һәқиқий маһайитини бир қәдәр чоңқур көргән. Демәк, бу дунияға мәнсуп (Небоқаднәсардәк) болған кишиләргә бир һәйвәтлик һәйкәлниң көрүнүшидә көрүнгән нәрсиләр, Пәрвәрдигарниң Өз бәндилиригә болса явуз һайванларниң сүпитидә көрүниду. Қанчимиз буниңға охшап кетимиз-һә! Көрүнүштә келишкән, чирайлиқ кийим-кечәкләргә орунивалған биздәк ночилар, әмәлийәттә вәһши һайванларға охшаймиз. Биз қәһрлик ейиқ, толғинип маңған илан, яки һәйяр түлкимиз.

Бу төрт мәхлуқниң деңиздин чиққанлиғи көрүнди. Муқәддәс китапта, деңиз һаман дуниядики өз ара жәң болуватқан, урушта қалған һәр милләтләргә символ қилиниду. Чүштики деңиз «Бүйүк деңиз», йәни «Оттура деңиз»дур. Көргән һайванлар, йәни төрт хил империйәниң һәммиси Оттура деңиз әтрапидики жәңләрдин тәхтигә чиқти.

Биринчи айәттә, Даниял бизгә: «**Чүшидә көргәнлирини мундақ йәкүнләп хатириливалдим**» — дәйду. Демәк, у бизгә көргән барлиқ нәрсини демигәндур.

(а) Биринчи мәхлуқ — «бүркүт қанити бар шир»

«**Бүркүт қанити бар шир**» әмәлийәттә әйни вақитта Бабил империйәсиниң өзигә символ қилинған. 20-әсирдә йәр астидин тепилған қедимий Бабил шәһириниң чоң дәрвази үстидә бир нәччә әнә шундақ «бүркүт қанити бар шир» чекилгән нәқишлик рәсимләр байқалған. Шир болса «һайванларниң падишаси», бүркүт болса «қушларниң падишаси», шуңлашқа Даниялға чүштә вәһий қилинған бу төрт һайван арисида бу мәхлуқ «әң шаһанә» һесаплиниду. Бу нусха Небоқаднәсар көргән һәйкәлниң «алтун беши»ниң тәндиши болиду. Демәк, бу биринчи мәхлуқ Бабил империйәсини көрситиду.

Кейин бу һайванниң «**қанатлири сунуп, өзи адәмгә охшап қалди. У йөләп турғузулуп, икки пути йәргә дәсситип қоюлди, шуниң билән униңға адәмниңкидәк қәлб берилди**». Бу иш 3-бапта хатириләнгән Небоқаднәсарниң кәчүрмишлирини есимизгә кәлтүриду. Шу чағда униң тәкәббурлуғи түпәйлидин, бир пәриштә униң падишалиқ һоқуқлирини һәм инсаний әқлини униңдин мәһрум қилиш билән, у йәттә жил кала-қойдәк сиртта жүрүп от-чөп йегән еди. Нәтиҗидә униң қәлби кичик пеил қилинип у Худаға ибадәт қилишни үгәнди. Шүбһисизки, Бабил империйәси «инсанлаштурулған» еди. Муқәддәс китаптин башқа, тарихий хатиринамиләр мол материяллар билән испатлайдуки, Небоқаднәсарниң һөкүмранлиғиниң ахирқи басқучлирида бурунқидәк башқа дөләтләргә қаритилған «таҗавузчилиқ урушлар» йоқ еди; буниң орнида, у күч-байлиқлирини йеңи қурулушларға мәркәзләштүргән. Даниял чүштики бу ғайипанә көрүнүшни көргәндә, униң қери дости Небоқаднәсар өлгили тоққуз жил болған еди. Небоқаднәсарниң нәвриси Бәлшазар тәхттә олтиривататти, лекин униң һөкүмдарлиғи узун болмайтти, сәвәви бәлким өз бовиси қобул қилған «инсаний қәлб»ни у қобул қилған әмәс.

(ә) Иккинчи мәхлуқ — «бир тәрипи иккинчи бир тәрипидин егизлитилгән бир ейиқ» (5-айәт)

Даниял бу чүшидики иккинчи вә үчинчи мәхлуқниң мәнасини соримиди. Сәвәви бәлким у бу икки мәхлуқниң Небоқаднәсар көргән һәйкәлниң иккинчи һәм үчинчи қисмиға охшашлиғини көргән болуши мүмкин еди. Ейиқ болса башқа һайванларни өзиниң зор еғирлиғи вә күчи билән мағлуп қилиду. Шуниңдәк Бабил империйәсиниң жиқилиши билән Парс империйәси үстүнлүккә чиққан. Уларниң үстүнлүги әвҗигә чиққан вақтида, «Ксәрксис» исимлиқ падишаниң башчилиғида улар Гретсийәгә таҗавуз қилди. Униң қошунида 2 миллион 500 миң әскәр бар еди. Һәқиқәтән бу бир «ейиқтәк» империйә еди.

Немишкә бу ейиқниң «**бир тәрипи иккинчи бир тәрипидин егиз**»? Парс империйәси әмәлийәттә икки бөләктин тәркип тапқан, биринчи бөлиги Медияларниң, иккинчи бөлиги Парсларниң еди. Авал Медиялар бөлиги күчлүк, андин Парслар бөлиги күчлүк болди. Шуңа Даниял бу ейиқниң «**бир тәрипи иккинчи бир тәрипидин егиз**»лигини

көрди (Медиялар болса һазир Түркийә, Иран вә Ирақта яшаватқан «Курд» миллитидур).

Әнди «үч қовурға»ниң мәнаси немә? Парс империйәсиниң раваҗ тепиши униң үч чоң падишалиғини, йәни Лидя, Бабил вә Мисирни гумран қилиши билән башланди. Бу үч падишалиқ дәл Даниял көргән һелиқи «**ейиқ чишлигән үч қовурға**»дур.

Лекин «**Бир аваз униңға: — Орнуңдин тур, гөшни йейишиңчә йәвал! — деди**». У бу үч падишалиқни гумран қилғандин кейин, Парс империйәси башқа нурғун жутларға бесип кирип ишғал қилди.

(б) Үчинчи мәхлуқ — «Дүмбисидә қушниңкидәк төрт қанити бар илпиз» (6-айәт)

Бу мәхлуқниңму төрт беши бар еди, «**униңға һакимлиқ һоқуқи берилди**». Шүбһисизки, бу «бүйүк Искәндәр» башқурған Гретсийә (Юнан) империйәсини көрситиду. Искәндәрниң қошунлири илпиздәк чақмақтәк сүръәт билән һәр җайларни бесивалди. Пәқәт 10 жил ичидә (миладийәдин илгири 334-323-жилларда) улар Гретсийәдин Мисирғичә, Оттура Асиядин өтүп Һиндистанғичә, Җоңгүниң чегаралириға созулған зиминни ишғал қилди. Дәрвәқә 6-айәттә дейилгән «**униңға һакимлиқ һоқуқи берилди**» дегини әмәлгә ашурулған. Оттура Асиядики кишиләр бүгүнгә қәдәр бу адәмниң 2300 жил илигирики тәсиридин бәзидә оғлиға «Искәндәр» дәп ат қойиду.

Бу мәхлуқниң төрт қанити, төрт беши бар еди. Искәндәр өлгәндин кейин униң төрт сәрдари өз ара соқушуп империйәни төрт бөләккә парчиливәткән

(в) Төртинчи мәхлуқ — «Интайин қорқунучлуқ, дәһшәтлик вә әҗайип күчлүк бир мәхлуқ» (7-айәт)

Бу мәхлуқни айрим бир ғайипанә аламәттә көргән болуши мүмкин. Бу һайванни Даниял тонуйдиған һеч қандақ һайванға охшатқили болмайтти. У «**интайин қорқунучлуқ, дәһшәтлик вә әҗайип күчлүк»** вә **«у йоған төмүр чишлири билән овни чайнап езип жутуп, қалдуғини путлири билән дәссәп-чәйләйтти. У алдинқи барлиқ мәхлуққа охшимайтти. Униң он мүңгүзи бар еди**».

Миладийәдин илгәрки 63-жили Рим империйәси Гретсийә империйәсидин үстүнлүккә чиқишқа башлиди, узун өтмәй Явропада вә Оттура Шәриқ зиминлирида һөкүм сүрди. Рим империйәсиниң өзидин илгәрки империйәләрдин чоң бир пәрқи бар еди. Башқа империйәләр ишғал қилған жут-зиминларни шу йәрлик бәгләр вә ақсақаллар арқилиқ башқурған еди. Амма римлиқлар болса өз милләт-жутидин болғанларни һәр йәрдики һөкүмдарлиққа орунлаштурди. Бу һөкүмдарлар йәрликниң әһвалини, өрп-адәтлирини чүшәнмигәчкә, нәтиҗидә наһайити дәһшәтлик, рәһимсиз һөкүмранлиқ жүргүзгән еди. Римниң қануни һәм җазалири дәһшәт рәһимсиз еди. Инсанға тонуш болған әң вәһший өлүм җазалиридин бирини, йәни «чапрас яғачқа миқлаш»ни иҗад қилғанлар дәл римлиқлар еди.

24-айәттә, мәхлуқниң он мүңгүзи, кәлгүсидики он падишалиққа вәкиллик қилиду, дәп чүшәндүрүлиду. Буларниң мәнаси һәйкәл путиниң он бармиғиниң мәнасиға охшаштур.

Амма мошу йәрдә йеңи бир хәвәрни көримиз: — мүңгүзләрниң арисидин «**Йәнә бир кичик мүңгүз өсүп чиқти. Бу кичик мүңгүз әслидә бар болған үч мүңгүзни юливәтти. Бу кичик мүңгүзниң адәмниңкидәк көзи вә чоң гәп қилидиған ағзи бар еди**».

8-, 9- һәм 11-баптин биз бу адәм тоғрилиқ көп нәрсиләрни үгинимиз. У болса «Мәсиһниң рәқиби», йәни ахир заманда Худаға қарши чиқидиған дәжҗалдур. Инҗилда болса у тоғрилиқ йәнә бир хәвәр бизгә берилгәнки, у адәм өзини Худа дәп җакалап пүтүн дунияниң униңға ибадәт қилишини тәләп қилиду. Ундақ бир киши техи мәйданға кәлмиди, дейишниң һаҗити йоқ. Йәнә келип биз дегән ахир замандики «он падишалиқ» техи пәйда болмиди. Лекин улар мәйданға кәлгинидә, Худаниң Өз бәндилири тәйяр болуши керәк, чүнки бу киши: —

(1) авал «**үч падишани ағдуруп ташлайду**» (24-айәт), андин: —
(2) «**У һәммидин Алий Болғучи Худаға қарши күпүрлүк сөзләрни қилиду**» (25-айәт).
(3) «**У Худаниң муқәддәс бәндилирини һалсизландуриду**» — бәлким иқтисадий бесим вә зиянкәшлик билән.
(4) «**У календарни вә һейт-айәмләрни вә муқәддәс қанунларни өзгәртиветишни қәстләйду**» — Тәвраттин билимизки, йәр шариниң календар-пәсиллири инсанийәтниң мәнпәәти үчүн Худа тәрипидин бекитилгән. Бәлким у киши пәсилләрни һәм һазир ишлитидиған календаримизни яки бәлгүлигән вақит-саатни өзгәртмәкчи болуши мүмкин. Униңдин сирт, у «**һейт-айәмләрни вә муқәддәс қанунларни**»му өзгәртмәкчи болиду. «Һейт-айәмләр» мошу йәрдә бәлким Йәһудийларға Тәврат бекиткән муқәддәс һейтларни көрситиши мүмкин.
(5) «**Худаниң муқәддәс бәндилири «үч йерим вақит» (бир вақит, икки вақит, қошумчә йерим вақит) униң һөкүмранлиғиға тапшурулиду**» (25:7). 1260 күн давамида Худаниң бәндилири униң тәрипидин зор зиянкәшликкә учрайду.

Диққәт қилишимиз керәкки, бу ахирқи падишалиқ «**пүткүл дунияни жутуп, уни аяқ асти қилип, кукум-талқан қилиду**», «**У башқа һәр қандақ падишалиқларға охшимайду**». У пүтүн дунияни башқуридиған бир һакимийәт болиду.

Бу ахирқи падишалиқ тоғрилиқ алған хәвиримизни йәкүнлисәк: —

(1) У Гретсийә империйәсиниң орнини басиду;
(2) У һәйкәлниң «икки жута-пачиғи»дәк, икки қисимға бөлүниду;
(3) У кейинки дәвирләрдә парчә-парчә болуп кетиду, йәни падишалар һәм хәлиқләр арисидики демократийәдәк бир хил «һоқуқ үләштүрүлүш» билән башқурулиду;
(4) Бир «он падишалиқ» басқучи келиду. Бу асасән пүтүн дунияни башқуриду;
(5) Бу он падишалиқтин үчини «кичик мүңгүз» («Мәсиһниң рәқиби», дәжҗал) ағдуриду;
(6) Дәжҗал пүтүн дунияниң һакимийитини өз қолиға киргүзүп, барлиқ адәмниң униңға сәҗдә қилишини қаттиқ тәләп қилиду. Шуниң билән униңға сәҗдә қилмайдиған Худаниң Өз бәндилиригә қаттиқ зиянкәшлик қилиду. Лекин: —
(7) Даниял ахирида «**гоя Инсан Оғлиға охшаш бир затниң асмандики булутлар билән кәлгинини**» көрди. Бу зат Худаға йеқинлишип униңдин аләмни башқуридиған падишалиқни қобул қилиду. Шуниң билән «**һәр хил тилда сөзлишидиған қовмлар униң хизмитидә болсун дәп, сәлтәнәт, шөһрәт вә падишалиқ һоқуқи униңға берилди**» (13-14-айәт). «**Униң сәлтинити мәңгү солашмас сәлтәнәттур, униң падишалиғи мәңгү һалак қилинмас**».

Биздә қилчә гуман йоқки, бу зат Инжил бизгә тонуштурған Әйса Мәсиһдин башқа киши әмәстур. Мәсиһ Әйса Өз Өзини пат-пат «Инсаноғли» дәп атиған. Мәсилән, Инжил «Луқа» 5:24, 6:5, 7:12, 9:22, 9:26, 9:38, 9:44, 9:56, 11:30, 12:8, 17:22-17:30, 18:8, 19:10, 21:27, 21:36, 22:22, 24:27, «Юһ.» 1:51 қатарлиқларни көрүң.

Йәни бир сир бар. 22-айәттә, «Инсан оғли» дегән зат «**вақти келип, Худаниң муқәддәс бәндилири**» билән бирлиги ениқ көрүниду. Бу һәқиқәтни Инжилдин убдан чүшинәләймиз. Мәсиһ Әйсаниң «Өзигә хас бәндилири» билән «бир роһ» екәнлиги, шундақла «Өзигә хас болған бәндилириниң жамаити», «Мәсиһниң тени» екәнлиги мошу йәрдә бешарәт қилиниду, кейин Инжилда ениқ ашкарилиниду.

(6) 8-бап
Қочқар билән текә көрүнүши

Бу ғайипанә аламәт болса 7-баптикидин икки жил кейин көрситилгән. Аламәтни көргән йәр «Шушан қәлъәси» өз вақтида Даниялға нисбәтән натонуш болуп, Бабилда анчә муһим жай әмәс еди. Лекин аламәттә вәһий қилинған бу икки империйә тәхткә чиққан вақитлирида, Шушан қәлъәси интайин муһим бир мәркәз болған.

Даниял авал «**икки мүңгүзи бар бир қочқар**»ни көрди. Униң өзи буниң немини билдүргәнлигидин жәзмән гуман қилмайтти. Парслар өзлириниң «қоғдиғучи әрваһ»иниң бир қочқарниң шәклидә екәнлигигә ишәнди. Парс падишаси болса бешида қочқар мүңгүзлүк тажни кийәтти.

Парс империйәси болса икки милләтниң һәмкарлишиши еди. Қочқарниң икки мүңгүзи шуларни билдүриду. «**Икки мүңгүзи бар бир қочқарниң чоң өстәң алдида турғанлиғини көрдүм. Униң Мүңгүзи егиз болуп, бир мүңгүз йәнә биридин егиз еди; егизрәк болған мүңгүз йәнә бирисидин кейинрәк өсүп чиққан еди**». Бу немини билдүриду? Жуқирида дегинимиздәк, Медияликлар авал күчлүкрәк милләт еди. Кейин Парслар улардин үстүн турған. Кейинки империйәниң падишалириниң һәммиси Парс миллитидин еди.

Қочқар болса «**мүңгүзлири билән ғәрип, шимал вә жәнуп тәрәпләргә өсүватқан еди**». Парс империйәси бу үч тәрәпкә кеңәйгән. Уларниң барлиқ урушлири ғәлибилик еди. «**һеч қандақ һайван униңға тәң келәлмәйтти вә һеч ким һеч кимни униң чаңгилидин қутқузалмайтти**». Лекин шәрқий тәрәптә һеч қандақ урушларни қилмиди. У «**барғансери һәйвәтлик болуп кетиватәтти**».

Мувәппәқийәтләр арисида қочқар туюқсиз бир чоң аваричиликкә учрайду. Туюқсиз ғәрип тәрәптин бир «**көзгә көрүнәрлик чоң бир мүңгүзлүк**» бир текә униңға һужум қилиду. Униң чоң мүңгүзи Даниялниң диққитини тартти. Кейин Даниялға (21-айәттә) бу текиниң Гретсийәни билдүргәнлиги уқтурулди. Даниялниң дәвридә Гретсийә Оттура Деңиз бойидики көп «бәглик» болған әһмийәтсиз наһайити кичик бир дөләт еди. Даниял униң Парс империйәсигә һужум қилғанлиғиға қарап чоқум бәк һәйран қалған болуши мүмкин.

Даниял көргән бу ишлар ғайипанә аламәттин 180 жил кейин йүз бәргән. Граникус дегән дәрия бойида (бу көрүнүш бир дәрия бойида берилгән), 21 яшлиқ жигит «Бүйүк

Искәндәр» интайин тез жүрүш қилидиған 35 миң кишилик қошунни йетәкләп, зор (бир нәччә йүз миң кишилик) бир Парс қошунини мәғлуп қилди. Бу ғәлибидин кейин у Парс империйәсиниң һәйвисини пүтүнләй битчит қилди. Үчинчи басқуч, әйни вақиттики Парс империйәсини база қилған йеңи империйә Мисир, Ефиопийә, Һиндистан һәм һазирқи Өзбәкистанғичә созулатти. Лекин у көп һарақ ичкәнликтин 33 йешидила өлүп кәтти. Униң империйәсигә егә болуш үчүн сәрдарлиридин төрт киши өз ара җәң қилди. Нәтиҗидә, төрт сәрдарниң һәр бири өз алдиға империйәниң бир бөлигини идарә қилди.

Улардин бири «Силюқус» Сурийә һәм һазирқи Түркийәни идарә қилди. Униң әвлатлиридин Худаға қарита рәзил күпүрлүк сөзләйдиған, Худаниң мөмин бәндилиригә өч болған бир падиша чиқти. Униң исми «Антиоқус Епифанис» еди. Униң тәхттә олтарған вақти миладийәдин илгәрки 175-164-жиллар еди. У өзини Худа дәп җакалиди вә хәқләрниң униңға чоқунушини тәләп қилди. У Худаниң Йерусалимдики муқәддәс ибадәтханисида қилинип турған қурбанлиқларни әмәлдин қалдуруп, уларниң орнида қурбангаһ үстидә бир чошқини қурбанлиқ қилди. Муса арқилиқ берилгән муқәддәс қанунниң көчүрүлмисини сақлиған кишиләрни өлтүрүвәтти. Униң вәһимиси астида бәзи Йәһудийлар етиқадидин тенип йолдин езип жиқилди. Шуңа бу бешарәт униң тоғрилиқ: «**Бу төрт мүңгүзниң ичидики биридин йәнә бир мүңгүз өсүп чиқти. У кичик мүңгүз өсүп интайин һәйвәтлик болди, җәнуп, шәриқ тәрәпләргә вә «гөзәл зимин»ға** (йәни Пәләстингә) **қарап тәсир күчини кеңәйтти. У интайин һәйвәтлик болуп, һәтта самавий қошундикиләргә һуҗум қилғидәк дәриҗигә йәтти, самавий қошундикиләрдин вә юлтузлардин бир мунчисини йәргә ташлап, уларниң үстигә дәссиди**» (9-10-айәт).

11-айәт болса: — «**У толиму мәғрурлинип, һәтта самавий қошунниң Сәрдари билән тәң болмақчи болуп, ибадәтханида Сәрдарға атап күндилик қурбанлиқ сунушни әмәлдин қалдурди, һәмдә Сәрдарниң ибадәтханисидики «муқәддәс җай»ни вәйран қиливәтти**».

«**Самавий қошунниң Сәрдари**» дегән затниң ким екәнлиги беваситә дейилмигән. Бирақ Худаға атап «күндилик қурбанлиқ»ниң Униңғиму атап сунилидиғанлиғи ейтилиду. Биздә йәнә қилчә гуман йоқки, «самавий қошунниң Сәрдари» дегән зат дәл «Худаниң Сөз-Калами» болған Мәсиһ Өзидур.

Муқәддәс ибадәтханиниң бузулушиниң вә бу зиянкәшликниң «**гуна түпәйлидин**» екәнлиги бизгә дейилиду (12-айәт). Демәк, бәлким Өз хәлқиниң гуна қилғанлиқлиридин Худа бу яман ишларға йол қойиду.

Даниял өз хәлқи вә муқәддәс ибадәтханиниң бу зиянкәшликләр вә бузулушлар астида қанчә узун туридиғанлиғини сориғинида, униңға җававән: «**икки миң үч йүз кечә-күндүз давамлишиду**» (тәхминән 6 жил 4 ай) дәп җавап берилгән.

«Антиоқус Епифанис»ниң Йәһудийларни харлиғанлиғиниң миладийәдин илгәрки 171-жили башланғанлиғини билимиз, амма әшу жилдики қайси күндә екәнлигини топтоғра билмәймиз. Амма биз қурбангаһ үстигә қоюлған, Худани һақарәт қилған шу чошқиниң мөминләр тәрипидин елип ташланған күниниң Худаниң муқәддәс ибадәтханисиниң қайтидин пакланған күни екәнлигини, йәни дәл миладийәдин илгәрки 165-жили 25-Декабр екәнлигини билимиз. Бу күнниң алдидики күнләрни 2300 күн һесаплисақ, миладийәдин илгәрки 171-жил 9-Сентәбргә тоғра келиду. Ундақта бу күн зиянкәшликләрниң дәл башлиниш күни болған болиду. Шуңа бу қорқунучлуқ вә

жиркиничлик ишларниң һаман түгәйдиғанлиғи һәмдә түгәйдиған вақти алдин-ала ейтилған бу әҗайип бешарәт шу азаплиқ күнләрдә Худаниң Өз бәндилиригә нәқәдәр риғбәт вә нәқәдәр тәсәлли болған болуши керәк!

21-25-айәтләрдә, бу бешарәтләр Даниялға чүшәндүрүп берилди. Булардин бәзи тәпсилатларни биз жуқурида музакирә қилдуқ. Лекин 19-айәттә ишлитилгән ибарә толиму алаһидидур: —

«**Мән һазир саңа Худаниң ғәзиви кәлгән мәзгилдә кейинки ишларниң қандақ болидиғанлиғини көрситип берәй**».

«**Худаниң ғәзиви кәлгән мәзгил**» болса Даниял убдан билгәндәк, Худаниң ғәзиви йәр йүзидикиләргә төкүлидиған, ахир замандики күнләрни көрситиду. Шуңа пәриштә Даниялға йәнә: «**... Бу ғайипанә аламәт көп күнләр кейинки кәлгүси тоғрисидидур**» дәп бериду.

23-айәт: «**Бу падишалиқларниң ахирқи мәзгили**» бәлким Парс һәм Гретсийәниңла әмәс, бәлки илгири тилға елинған, Даниял көргән («ят әлләр»дин болған, Йәһудийларниң болмиған) «төрт падишалиқ»ниң ахирқи мәзгилини көрситиду. Чүнки (2- һәм 7-баптин көргинимиздәк) бу төрт падишалиқниң завал тепиши билән ахирқи заманға келимиз. Шу чағдила, «**асийлиқ қилғучиларниң гунайи тошиду**» (23-айәт) дегили болиду.

Жуқирида тилға елинған «Антиокус Епифанис» дәл өзи келидиған дәҗҗалниң бир хил сайиси яки «образ-өрники» еди. 23-25-айәттә: — (толуқ беримиз)

«**... Толиму номуссиз, чигиш мәсилиләрни бир тәрәп қилалайдиған бир падиша мәйданға чиқиду. Униң күчи хелә зор болиду, лекин әмәлийәттә бу күч өзлүгидин чиқмайду; у мисли көрүлмигән вәйранчилиқни кәлтүрүп чиқириду. Униң ишлири җәзмән оңушлуқ болуп, немини халиса шуни қилалайду. У күчлүкләрни вә Худаниң муқәддәс мөмин хәлқини йоқитиду. Өз устатлиғи билән униң назарити астида һәр қандақ һейлә-микирлик хелә ронақ тапиду. У көңлидә тәкәббурлишип өзини чоң тутиду; башқиларниң өзлирини бехәтәр һес қилған вақтидин пайдилинип туюқсиз зәрб қилип нурғун кишиләрни һалак қилиду; у һәтта очуқтин очуқ «Әмирләрниң Әмри»гә қарши чиқиду. Лекин у ахирда инсанларниң қолисиз һалак қилиниду**».

Бу ишлар пәқәт «**асийлиқ қилғучиларниң гунайи тошқан**» (23-айәт) вақтида йүз бериду. Бу ибарә немини көрстиду? Муқәддәс китапниң толуқ тәлимлиригә асасән билимизки, Худа инсанға интайин сәвир-тақәтликтур. У һәр бир инсанни товва қилиш, шундақла униң кәчүрүмигә егә болуштики барлиқ пурсәткә еришсун дәп тақәтлик билән сақлайду. Бирақ дуния тарихида адәмләр шу дәриҗигә йетидуки, улар гуналири түпәйлидин көңли қаттиқ болуп уларда товва қилишқиму имканийәт болмайду. Уларниң көңли қаттиқлишип: Худаға «меһир-шәпқитиңни халимаймән» дәйду. Бу болса «**асийлиқ қилғучиларниң гунайи тошқан**» вақтидур, йәни «**Худаниң ғәзиви кәлгән мәзгилдә кейинки ишлар**»ниң вақти болиду. Шу чағ «**Әмирниң Әмри**» (25-айәт), йәни Мәсиһ Әйса бу дунияға қайтип кәлгән вақит болиду. Дәҗҗал униңға қарши турсиму, у «**инсанларниң қолисиз** (демәк, беваситә Худа тәрипидин) **һалак қилиниду**».

(7) 9-бап
«Йәтмиш һәссә йәттә»

Мошу йәрдә биз «Данийал» қисминиң әң җәвһиригә һәм бәлким пүтүн Муқәддәс Китапниң әң улуқ бешарәтлиридин биригә келимиз. Чүнки пәқәт төрт айәт ичидила Йәһудий хәлқигә нисбәтән ахир заманларғичә дунияниң пүтүн тарихи ейтип берилиду. Әң муһими, Худа бу дунияға әвәтмәкчи болған Қутқазғучиси һәм кәлгүсидә аләмниң Падишаси болидиған Мәсиһниң «мәйданға чиқиш» вақтини алдин-ала ейтиду, шуниң билән бизни җәзмән униң ким екәнлигини билиш пурсити билән тәминләйду.

Данийал Тәвраттики «Йәрәмийа пәйғәмбәр» қисмидин төвәндики йәрләрни оқуватқан еди: — «**Бу пүтүн йәр-зимин** (Пәләстин) **хараплишиду һәм хәқләрни қаттиқ чөчүтиду вә һәйранчилиқта қалдуриду; бу** (Пәләстин әтрапидики) **әлләр Бабил падишасиға йәтмиш жил қул болиду**» («Йәр.» 25:11)

«**Пәрвәрдигар мундақ дәйду: Йәтмиш жилдин кейин Мән силәрни йоқлап, әслидә силәргә бәргән бәрикәт вәдәмгә әмәл қилип, силәрни бу жутуңларға қайтуримән**». («Йәр.» 29:10)

Данийал миладийәдин илгәрки 605-жили Бабил тәрипидин әсиргә елинған. Аридин 67 жил өтүп, Парслиқ император Қораш Бабил империйәсини ағдуруп, Дариус исимлиқ бирисини Бабилниң тәхтигә олтарғузуп падиша қилди. Әнди «йәтмиш жил»ниң тошушиғиму аз қалди. Йәрәмийа һәм Йәшая пәйғәмбәрләр бешарәт қилғандәк, Исраиллар өз дөлитигә қайтиши билән, Худа Өз падишалиғини уларниң арисида бәрпа қиламду-йоқ? Һәзрити Ибраһимниң әвлатлири болған Йәһудийларға Худа бәргән нурғунлиған гөзәл вәдиләр әмәлгә ашуруларму? Раст, аламәттә көрүнгән (Худаниң падишалиғидин илгири болидиған) Гретсийәниң падишалиғи һәм төртинчи сирлиқ падишалиқ техи пәйда болмиди. Лекин Данийал пүтүн қәлби билән Худаниң падишалиғиға тәшна еди. У Худаға дуа билән издинишкә башлиди.

Данийал болса бир «реалист». Демәк, у өз өзини алдайдиған кишиләрдин әмәстур. Өз хәлқи 70 жил Бабилға сүргүн қилинған болсиму, улар техичә өзлириниң Бабил империйәсигә әсир қилинишидики сәвәпни тонуп йәтмигән еди. Әсли гуналиридин техичә айрилмиғанлиғини Данийал иқрар қилмай қалмайду. Амма Худа дегән Худа, Униң билән һәр қандақ ишниң мүмкинчилиги бар, шуңа у дуа қилишқа, өзиниң қериндашлириниң, шундақла ата-бовилириниң гуналирини иқрар қилишқа башлиди. У Худадин, уларниң көп гуналириға қаримай Өзиниң рәһим-шәпқитидин уларни кәчүрүм қилишини йелинди. У бәлким күн бойи дуа қилған болса керәк, чүнки у бизгә (21-айәт) униң чарчап кәткәнлигини уқтуриду.

Җәбраил — Худаниң улуқ хәвәрчиси униңға әвәтилди. У Данийал дуа қилишни башлиши биләнла өзиниң Худаниң буйруғини аңлиғанлиғини дәп бәрди. Амма буйруқ берилиш вақти билән Данийалға йетиш вақти арилиғида бир мәзгил бар еди. Җәбраилниң йолини җин-шәйтанниң тосувелиши билән у кечиктиму-қандақ? Биз билмәймиз. Ишқилип дуа қилиш муһим, Худаниң дуайимизни аңлиғанлиғини билип йәткичә дуа қиливериш наһайити муһим.

Җәбраил әпкәлгән хәвәр бәлким Данийал әслидә үмүт билән күткән җавапниң тәтүрисидур. У Худаниң падишалиғиниң балдур көрүнүшини, аз дегәндиму бу «70 жил»ниң ахирида пәйда болушини халайтти. Буниң орнида униңға: «**Худа тәрипидин**

«йәтмиш һәссә «йәттә вақит»» сениң хәлқиң билән муқәддәс шәһириң үстигә бекитилгән» дәп хәвәрләндүрүлди.

Амма «**йәтмиш һәссә йәттә**» дегән немә («вақит» дегән сөз әслидики ибраний текисттә йоқ еди)? Әлвәттә вақит болуш керәк, лекин қанчә вақит? Әслидә бу бапта Данијал Йәримия пәйғәмбәр дегән «йәтмиш жил» тоғрилиқ ойланған еди. Шуңа тәбиий һалда бу «вақит» жилни көситиши керәк. Ундақта Данијалниң Худаниң падишалиғиға тәшна болған дуасиға еришкән жавап, «йәтмиш жил» әмәс, бәлким «йәтмиш һәссә йәттә» жил еди. Худаниң қерип қалған бу мөмин бәндиси (бәлким 83-85 яшта) үчүн немидигән дәһшәтлик бир жавап-һә! Униң үстигә, бу «70 һәссә йәттә» техи башланмиған еди!

Бабиллиқлар һәм Парслиқлар ишлитидиған «вақит» яки жил 365/366 күнлүк әмәс еди, бәлки 360 күнлүк еди, йәни бир жил 12 ай, бир ай 30 күн еди. Улар һәр бир нәччә жилдин кейин бир 13-ай (кәбисә ай)ни қошуп, «қуяш жил»иға тоғрилайтти. Уларниң «вақти» яки «жили»ниң өзи 360 күн еди (охшаш вақит системисини «Яр.» 7:11, 8:3-4, «Дан.» 7:25, 12:7, «Вәһ.» 11:2-3, 12:6, 14, 13:5тин көргили болиду).

«**Худа тәрипидин «йәтмиш һәссә «йәттә вақит»» сениң хәлқиң билән муқәддәс шәһириң үстигә бекитилгән**».

Бу жүмлидә, «бекитилгән» дегән сөз, әслидә «кесим қилинған» дәп елинған. Буни чүшиниш үчүн 2-бап һәм 7-бапта дейилгән «Йәһудийлардин болмиған төрт империйә» тоғрилиқ ойлишимиз керәк. Шу баплардики бешарәтләрдә дунияниң пүтүн тарихи ахир заманғичә «Йәһудий әмәсләр»ниң нуқтисидин дәп берилгән еди. Бу пүтүн мәзгил Инжилда «ят әлләрниң вақти» дәп атилиду («Луқа» 21:24 вә «Луқа»дики «қошумчә сөз»ниму көрүң). Әнди бу вақитлардин «Йәһудийларниң тарихи» үчүн мәлум бир мәзгил, йәни «йәтмиш һәссә йәттә вақит»ни Худа «кесим қилған». Бу мәзгил ичидә алтә иш әмәлгә кәлтүрүлиду: — (24-айәт)

(1) «**итаәтсизликләрни тизгинләш**»
(2) «**гуналарни түгитиш**» (искәнжигә елиш, әсир қилиш)
(3) «**қәбиһлик үчүн кафарәт кәлтүрүш** (кәчүрүм қурбанлиқ қилиш)»
(4) «**мәңгүлүк һәққанийлиқни үстүн орунға қоюш**» — һәққанийлиққа толған йеңи бир дәвир мәйданға келиш.
(5) «**бу ғайипанә аламәт билән барлиқ пәйғәмбәрләрниң сөзлирини әмәлгә ашуруш**»
(6) «**муқәддәс ибадәтханидики «әң муқәддәс жай» йеңибаштин мәсиһлиниш** (муқәддәс қилиниш)».

Текстниң изаһатида дейилгәндәк, «муқәддәс қилиниш», Муса пәйғәмбәргә берилгән муқәддәс қанунға асасән, «пурақлиқ муқәддәс май» сүрүлүш билән қилиниду. Ибраний тилида бу сөз әслидә ««мәсиһ» қилиниш» дәп атилатти.

Бу «муқәддәс ибадәтхана» Данијалниң вақтида мәвжут болмиған бир ибадәтханини көрситиду. У Йерусалимда селинидиған, Әзакиял пәйғәмбәр бешарәт қилған һәм шундақла Данијалниң хәвири бар болған, бүгүнгә қәдәр техи қурулмиған бир ибадәтханини көрситиду.

«**Шуни билишиң вә чүшинишиң керәкки, Йерусалимни йеңибаштин әслигә кәлтүрүп бена қилиш буйруғи җакаланғандин тартип, Мәсиһ дегән әмир мәйданға чиққичә йәттә һәссә «йәттә вақит» қошулған атмиш икки һәссә «йәттә вақит» өтиду. Йерусалим шәһири йеңибаштин бена қилинип, мәйдан-кочилар вә сепил-истиһкам барлиққа кәлтүрүлиду, амма бу бисәрәмҗан күнләрдә болиду**» (25-айәт).

Парс императорлири Йерусалим тоғрисида җәмий болуп төрт ярлиқ чиқарди. Улар: —

(1) Қорәшниң ярлиғи. Миладийәдин илгәрки 539-жили, «муқәддәс ибадәтхана» қайтидин қурулуш үчүн (Тәврат, «Әзра» 1-бап, 1-4-айәт, «2Тар.» 26:22-23ни көрүң.

(2) Қорәшниң ярлиғиниң тәкрарлиниши, «ибадәтханини қайтидин қуруш» үчүн — (Тәврат, «Әзра» 6-бап, 1-12-айәтни көрүң).

(3) Һәзрити Әзраға чиқирилған ярлиқ — бу муқәддәс ибадәтханиға берилидиған тәминатлар, җүмлидин қурбанлиқ кала-қой, қурбанлиқ қилғучи «каһин»ларға берилидиған дарамәт, техиму көп кишиләрниң Пәләстингә қайтишиға йол қоюшни бекиткән ярлиқ еди (Тәврат, «Әзра» 7-бап, 11-26-айәтни көрүң).

(4) «Нәһ.» 2:7- вә 8-айәттә хатириләнгән Парс падишаси «Атарксәрксис»ниң һәзрити Нәһәмияға бәргән ярлиғи. «Йерусалим шәһирини қайтидин қуруш»ни ичигә алған ярлиқ пәқәт мошу бирла ярлиқтур. Оқурмәнләрниң өзи бу ярлиқ Җәбраил бешарәт қилған ярлиқ екәнлигини төвәндики тәпсилатлиридин көрәләйду: —

«**Мән** (Нәһәмия) **падишаға: —**

«**Әгәр падишаһимниң көңлигә мувапиқ көрүнсә, қуллири өзлириниң алдида илтипатқа еришкән болса, мени Йәһудийәгә әвәткән болсила, ата-бовилиримниң қәбирлири җайлашқан шәһәргә берип, уни яңливаштин қуруп чиқсам» — дедим.**

Падиша (шу чағда ханиш падишаниң йенида олтиратти) мәндин: «Сәпириңгә қанчилик вақит кетиду? Қачан қайтип келисән?» — дәп сориди. Шуниң билән падиша мени әвәтишни мувапиқ көрди; мәнму униңға қайтип келидиған бир вақитни бекиттим. Мән йәнә падишадин: «Алийлириға мувапиқ көрүнсә, маңа дәрияниң у қетидики валийларға мени таки Йәһудийәгә барғичә өткили қоюш тоғрилиқ ярлиқ хәтлирини пүтүп бәргән болсила; вә йәнә падишалиқ орманлиғиға қарайдиған Асафқа муқәддәс өйгә тәвә болған қәлъәниң дәрвазилири, шуниңдәк шәһәрниң сепили вә өзәм туридиған өйгә кетидиған лимларни ясашқа керәклик яғачларни маңа бериш тоғрилиқму бир ярлиқни пүтүп бәргән болсила» —— дедим. Худайимниң шәпқәтлик қоли үстүмдә болғачқа, падиша илтипат қилип буларниң һәммисини маңа бәрди». («Нәһ.» 2:5-8)

Бу ярлиқ болса «Артаксәрксисниң 20-жили, «Нисан» айда» чүширилди. «Нисан» ай, адәттә 3-ай әтрапида болиду. Падиша Артаксәрксис миладийәдин илгәрки 464-жили 2-айда тәхткә чиққан. Шуңа униң «20-жили, «Нисан» ай» (униң биринчи «толуқ жил»ини 1-жили дәп һесаплиғанда) миладийәдин илгәрки 444-жили 3-айниң 4-күни башланған. Бу күн болса бешарәтни «һесаплашниң башлиниш нуқтиси»дур.

Худа бекиткән вақит немишкә «йәттә һәссә «йәттә вақит» қошулған атмиш икки һәссә «йәттә вақит»» (әң ахирқи «йәттә» кейин тилға елинған) дәп бөлүнгән? Биринчи мәзгил, йәнә «йәттә һәссә йәттә» немини билдүриду? Бу мәзгил, йәни 360 x 7 x 7 = 17640 күн, («қуяш жили бойичә тәхминән 48 жил) Йерусалим йеңибаштин қурулидиған, чоң

аваричилик болидиған мәзгил болиду. Бешарәттә дейилгинидәк: «Йерусалим шәһири йеңибаштин бена қилинип, мәйдан-кочилар вә сепил-истиһкам барлиққа кәлтүрүлиду, амма бу бисәрәмҗан күнләрдә болиду» (Нәһәмияға бәргән ярлиқта, «шәһәрниң сепили» алаһидә көрситилгән). Башқа бир җәһәттин ейтқанда, бу «7 йәттә» мәзгил, Тәвраттики әң ахирқи «Малаки пәйғәмбәр» дегән қисми билән түгәйду. Амма бекиткән «(62+7) йәттә вақит» мәзгили үзлүксиз давамлишиду.

Әгәр дегинимиздәк «бир вақит» 360 күн болса, «(62+7) йәттә вақит» 360 x 69 x 7 = 173880 күн болиду.

Миладийәдин илгәрки 444-жили 3-айниң 4-күнидин башлисақ, бу мәзгил бизни миладийәдин кейинки 33-жил 3-айниң 29-күнигә кәлтүриду. Бу күндә немә иш йүз бәрди? Төвәндә җавап беримиз.

Биз авал Инҗил «Луқа» 3-бап, 1-3-айәтни көрсәк: «**Рим императори Тибериюс Қәйсәрниң сәлтәнитиниң он бәшинчи жили... Худаниң сөз-калами чөлдә яшаватқан Зәкәрияниң оғли Йәһия пәйғәмбәргә кәлди»**.

«**Рим падишаси Тибериюсниң... 15-жили**» шүбһисизки, миладийәдин кейинки 28-жили 8-айниң 19-күнидин 29-жили 8-айниң 19-күнигичә болиду. Һәр бир тарихшунас бу нуқтиға қошулиду. Шуңа «Йәһия пәйғәмбәр», йәни «Йәһия чөмүлдүргүчи» бу мәзгил ичидә өзиниң Мәсиһ Әйсани тонуштуридиған алаһидә хизмитини башлиди. Инҗилниң бир нәччә йеридин билимизки, Мәсиһ Әйсаниң очуқ-ашкарә хизмити үч йерим жил еди һәм бу мәзгил униң Йәһия тәрипидин чөмүлдүрүлүши билән башланди.

Мәсиһниң «хизмәт мәзгили»ни қандақ үч йерим жил дәп билимиз? — Униң хизмәт мәзгилидә төрт қетим «пасха һейт»и (өтүп кетиш һейти) өткөзүлди (Инҗил «Юһанна, 2:12, 4:45, 6:4 һәм 12:1). Бу һейт һәр жили 3- яки 4-айда өткүзүлиду. Бу төрт һейтниң әң ахирқи қетимқисида, Мәсиһ Әйса чапрас яғачқа миқлинип өлтүрүлди. Мәсиһ Әйса Йәһия пәйғәмбәр билән учришиштин илгири, Йәһия пәйғәмбәр чөлдә мәлум вақитни тәлим бериш билән өткүзүши керәк еди. Мошу һәм башқа бир нәччә сәвәптин, Мәсиһ Әйсаниң Йәһия тәрипидин чөмүлдүрүлүши, шундақла қилидиған хизмити үчүн Муқәддәс Роһниң күч-қудритини қобул қилиши, миладийәдин кейинки 29-жили күз пәслидә болған еди, дәп қараймиз.

Буниңға үч йерим жил қошулса миладийәдин кейинки 33-жилидики «пасха һейти»ға тоғра келиду. Әнди миладийәдин кейинки 33-жили 3-айниң 29-күни зади немә иш йүз бәрди?

Шу күни төвәндики вақиә йүз бәрди: —

(«Юһ.» 12:12-15)

«**Әтиси, «өтүп кетиш һейти»** (пасха һейт)**ни өткүзүшкә кәлгән зор бир топ халайиқ Әйсаниң Йерусалимға келиватқанлиғини аңлап, қоллириға хорма шахлирини тутушқан һалда уни қарши алғили чиқишти вә: «Шүкүр-һосанна! Пәрвәрдигарниң намида Кәлгүчи, Исраилниң Падишасиға мубарәк болғай!» дәп вақирашти.**

Әйса бир тәхәйни тепип, униңға минди; худди муқәддәс язмиларда мундақ пүтүлгәндәк: —«Қорқма, и Зион қизи! Мана, Падишаһиң ешәк тәхийигә минип келиватиду!»

Йәнә Инжил, «Луқа», 19-бап, 28-44-айәтни көрүң. Төвәндә биз бу ахирқи айәтләрдин нәқил кәлтүримиз: —

«**Әнди Әйса Зәйтун теғидин чүшүш йолиға йеқинлашқинида, пүткүл мухлислар җамаити шатлинип, өз көзи билән көргән қудрәтлик мөҗизиләр үчүн авазини көтирип: «Пәрвәрдигарниң намида кәлгән падиша мубарәктур! Асманларда тинич-инақлиқ тикләнгәй, әршиәлада шан-шәрәп аян болғай!» дәп товлишип Худаға мәдһийә оқушқа башлиди.**

Лекин топниң ичидә бәзи пәрисийләр униңға: Әй устаз, мухлислириңға мошу гәплири үчүн тәнбиһ бәр! — дейишти...

— Бирақ у улақа җававән: Силәргә шуни ейтайки, болар җим турған болса, һәтта бу ташларму чуқан селишқан болатти, — деди.

Әнди у шәһәргә йеқинлишип уни көрүп, униң үчүн жиғлап мундақ деди:

— И Йерусалим! Сән бүгүн шу күнүңдә, тинич-аманлиғиңни елип кәлгән ишларни билсәң еди! Кашки, бу ишлар һазир көзлириңдин йошурундур. Чүнки шундақ күнләр бешиңға келидуки, дүшмәнлириң әтрапиңни қаша-истиһкам билән қоршап, сени қамап төрт тәрәптин қистайду. Улар сени вә сепилиңниң ичиңдики балилириңни йәр билән йәксән қилип, һәтта ташни ташниң үстидиму қалдурмайду; чүнки Худаниң сени йоқлиған пәйтини билип йәтмидиң».

Шуңа дәл бу күни, йәни Нәһәмияниң дуа қилиши билән Артаксәрксис пәрманни чүшәргән дәл 173 миң 880 күндин кейинки күндә, Әйса Исраилға уларниң вә шундақла дунияниң «Қутқазғучи-Мәсиһ»и һәм Исраилниң падишаси дәп җакаланди. Бу болса Җәбраил Даниял пәйғәмбәргә бәргән бешарәттики хәвәр еди:

«**Шуни билишиң вә чүшинишиң керәкки, Йерусалимни йеңибаштин әслигә кәлтүрүп бена қилиш буйруғи җакаланғандин тартип, Мәсиһ дегән әмир мәйданға чиққичә йәттә һәссә «йәттә вақит» қошулған атмиш икки һәссә «йәттә вақит» өтиду**».

Шу күни Мәсиһ Әйса «тәхәйгә минип» Йерусалимға кирип йәнә бир бешарәтни, йәни дәл Зәкәрия пәйғәмбәр бәргән бешарәтни әмәлгә ашурди. Шуңа Мәсиһ Әйсаниң ким екәнлиги тоғрилиқ һеч кимниң каллисида гуман болмиса керәк. У болса Худа бу дунияға әвәткән Қутқазғучи-Мәсиһ. Униңсиз гуналарниң һеч қандақ кәчүрүм қилиниши йоқ. Йәһудийлар шу күни уни толуқ қобул қилған болса, немидегән яхши болар еди-һә! Лекин улар қобул қилмиди. Мәсиһ Әйсаниң уларға дегәнлиригә йәнә диққәт қилиң: —«**Сән бүгүн шу күнүңдә, тинич-аманлиғиңни елип кәлгән ишларни билсәң еди! Кашки, бу ишлар һазир көзлириңдин йошурундур!**». Ғайәт зор бир топ адәмләр Уни қарши алғини билән, «пәрисийләр» дегән диний мәзһәпдикиләр һәм әмирләр ахирида Уни чәткә қақти. Кишиләр бүгүнму Уни чәткә қақмақта — немидегән пажиәлик, чүнки улар Униң өзлиригә қандақ аман-хатирҗәмлик берәләйдиғанлиғини зади билмәйду. У Йерусалим үчүн жиғлиғандәк, бу кишиләр үчүнму жиғлиған болатти. Қәдирлик оқурмән достум, У сиз үчүн жиғлимисун!

Кейин йәнә немә ишлар келиду? Бешарәт давамлишиду: — (26-айәт)

«**Бу атмиш икки «йәттә вақит» мәзгили өткәндин кейин Мәсиһ үзүп ташлиниду** (өлтүрүлиду)**, Униңда һеч нәрсә қалмайду**».

Қутқазғучи-Мәсиһ өлтүрүлиду! Бу толиму пажиәлик иштәк көрүнмәмду?! Худа қутқузуш мәхситидә əвәткән киши өлтүрүлди! Бирақ жиғлима, қәдирлик китапхан, бу вақиәниң өзи Һәммигә Қадир Худа тәрипидин планланған еди. Мәсиһ Әйсаниң чапрас яғачқа миқлиниши, тәсадипийликтин әмәс, бәлки Худаниң улуқ планидиндур! Дәл бу дәһшәтлик иш арқилиқ Мәсиһ Әйса пүтүн инсанийәтниң Қутқазғучиси болуп чиқти. Чүнки У гунасиз болуп, пүтүн инсанийәтниң гуналирини өз үстигә алған. Шундақ қилип У сизгә вә маңа гуна түпәйлидин тегишлик болған жазани, һәр бир етиқат қилған кишигә нижат, мәңгүлүк һаят болсун дәп, У өзи қобул қилған. Даниялға берилгән бешарәттә дейилгәндәк, сиз вә мән үчүн «**мәңгүлүк һәққанийлиқ үстүн орунға қоюлған**» болиду — Мәсиһниң өлүми барлиққа кәлтүргән «мәңгүлүк һәққанийлиқ»қа еришәләймиз. Бу һәқиқәтән хуш хәвәрдур!

Бешарәтниң мошу йеридә, «70 һәссә йәттә вақит»ниң ичидики «69 (тәкисттә 7+62) һәссә йәттә вақит» билән «ахирқи йәттә вақит»ниң арилиғидики бир мәзгил вақит көрситилиду. Мәсиһ Әйса шу «62 «йәттә»»дин 5 күн өткәндин кейин чапрас яғачқа миқланди (бәзи алимлар бу мәзгилләрниң башлинишини сәл алдиға сүрүп һесаплиғини билән, бәрибир «62 «йәттә»дин кейин Мәсиһ «үзүп ташлиниду»). Һазир бешарәттики йәнә бир нәччә вақиәниң вақти Мәсиһниң өлүмигә әгишиду, һәм ахирқи «йәттә вақит» келиду: —

(йәнә 26-айәт) «**Кәлгүсидә болидиған әмирниң хәлқи бу шәһәр билән муқәддәс ибадәтханини гумран қилиду**».

Мәсиһ Әйса «Луқа» қисмида, 19-бап 43-44-айәттә агаһландурғандәк, римлиқлар келип Йерусалим шәһирини муһасирә қилди. Бу миладийәдин кейинки 66-жили еди. Бу муһасирә үч йерим жил давамлишип, интайин дәһшәтлик қирғинчилиқ һәм вәйранчилиқ билән аяқлашти. Мәсиһ Әйса «Луқа» 21-бап, 6-айәттә дегәндәк, ибадәтханида «**Шу күнләр келидуки, һәтта бир тал ташму таш үстидә қалдурулмай, һәммиси гумран қилиниду**». Даниялға берилгән бешарәттики «**Әмирниң хәлқи бу шәһәр билән муқәддәс ибадәтханини гумран қилиду**» дегән сөзигә йәнә диққәт қилиң. Гумран қилидиған «келидиған әмир» әмәс, бәлки униң хәлқи. Лекин улар дәрвәқә охшаш милләттин, йәни римлиқлардиндур. Миладийәдин кейинки 70-жили, римлиқлар Йерусалимға бесип кириши билән, сәрдар Титус муқәддәс ибадәтханиға (чирайлиқлиғи үчүн) һәм башқа бәзи чирайлиқ имарәтләргә тәгмәңлар дегән қаттиқ буйруқни әскәрлиригә чүшәргән еди. Бирақ әскәрләрниң қәһри шунчә қайнап кәткәнки, у уларни тизгинләлмиди. Улар ялқунлуқ мәшъәлләрни ибадәтханиға атти, нәтижидә ибадәтхана йәргә тәң дәрижидә көйүп кәтти. Тамлириға қаплиған алтун ерип тамниң таш арачлириға еқип кирип кәтти. От өчкәндин кейин әскәрләр харапқа кирип алтунға қол селиш үчүн ибадәтханидики «**бир тал ташму таш үстидә қалдурулмай**» һәр бир ташни өрүвәтти. Мәсиһ Әйсаниң сөзлири, Жәбраилниң Даниялға дегәнлириму сөзмусөз әмәлгә ашурулди.

«69 йәттә» вақит һәм ахирқи «бир йәттә» вақитта ениқ бир арилиқ бар. Чүнки авал «Йерусалим йеңибаштин қурулиду» андин гумран қилиниду. Андин йәнә бир қетим қурулиду, чүнки ахирқи «йәттә»дә Йерусалим, шундақла ибадәтхана йәнила мәвжут болиду.

«**Кәлгүсидә болидиған әмир**» — Мәсиһ әмәс, бәлки бир римлиқ яки 2- вә 7-бапта дейилгән «төртинчи падишалиқ»қа тәвә болған бир кишидур. У болса 7-бап 8-, 25-айәттә дейилгән киши һәм 8-бап, 23-25-айәттики кишидур.

«**Бу ақивәт кәлкүндәк бесип келиду**».

Муқәддәс китапта, «кәлкүн» изчил һалда қошунларниң бесип киришигә символ қилип ишлитилиду. Йерусалимниң миладийәдин кейинки 70-жилдики гумран қилинишидин кейин йәнә бир гумран қилиниши болиду. Йерусалим қайтидин қурулуп, бүгүнгә қәдәр бу ақивәткә тәйяр туриду.

«**Ахириғичә җәңләр давамлишиду**»

Худаниң бу дунияға җазаларни төкүш күнигичә Пәләстиндә уруш-җәңләр давамлишип келиду. Йерусалим дуниядики барлиқ шәһәр арисида «әң көп қетим муһасирә қилинған» шәһәрдур. Миладийәдин кейинки 70-жилдин башлап һазирғичә 30 қетимдин көпрәк муһасиригә елинған!

«**У йәрдә болидиған вәйранчилиқлар бекитилгәндур**» — бу җәңләр түпәйлидин Пәләстин узун вақитлар ичидә «вәйранчилиқ»та, йәни хараплиқта, мевисиз һаләттә туруп кәлгән. Йәһудийлар Исраилға 1948-жили қайтип кәлгәндин кейин әһвали бурунқидин яхширақ болди. Бирақ аз дегәндиму униңға йәнә бир әң ахирқи «вәйранчилиқ» қалиду.

Әң ахирқи «бир йәттә» (27-айәт)

«**У әмир Худаниң хәлқиниң көп қисми билән ахирқи бир «йәттә вақит»та бир достлуқ әһдинамини тәстиқлайду**»

«**Кәлгүсидә келидиған әмир**», йәни дәҗҗал Йәһудий хәлқи билән бир әһдинамә түзиду яки аллиқачан түзүлгән тәстиқлайду. Шүбһисизки, у Йәһудийларға өзигә бойсунуш шәрти билән тинич-аманлиқни вәдә қилиду. Хәлиқниң «**көп қисми**» униң билән әһдинамә түзиду. Демәк, «аз бир қисми» униң һейлә-микирлирини көрүп чиқип, рәт қилиду. Бу әһдинаминиң мөһлити «йәттә вақит», йәни йәттә жил (2520 күн) болиду. Бәлким дәҗҗал Йәһудийларға йеңи ибадәтхана бена қилишқа рухсәт қилиду. Миладийәдин кейинки 70-жилдин бери, Йәһудийларниң һеч қандақ ибадәтханиси йоқ еди. Бу 27-айәтниң кейинки қисмини әмәлгә ашуруш үчүн бир ибадәтхана болуши керәк.

«**Лекин бу «йәттә вақит»ниң йеримиға кәлгәндә, у ибадәтханидики қурбанлиқ вә ашлиқ һәдийәләрни сунушни әмәлдин қалдуриду**».

Үч йерим жилдин кейин, дәҗҗалниң әптибәшириси ашкарлиниду. У өзини Худаниң орниға қоюшни көзләйду. Йәһудийлар төртинчи қетим уларниң «қурбанлиқ түзүми»дин мәһрум қилиниду. Бу «Антиоқус Епифанис» миладийәдин илгири 168-жили қилғандәк болиду. Бу пакит бизгә уқтуридуки, Йәһудийларниң қурбанлиқ түзүми вә бир ибадәтханиси болуши керәк (Инҗил «Вәһ.» 11:2ни көрүң).

«**У чағда вәйран қилғучи «жиркиничлик номуссизлиқ» муқәддәс ибадәтханиниң әң егиз җайиға қоюлиду**».

Дәҗҗал бир нәрсини (у нәрсиниң дәл немә екәнлиги бизгә уқтурулмиған) ибадәтханиниң үстигә қойиду. Мәйли қандақ нәрсә болсун, Худаниң һәм Худаниң Өз бәндилириниң нәзиридә у «**жиркиничлик номуссизлиқ**» болиду. Дәҗҗалниң мәхсити шүбһисизки, пүтүн дунияни бу муқәддәс җайға қойған «**жиркиничлик номуссизлиқ**»қа чоқундуруштин ибарәт. Ибраний тилида «**әң егиз җай**» дегән икки бислиқ сөз болуп, йәнә «тәсир тарқатқучи» дегән мәнаниму билдүриду, бәлким бу йәрдин «жиркиничлик номуссизлиқ»ниң тәсири пүтүн җаһанға тарқилиши мүмкин. Бу «**жиркиничлик номуссизлиқ**» «**вәйран қилғучи**» дәп сүпәтлиниду. 8-бап 25-айәттә аян қилинғандәк, дәҗҗал зор алдамчилиқлар билән нурғун кишини вәйран қилиду. Әң яман вәйранчилиқ болса Худадин айрилиш вә етиқатни йоқитиш болиду. Дәҗҗал Шәйтанниң сүритидә болуп униң вәкили сүпитидә кишиләрни алдап өзигә чоқундуруш йоли билән уларни Худадин айриветип, бу әң дәһшәтлик вәйранчилиқни елип бариду.

Бәлким мошу йәрдә дейишимизгә тоғра келидуки, пәйғәмбәрләр кәлгүсидә йеңи бир ибадәтхана қурулуп, қурбанлиқлар түзүми қайтидин орнитилиду, дәп алдин-ала ейтқан болсиму, бу ибадәтханини Йәһудийлар Мәсиһ Әйсаға ишәнмәй, униң пүтүн инсанниң гуналири үчүн қилған улуқ қурбанлиғидин хәвәрсиз һаләттә қуриду. Инҗилда аян қилинидуки, Мәсиһ Әйса гуналар үчүн чоң қурбанлиқ болғандин кейин, һәр қандақ һайван қурбанлиғи һазир пүтүнләй һаҗәтсиз. Ибадәтханиниң өзиму һаҗәтсиз, чүнки Инҗилға асасән, Худаниң Мәсиһини қобул қилған Өз бәндилири Униң улуқ муқәддәс ибадәтханиси болди. Шундақ болғини билән, кәлгүсидә Йәһудийлар қурған әшу ибадәтхана нурғун (толуқ чүшәнмигән) кишиләрниң нәзиридә «муқәддәс бир җай» дәп қарилиши мүмкин. Шуңа дәҗҗалниң уни булғиши, башқичә ишлитиши Худаниң нәзиридә наһайити еғир бир гуна һесаплиниду. Бирақ бу «**жиркиничлик номуссизлиқ»** пәқәт Худа аллибурун бекиткән вақитқичила давамлишалайду: —

«**Таки балаю-апәт, йәни Худа бекиткән күлпәт вәйран қилғучиниң бешиға яғдурулғичә** («жиркиничлик номуссизлиқ») **шу йәрдә туриду**».

Бу ишларни Худа аллибурун бекиткән. Худа уларға йол қойған ахирқи «йәттә вақит»ниң иккинчи йерими (1260 күн)дики азаплиқ мәзгилдин һалқип кәтмәйду. Дәҗҗал ағдурулуп гумран қилиниду.

24-айәттә дейилгинидәк, «йәттә вақит»ниң аяқлишиши билән, пәйғәмбәрләрниң һәммә бешарәтлири әмәлгә ашурулиду. Әйса Мәсиһ аләмниң тәхтигә олтириду, униңға һәр бир мәхлуқ тиз пүкүп Уни Рәб дәп етирап қилиду. Гуналириниң кәчүрүм қилиниши пәқәт Униңдин тепилиду. Қәдирлик китапханим, сиз Уни өзиңизниң Қутқазғучиңиз дәп тонамсиз? Худаға беқинип товва қилип Униң Әйса Мәсиһ арқилиқ болған кәчүрүмни қобул қилиң. Муқәддәс Роһниң қәлбиңиздә туруши биләнла болалайдиған «мәңгүлүк һәққанийлиқ» болған соғатни Униңдин дуа қилип сораң.

(8) 11-12-бап
Ахирқи ғайипанә көрүнүш вә бешарәтләр

Җәбраил Даниялға йәткүзгән бешарәтниң униңға болған тәсири қанчә чоңқур екәнлигини бизниң тәсәввур қилалишимиз тәс. Даниял тәшна болған Худаниң падишалиғини дәрһал келиду дейишниң орнида, Җәбраил униңға падишалиқниң келиши наһайити жирақ дәп уқтурди. Униң келиши аз дегәндә 490 жил, бәлким

униңдинму узундур. Униң: «Немишкә вақит шунчә узун?» дегән җиддий соали бар болуш мумкин еди. У йәнила дуа қилип Худани издинишкә башлиди. Парс падишаси Қорәшниң биринчи жилида, Қорәш Йәһудийларни халиса өз жутиға қайтип, ибадәтханисини йеңибаштин қурушиға аллиқачан рухсәт беридиған пәрман чүшәргән еди.

Өз қериндашлириниң бу рухсәтнамигә болған инкаси чоқум Даниялни үмүтсизләндүрди. Чүнки пәқәт аз бир қисим қериндашлири Пәләстингә қайтти. Көп сандикилири Бабилдики турмушини нисбәтән раһәтлик дәп һесаплиди. Улар сода қилишқа киришти. Улар һәзрити Ибраһимға Худа вәдә қилған өз жутиға қайтип деханчилиқ қилишни халимиди. Буниңдин Даниял үмүтсизләнмәй қалмайду. Униң йеши 90дин артуқ болғачқа, у қайталмайтти. У қайтқан қериндашлири һәм көпрәк кишиләрниң уларға қошулуши үчүн дуа қиливатқан болса керәк. Уларниң кәлгүси қандақ болар? Уларниң кәлгүсиниң Җәбраил униңға бәргән ғайипанә аламәт билән қандақ мунасивити бар? Уларниң ибадәтханини һәм Йерусалим шәһирини йеңибаштин қуруш мәхситини у биләтти, лекин бу вәзипә бәк еғир болатти. Йәһудийларни яман көридиғанлар яки уларға ала көңүллүк қилидиғанлар (бүгүнки күндиму охшаш) аз әмәс еди. Әтраптики милләтләрдин бу ишқа қарши чиқидиғанлар чоқум көп болиду.

Даниялға вәһий қилинған әң ахирқи ғайипанә аламәт, шүбһисизки, униң бу ойлири вә дуалириға җавап сүпитидә болди. Бу аламәт йәнә бир қетим униң пүтүн вуҗудини зил-зилигә кәлтүрди. У аламәттә кейинки нәччә йүз жилларниң азап-оқубәтлирини, андин бу ишлардин кейин Җәбраил аллиқачан униңға көрсәткән әң ахирқи, шундақла бәк вәһимилик «йәттә жил»дики рәһимсиз зиянкәшликләр һәм жиркиничлик күпүрлүкларни еникрақ, тәпсилийрақ һалда көрәләйдиған болди.

Биз һазир бу бешарәтләрни тәпсилий һалда көримиз вә уларниң әмәлгә ашурулушлири тоғрилиқ сөз қилмақчимиз. Шүбһисизки, бу бешарәтләрниң мәнаси аста-аста ашкарилинип, тәпсилий һалда әмәлгә ашурулуши әшу чағдики өз қериндашлириға чоңқур риғбәтләндүрүш болған болса керәк. Улар башқилар тәрипидин қаттиқ езилгән вә харланған болсиму, улар бу бешарәтләргә қарап өзлириниң Худаниң пүтүн дунияға қаратқан шу улуқ планиниң бир қисми екәнлигини билгән болса керәк. Җәмий болуп бу йәрдә 135 бешарәт бар. Уларниң көпинчиси Даниял вә Мәсиһ дунияға келишниң арилиғидики нәччә йүз жиллиқ мәзгилдә әмәлгә ашқан.

Биз 11-бап, 2-айәт билән башлаймиз.

Пәриштә (мошу айәттә пәриштә Җәбраил әмәс) униңға уқтурдики: — «**Парсқа йәнә үч падиша һөкүмранлиққа чиқиду**».

Бу үч падиша: —

1. «Бүйүк Қорәш» (миладийәдин илгәрки 539-530 жилларда тәхткә олтарған)
2. Камбисис — Қорәшниң оғли (миладийәдин илгәрки 530-522). (Камбисистин кейин бир мәзгил тәхтни таллишиш көриши болди) («Әзра» 4:6)
3. Дариус Хистаспис (I) (миладийәдин илгәрки 522-486)(«Әзра» 4:24)
4. «**Кейин төртинчи падиша чиқип, башқа падишалардинму көптин көп мал-дунияни топлайду; у мал-дунияліридин қудрәт тепип, һәммә жутларни Гретсийәгә җәң қилишқа қозғайду**»

Бу падиша болса Ксерксис (бәзидә «Ахасуерус» дәпму атилиду — миладийәдин илгәрки 486-464/465). У еғир баҗ түзүми арқилиқ ғайәт зор байлиқларни топлиди. Әстәрни өз әмригә алған падишах бәлким мошу падиша еди.

Кейин у төрт жил ичидә наһайити чоң, йәни икки йерим миллион кишилик бир қошунни топлап мәшиқ қилдурди. Миладийәдин илгири 480-жили у «Термопилай» дегән йәрдә Гретсийәгә қаттиқ зәрбә бәрди. Лекин униң һуҗуми мәғлубийәт билән аяқлашти. Андин у өз қол астидикиләр тәрипиридин өлтүрүлди.

Шу чағдин башлап Парс империйәси заваллиққа йүзләнди. Мошуниң билән пәриштә Даниялға көрсәткән Парс падишалири түгәйду.

(3-айәт) «**Униңдин кейин йәнә бир күчлүк падиша мәйданға чиқиду. У зор падишалиқни идарә қилип, немини халиса шуни қилиду**».

Бу Гретсийә империйәсиниң биринчи падишаси «Бүйүк Искәндәр» (йәнә Александер дәпму атилиду) (миладийәдин илгәрки 331-323-жили).

«**У мәйданға чиқиду**» — демәк, һоқуқ һәм һәрбий күчи билән үстүнлүккә чиқиду. «**У зор падишалиқни идарә қилип, немини халиса шуни қилиду**» — Искәндәр ғәриптә Мисирғичә, шәриқтә Һиндистанғичә жүрүш қилиду, һеч немә уни тосалмайду, бирақ: —

(4-айәт) «**Лекин у һоқуқ жүргүзүватқинида, падишалиғи парчилинип асманниң төрт шамал тәрипигә бөлүнүп кетиду. Униң тәхтигә әвлатлири варислиқ қилалмайду, кейинки падишалиқ у һөкүм сүргән вақтидикидәк күчлүк болмайду; чүнки униң падишалиғи ағдурулуп, башқиларға бөлүниду**».

Миладийәдин илгәрки 323-жили Искәндәр қаттиқ мәс болуп өлди. Униң падишалиғи икки оғлиға қалдурулмай, төрт сәрдари арисида бөлүнди. Униң икки оғли һәм өгәй иниси өлтүрүлди. Амма униң төрт сәрдариниң һеч бириниң алған йәр-зимини униң алғиниға йәтмиди. Төрт сәрдари Трасийә, Македонийә-Гретсийә, Мисир вә Сурийәдин ибарәт төрт районни башқурди. Даниялға берилгән бешарәтләр пәқәт Мисир һәм Сурийә икки районниң падишалиғи тоғрилиқтур. Сәвәви бу икки падишалиқ башқа иккисидин чоң болупла қалмастин, бәлки бу икки падишалиқниң арилиғида болған «муқәддәс зимин», йәни Худаниң Өз бәндилири турған жут Пәләстин уларниң кейинки 150 жиллиқ өз ара җәңлиридин қаттиқ азап чәккән һәм нурғун тәсирләрни қобул қилған.

(5-айәт) «**Униңдики сәрдарларниң ичидин бири «җәнубий падиша» болуп күчийиду**».

Төвәндә, бешарәтләрдики «җәнубий падиша» болса, Искәндәр империйәсиниң төрт бөлигиниң «җәнубий қисми»ниң падишаси, йәни Мисирниң падишасини көрситиду. «Шималий падиша» болса төрт бөлигиниң шималий қисминиң, йәни Сурийә-Түркийә қисминиң падишасини көрситиду. Пәләстиндин қариғандиму бу икки бөләкни «җәнубий» һәм «шималий» дегили болиду.

Тунҗи «җәнубий падиша» «Питолими сотер» болди, у Искәндәрниң сәрдаридин Лагус исимлиқ бириниң оғли еди. Лагус андин униң оғли Питолими миладийәдин илгәрки 323-285-жилларда Мисирға һөкүм сүргән.

«**Лекин йәнә бир сәрдар униңдинму күчлүк болиду вә өзиниң техиму чоң падишалиғини сорайду**».

Бу киши «Селюқус И» (Селюқус Никанор) еди. У әслидә Питолиминиң сәрдари еди, Питолими Селюқус билән бирликтә Сурийәгә (миладийәдин илгәрки 312-жили) җәң қилди. Улар ғәлибә қилди. Миладийәдин илгәрки 306-жили Силюқус өзини «Сурийәниң

падишаси» дәп җакалап, Питолимигә қарши чиқти. У миладийәдин илгәрки 312-280-жилларда һөкүм сүрди. Кейинки жилларда у Питолимидин күчлүк болди. Униң падишалиғи Түркийәдин Һиндистанғичә созулди.

(6-айәт) «**Бир нәччә жил өткәндин кейин, җәнубий падиша шималий падиша билән иттипақ түзиду**».

5-айәт вә 6-айәт арилиғида 50-60 жил бар. Бу мәзгилдә шимал вә җәнуп арисида интайин қаттиқ җәң болди. Бу бешарәттә көрситилгән иттипақ миладийәдин илгәрки 252-жили түзүлгән. Җәнубий падиша болса «Питолими II» (Питолими Филадәлфус), шималий падиша «Антиоқус II» (Антиоқус Теос) еди.

«**Җәнубий падишаниң қизи шу иттипақни мустәһкәмләш үчүн шималий падишаниң йениға бариду**».

Питоломиниң қизи Бәрәнисниң Антиоқусқа ятлиқ болуши иттипақниң асаси еди. Питолими Антиоқусни әслидики аяли Лаодистин аҗришишқа мәҗбур қилип Бәрәнисни униңға ятлиқ қилди. Униң мәхсити, Бәрәнис арқилиқ (болупму оғуллуқ болса) шималий падишалиқни идарә қилмақчи еди, әлвәттә; у: «Нәврә оғлум шималий тәхткә олтарса маңа бәк пайдилиқ» дәп ойлатти.

Әслидә Лаодис Антиоқусқа икки оғул туғуп бәргән еди. Питолими Антиоқусқа бу икки оғлини варислиқтин қалдурғузуп, Бәрәнис оғул туғса уни тәхткә олтарғузуш керәк дегән шәрт астида униң билән әһдә түзгән. Шундақ қилип Питолими: «Мән «җәнуп-шимал» оттурисидики өч-адаәвәтни түгәттим» дәп ойлиған болуши мүмкин. Бирақ: —

«**Лекин кейин бу қиз еришкән һоқуқидин мәһрум болиду**». Тойдин 4 жил кейин Питолими өлди, Антиоқус Бәрәнисни талақ қилди.

«**Шималий падиша өзиму һоқуқини қолида туталмай, мәзмут туралмайду**» — Антиоқус қайтидин Лаодис билән той қилди. Бирақ Лаодис униңдин гуманлиниду һәм нәпрәтлиниду. Өзиниң икки оғли қайтидин «шаһзадә» дәп җакаланғандин кейин у Антиоқусни зәһәрләп өлтүрди. У өз оғли «Силюқус Каллиниқус» (Силюқус II)ни падиша дәп елан қилди.

«**Бу қиз вә уни елип кәлгәнләр, униң балиси һәм шу вақитларда уни қоллиғучиларниң һәммисигә сатқунлуқ қилиниду**» — Бәрәнисниң әһвали наһайити ечинишлик болди. Лаодис уни вә униң йеқидин туғулған оғлини һәм униңға һәмраһ болуш үчүн Сурийәгә кәлгән Мисир ордисидики хизмәткарлириниң һәммисини өлтүргүзиватти. «Өз атиси» Питолими болса, балдур өлүп кәткән. Шундақ қилип түзгән иттипақ тезла йоққа чиқти

(7-айәт) «**Һалбуки, униң ата җәмәт туққинидин бири қошунниң һоқуқини қолиға елип падиша болуп, шималий падишаниң қорғаниға бесип кирип, уларға қарши һуҗум қилип чоң ғәлибә қилиду**».

Бу «ата җәмәт туққинидин бири» Бәрәнисниң иниси «Питолими III» (Питолими июгиртис) еди. У Мисирниң қошунини өзигә қайил қилғандин кейин Мисирниң падишаси болди. У һәдиси Бәрәнисни қутқузуш үчүн Сурийәгә бесип кирди. Амма кечиккән еди. Униң һәдиси аллибурун өлтүрүлгән. У Сурийәдики Тиҗлә дәриясиғичә болған нурғун қорғанларға бесип кирип вәйранчилиқ қилип Лаодисниму әсиргә елип өлтүрди.

(8-айәт) «**У уларниң илаһ-бутлири, қуйма мәбудлири вә бутханилиридики алтун-күмүчтин ясалған җам-қачиларни Мисирға елип кетиду. У бир нәччә жил шималий падишадин өзини нери қилиду**» — у наһайити көп олҗини, җүмлидин Сурийәниң бутлирини қолға чүширип Мисирға елип кәтти. У алған олҗа шунчә көп едики,

Мисирлиқлар уни «Июгиртис» (төһпикар) дәп атиди. У Сурийәгә қайта һуҗум қилмиди. Бирақ: —

(9-айәт) «**Шималий падиша җәнубий падишаниң зиминиға бесип кириду, лекин ахири өз жутиға чекиниду**» — Силюқус II қисас елип олҗини қайтурувалмақчи болуп Мисирға бесип кирди. Лекин у мағлуп болуп қайтти.

(10-айәт) «**Шималий падишаниң шаһзадилири қозғилип, зор қошун тәшкилләйду. Шаһзадиләрдин бири кәлкүндәк келип җәнупқа бесип кириду. Кейин у йәнә җәң қилип, дүшмән қорғаниғичиму бесип кириду**» — униң икки оғли зор қошунни топлиди. Биринчи оғли Силюқус III (Силюқус Кирюнус) балдурла «кичик Асия» (һазирқи Түркийә) да җәңдә өлди. Иккинчи оғли «Бүйүк Антиоқус» (18 яшта) бир зор қошунни елип Мисирға бир нәччә қетим һуҗум қилди. Шундақ қилип у Сурийәниң зиминини Газа шәһиригичә кеңәйтти. Йәнә икки қетимлиқ нәтиҗисиз җәңдин кейин, миладийәдин илгәрки 217-жили йәнә һуҗум қилип, Мисирниң Рафия шәһиридики әң чоң қорғанни ишғал қилди. Шуниң билән у Пәләстинни асасән идарә қилған болди.

(11-айәт) «**Җәнубий падиша қаттиқ ғәзәптә қошун тартип җәңгә атлинип, шималий падишаға һуҗум қилиду. Шималий падиша зор бир қошунни җәңгә салиду, лекин униң шу зор қошуни мағлуп болуп әсиргә елиниду**» — шу чағдики «җәнубий падиша» «Питолими IV» (Питолими Филопатер) еди. У әслидә кәйп-сапаға берилип кәткән еди, лекин Антиоқусниң һуҗумлириға ғәзәплинип, у қайтурма һуҗум қилди. Антиоқусниң армийиси қудрәтлик еди (62000 пиядә әскәр, 6000 атлиқ әскәр, 100 пили бар еди). Лекин улар мағлуп болуп көпинчиси әсиргә елинди.

(12-айәт) «**Шу зор қошунниң әсиргә елиниши билән җәнубий падиша интайин мәғрурлиниду. У түмәнлигән адәмләрни йоқитиду, бирақ униң ғәлибиси узун давамлашмайду**» — бу чоң ғаливийәт түпәйлидин «Филопатер» бәк тәкәббурлишип кәтти. У бир түмәндин көп әскәрни өлтүрди, төрт түмән әскәрни әсиргә алди. Бирақ у қалған шималий қошунни қоғлашқа еринип, қайтип кәлди. У аяли билән сирлиқ һалда өлди, бәлким зәһәрләнгән болуши мүмкин.

(13-айәт) «**Чүнки шималий падиша жутиға қайтип, бурунқидинму көп вә күчлүк қошун тәшкилләйду. Бекитилгән жиллар тошқандин кейин у зор қудрәтлик қошунни көп тәминатлар билән қошуп башлап келиду**» — «Бүйүк Антиоқус» (Антиоқус III) башқидин қошунни топлиди. Миладийәдин илгәрки 212- вә 204-жили мәзгилидә у җәңни Һиндистанғичә һәм Каспий деңизғичә кеңәйтип зор күчкә егә болди. 201-жили у Мисирға иккинчи қетим һуҗум қилишқа башлиди. 14 жилдин кейинки үчинчи һуҗумида әслидики армийисидин зор болған, яхши қуралланған, мол тәҗрибилик армийиси билән Мисирға бесип кирди.

(14-айәт) «**У чағда нурғун кишиләр җәнубий падишаға қарши туруп униңға қарши қозғилаң көтириду. И Даниял —- сениң хәлқиң ичидики зораванлар мошу ғайипанә аламәттики бешарәтни әмәлгә ашурмақчи болуп, йоғанчилиқ қилиду, лекин улар мағлуп болиду**» — бешарәттә дейилгинидәк, Мисир падишаси (һазир «Питолими V» (Питолими Епифанис»)ни қәстләйдиғанлар көп еди. У тәхткә чиққанда наһайити бир төрт яшлиқ бала еди. Македон падишаси билән Антиоқус йошурун план түзүп

Питолимиға һуҗум қилди. Пәләстиндики Йәһудийларму «Мустәқил болуш пурситимиз кәлди, Худаниң падишалиғини биз һазир өзимиз қуримиз» дәп, Тобиас исимлиқ бир кишиниң башчилиғида Антиоқус билән йошурун план түзүп Мисирға исиян көтәрди. Улар Йерусалимда турушлуқ Мисирдики қошунларға һуҗум қилип ғәлибә қилди. Лекин улар «мустәқил Пәләстин» муддиасиға йетәлмәй, пәқәтла Антиоқусниң һөкүмдарлиғиға өтти, халас. Миладийәдин илгәрки 199-жили Пәләстин пүтүнләй Антиоқусниң асарити астида болди.

(15-айәт) «**Шималий падиша потәй селип мустәһкәм шәһәрни муһасирә һуҗуми қилип бесивалиду. Җәнупдики күчләр, һәтта әң хил қошунларму бәрдашлиқ берәлмәйду, уларниң қаршилиқ қилғидәк күчи қалмайду**» — 198-жили Антиоқусниң қошунлири Мисирниң «Скопус» исимлиқ бир сәрдари тәрипидин чекиндүрүлди (Питолими (V) қошуниға башчилиқ қилишқа техи бәк кичиклик қилатти). Скопус Сурийәгә һуҗум қилди, лекин мәғлуп болуп «Зидон» дегән интайин мустәһкәм бир шәһәргә башпанаһ издәп кәлди. Антиоқус Зидонни муһасирә қилди, Скопус тән бәрди, Зидон ишғал қилинди. Мисир Скопусқа ярдәм бериш үчүн хил қошунлирини әвәтти, лекин уларниң һәммиси мәғлуп болди. Мисир һалсизлинип, пүтүнләй йеңилди.

(16-айәт) «**Шималдики таҗавузчи болса өзи халиғанчә иш қилиду, униңға һеч ким қаршилиқ қилалмайду. У «гөзәл зимин»ни ишғал қилиду; униң қолида уни вәйран қилғучи күч болиду**» — Антиоқус Мисирда халиғанчә иш қилди, Мисирни пүтүнләй бойсундурди. Шу чағдин башлап Рим империйәси тикләнгичә, Пәләстин «шималий падишалиқ»ниң аяқ астида қалди. Антиоқусқа ярдәм қилған Йәһудийлар қаттиқ пушайман-һәсрәттә қалди. Антиоқус Исраилни идарә қилип, үч жилдин кейин улардин баҗ елишқа башлиди.

(17-айәт) «**Шималий падиша бәл бағлап падишалиғидики барлиқ күчләрни сәпәрвәр қилип Мисирға йол алиду; у Мисир билән әһдә түзиду, өзи әһдидә турғандәк қилиду. Бирақ Мисирниң һакимийитини ағдуруш үчүн аяллириниң бир қизини Мисир падишасиға бериду. Лекин қизи атиси тәрәптә турмайду, уни қоллимайду**» — Антиоқус барғанчә күчийиватқан Рим империйәсиниң тәһдидини сезип, «Мисир билән иттипақ түзсәм мустәһкәмрәк болимән» дәп, Мисирға барди, у өзигә беқинған Мисирниң падишаси (йәнила Питолими V, йәни Питолими Филопатер еди) билән келишим түзмәкчи болди. Филопатерни қорқитиш үчүн у пүтүн қошунини елип кәлгән еди. Келишимниң шәртлирини адил көрситиш һәм Филопатерни өзигә қайил қилиш үчүн, Антиоқус өзиниң бу шәртлиригә риайә қилишқа тәйяр екәнлигини билдүрди. Бирақ Мисирниң әһвалини толуқ егиләш үчүн һәм беваситә идарә қилиш үчүн өзиниң Клеопатра исимлиқ қизини Питолимиға ятлиқ қилди. Ойлимиған йәрдин Клеопатра униң тәрипидә турмиди, бәлки еригә садиқ болуп чиқти. Сурийә Римға қарши җәң башлиғинида, Рим Мисирдин ярдәмгә еришти.

(18-айәт) «**Кейин у деңиз бойидики жутларға һуҗум қилип, нурғун адәмләрни әсиргә алиду. Лекин ят бир сәрдар униң кишиләрни хар қилишлирини чәкләйду вә әксичә, униң бу харлашлирини өзигә яндуриду**» — Антиоқус 197-жили Мисирни бойсундурғандин кейин, у Рим империйәси идарә қилған «кичик Асия» (һазирқи Түркийә)ниң зиминлириға һуҗумға киришти. Миладийәдин илгәрки 197-жили у кичик Асияни, миладийәдин илгәрки 196-жили Тратсийәни һәм Гретсийәниң бир қисмини

(«деңиз бойидики жутлар»)ни ишғал қилип, Рим қошунлирини чекинишкә мәҗбур қилди. Бирақ Римниң Скипио исимлиқ бир сәрдари Термопилай (Антиоқусниң өз базиси)да миладийәдин илгәрки 191-жили униң үстидин ғәлибә қилди. Миладийәдин илгәрки 190-жили Скипио уни йәнә мағлуп қилди.

Илгири Антиоқус Рим әвәткән әлчиләрни бәк харлиған еди, уларни «кичик Асия билән кариңлар болмисун» дәп мазақ қилған еди. Әнди әһвал униң әксичә болуп чиқип, миладийәдин илгәрки 188-жили Рим әлчилири уни харлиди. У уларниң қойған сүлһ шәртлирини қобул қилишқа, кичик Асияни уларға тапшурушқа мәҗбур болди.

(19-айәт) «**У өз жутидики қорғанларға чекинип келиду. Лекин ахирида у путлинип йоқилип кетиду**» — Римға бекиниш бир мағлубийәт болуп, у Сурийәгә қайтти. Бу иш Римниң Пәләстинни ишғал қилишиға тәйярлиқ роль ойниди. Антиоқус Римға тапшуруш керәк болған баҗларни жиғиш үчүн бәзи даңлиқ бутханиларни булашқа киришти. Шундақ қилғанлиғидин у бәлким ғәзәпләнгән бир раһип тәрипидин миладийәдин илгәрки 187-жили өлтүрүлгән болуши мүмкин.

(20-айәт) «**Кейин униң орниға йәнә бир падиша тәхткә олтириду; у падишалиқниң әң шан-шәрәплик җайиға бир залим алваңбегини әвәтиду. Лекин у узун өтмәйла, малиманчилиқму болмай, җәңму болмай өлтүрүлиду**» — Бу айәттики «әң шан-шәрәплик җай» бәлким муқәддәс ибадәтханини көрситиши мүмкин. Антиоқусниң орниға олтарғини «Силюқус IV» (Силюқус Филопатер) еди. У «Хеләодорус» исимлиқ наһайити залим кишини Римға тегишлик болған баҗларни жиғишқа әвәтти. Хеләодорус муқәддәс ибадәтханиға алван елиш үчүн кәлди. У Йәһудийлардин һәр жил 1000 талант (45 тонна) күмүч тәләп қилди. Бу наһайити еғир селиқ еди. Бу баҗни тапшуруш вәзиписи ибадәтханидикиләргә қалдурулди.

Бирақ Силюқусниң жиллири атисиниңкигә йәтмиди. У пәқәт 11 жил тәхттә олтарди. У өзиниң залим алванчиси Хеләодорус тәрипидин зәһәрләп өлтүрүлди.

«Антиоқус IV » (Антиоқус Епифанис), йәни Силюқус IVниң иниси, шималий падиша болди. У наһайити залим һәм мәғрур падиша еди. Кейинки айәтләрдә, йәни 21-34-айәтләрдә бу падишаниң ишлири алдин-ала ейтилиду. 8-бап, 9-14 айәтләрму бу киши тоғрилиқ бешарәт бериду.

(21-айәт) «**Шуниңдин кейин пәс бир адәм униң орниға чиқип шималий падишалиқни алиду; амма падишалиқниң һөрмәт-шөһрити униңға һеч тәвә болмайду, дәп қарилиду; бәлки у хәлиқниң асайишлиқ пәйтидин пайдилинип, ялақчилиқ васитилири билән һакимийәтни тартивалиду».**

«**Пәс бир адәм**» — «Антиоқус IV » (Антиоқус Епифанис)ниң тәхтигә варислиқ арқилиқ әмәс, бәлки пәс йол билән еришкәнлигини тәкитләйду. Тәхткә варислиқ қилишқа тегишлик болған киши әслидә «Антиоқус» яки «Деметриус Сотер» еди. Улар иккисила Силюқус IVниң оғли еди. Миладийәдин илгири 175-жили, Антиоқус акиси Силюқусниң өлтүрүлгәнлигини аңлап шималий падишалиқниң пайтәхти антиоққа кәлди. Силюқусниң икки оғлидин бириниң тәхткә варислиқ қилишиға тоғра келәтти. Лекин Антиоқус өзини акамниң балисиниң һимайичисимән, дәвалди. У Пәргамумниң падишасиға хушамәт қилип, уни өзигә қайил қилип униң билән тәхткә еришиш сүйқәстини түзүп чиқти. У кичик Антиоқусни Андрониқус исимлиқ адәм арқилиқ өлтүргузди. Андин у «изини йоқитиш үчүн» Андрониқусни өлтүргузди

(22-айәт) «**Зиминиға кәлкүндәк бесип киргән күчләрни у һәм кәлкүндәк һуҗум**

қилип йоқитиду, шуниңдәк у һәттаки «Худаниң әһдисидә бекитилгән әмир»ниму йоқитиду» — Антиоқус IV Хеләодорус жиққан қошунни мағлуп қилди һәм шуниң билән бир вақитта бу қалаймиқанчилиқтин пайдилинип Пәләстингә бесип киргән Мисирниң қошунининң һуҗумиға қаттиқ қайтурма зәрбә берип уларниму мағлуп қилди.

Бу айәттики «**Худаниң әһдисидә бекитилгән әмир**» шүбһисизки, муқәддәс ибадәтханидики «баш каһин»ни (каһин дегән қурбанлиқ қилғучи хадим) көрситиду. Онияс исимлиқ киши баш каһин, шундақла бәк һәққаний киши еди. Антиоқус өзиниң адимини баш кайин қилиш үчүн уни өлтүргузди.

(23-айәт) «**Шәртнамә түзүш арқилиқ у башқа жутларни алдайду; адәмлири кичик бир қошун болсиму, лекин униң күчи көпийип-көпийип, қудрәт тапиду**» — Мисирда Питолиминиң икки оғли Питолими VI (йәни Питолими Филоматер) һәм Питолими Июргетис арисида җедәл пәйда болди. Антиоқус Филоматерни өз мәнпәәтини көзләп қоллиди. Униң һәдиси Клеопатра «Мисир падишасиниң аниси» еди, лекин у уни қоллимиди.

Атиси Антиоқус III өлүши билән шималий падишалиқниң башқурған зимини һәм қошуни азийип кәтти. Шуңа бешарәттә «**кичик бир қошун**» дейилиду.

(24-айәт) «**У халайиқниң асайишлиқ пәйтидин пайдилинип, әң бай өлкиләргә таҗавуз қилип кирип, атилири яки атилириниң атилири зади қилип бақмиған ишларни қилиду, йәни у олҗини, ғәнимәтләрни вә нурғун байлиқларни қол астидикилиригә үләштүрүп бериду; мәлум бир мәзгилгичә қорғанларғиму һуҗум қилиш қәстидә болиду**» — У Сурийәниң бай өлкилиридин һейлә-микир йоллири билән еғир баҗ-алванни алди. Бирақ алған пулни өзиниң әйш-ишрәтлик турмуши үчүн ишләтмиди, бәлки өзигә иттипақдашларни, қоллиғучиларни топлаш үчүн уларға үләштүрүп бәрди. Шундақ қилип у Мисирниң қорғанлириға һуҗум қилишни планлиди. «**Мәлум бир мәзгил**» — Худаниң униң һөкүм сүрүшигә йол қойған 12 жил вақтини көрситиду. Һазир бешарәтләр униң Мисирға қарши болған биринчи урушиға кәлди.

(25-айәт) «**У өз күчини ишқа селип чоң ғәйрәт билән қозғилип, зор қошунни башлап, җәнубий падишаға һуҗум қилиду. Җәнубий падишаму наһайити зор қудрәтлик бир қошун билән җәңгә атлиниду. Лекин җәнубий падиша хаинларниң йошурун сүйқәстигә учрап, мувәппәқийәт қазиналмайду**» — Антиоқус Мисирға қарши җәңгә маңди. Мисир падишаси Питолими VI (йәни Питолими Филоматер, Антиоқусниң нәврә иниси) униңға қайтурма һуҗум қилди. Униң авалқи мәхсити, Пәләстинниң зиминини Мисирниң қолиға қайтурувелиш еди. Бирақ Филоматер өз қошунининң ичидики хаинларниң йүз өрүши билән мағлуп болуп әсиргә елинди (миладийәдин илгәрки 170-йил).

(26-айәт) «**Чүнки униң назу-немәтлирини йегәнләр уни жиқитиду. Униң қошуни һәммә йәргә тарқилиду; нурғунлири өлтүрүлиду**» — өзиниң мәслиһәтчилири өзигә йүз өриди. Униң қошуни интайин күчлүк болғини билән, үзүл-кесил тар мар қилинди.

(27-айәт) «**Кейин, бу икки падиша бир-бирини қәстлишип, яман нийәт билән бир дәстиханда тамақ йейишип, бир-биригә ялған гәп қилишиду; лекин бу ишлар һеч кимгә пайда йәткүзмәйду, чүнки бу ишларниң ахири пәқәт бәлгүләнгән вақиттила болиду**»

Питолими VI (Питолими Филоматер) әсиргә чүшкәндин кейин, униң иниси «Июргетис» Мисир пухралири тәрипидин падиша қилинип «Питолими VII» болди.

Антиоқус Епифанис болса әсиргә алған акиси Филопатергә ялғандин дослуқ билдүрүп, сени қайтидин Мисир тәхтигә олтарғузимән дәп униң билән һәмдәстихан болуп бир келишим түзди. Әмәлийәттә Филопатер униң ялған вәдилиригә ишәнмисиму, ишәнгәнгә салди. Уларниң аталмиш «иттипақи» мувәппәқийәтлик болмиди. Антиоқус уни Мисирдики чоң шәһәр «Мәмфис»ниң падишаси қилғини билән, кейинки җәңләрдә Антиоқусниң қошуни чекинишкә мәҗбур болди. Антиоқус Мисирдин чиққандин кейин, ака-ука иттипақ болуп бир «җүп һөкүмран» падишалиқта болди.

Бешарәттә дейилгәндәк, «**бу ишларниң ахири пәқәт бәлгүләнгән вақиттила болиду**» — демәк, «шималий падиша»ниң «җәнубий падишалиқ» үстидин пүтүнләй ғәлибә қилип идарә қилиши пәқәт ахирқи заманда болиду.

(28-айәт) «**Шималий падиша нурғун мал-мүлүкләрни елип өз жутиға қайтиду. У көңлидә (**Худаниң хәлқи билән түзгән**) муқәддәс әһдигә қарши туриду; шуниң билән у әһдигә қарши һәрикәтләрни қилип, андин өз жутиға қайтиду**»

Антиоқус Мисирни пүтүнләй ишғал қилмиғини билән, у көп олҗини қолиға чүшәрди. У Сурийәгә қайтти. Мисирға қаратқан плани үнүмсиз болғандин кейин, у диққитини Пәләстингә вә Йәһудийларға қаратти. У Исраилниң өзигә, шундақла уларниң Муса пәйғәмбәр арқилиқ қобул қилған муқәддәс қанунлириға һәм әһдисигә интайин өч болуп чиқти. Антиоқус барғансери өзини Худа дәп ишәнди, шуңлашқа у һәр бир кишидин өзигә чоқунушни қаттиқ тәләп қилди. Җасон исимлиқ бир Йәһудий (Антиоқус қәстләп өлтүргән баш каһинниң иниси) Антиоқусқа һәм у бекиткән баш каһинға қарши қозғилаң көтәрди. Бирақ Антиоқус бу исиянни рәһимсизлик билән бастуруп, муқәддәс ибадәтханидин нурғун қиммәтлик буюмларни булап Сурийәгә қайтти.

(29-айәт) «**Бәлгүләнгән вақитта шималий падиша йәнила җәнупқа таҗавуз қилиду**» — Миладийәдин илгәрки 168-жили Антиоқус Мисирдики Питолими ака-укиларниң иттипақ түзгәнлигини аңлап Филоматерниң өзигә йүз өрүгәнлигини билди. У үчинчи қетим тәйярлиқ қилип Мисирға җәң қилиш үчүн йолға чиқти.

«**Лекин бу қетимқи әһвал илгәркигә вә йәнә келип әң ахирқи қетимқисидики биләнму охшимайду**» — пәриштә бу қетимқи һуҗум өткәнки (йәни «йерим мувәппәқәтлик» олҗиғила еришкән, ахирида чекиндүрүлгән һуҗум)ға охшимайду вә ахирқи қетимқи (дәҗҗалниң ахирқи замандики һуҗуми, пүтүнләй ғәлибә қилидиған бир һуҗум)ғиму охшимайду дәп Даниялға уқтурди.

(30-айәт) «**Чүнки «Киттим» арилидин чиққан кемиләр һуҗум қилип келиду. Шуңа у дәрд-әләм билән чекиниду вә** (Худаниң Өз хәлқи билән түзгән) **муқәддәс әһдисигә қарап интайин ғәзәплиниду, униңға қарши халиғинини қилиду; шундақла чекинип янғанда муқәддәс әһдигә асийлиқ қилғучиларни әтиварлайду**».

«Киттим» һазирқи «Сепрус», оттура деңиздики арал, лекин бәзидә бу исим Исраилниң ғәрбидики дөләтләрниң умумий намини көрситиду. Рим империйәсиниң кемилири Киттим арилидин чиқип Антиоқусқа (Мисирға таҗавуз қилған вақтида) һуҗум қилди. Рим әлчиси Антиоқусниң йолини тосуп, уни дәрһал Мисирдин чекин, болмиса Рим саңа қаттиқ һуҗум қилиду дәп буйруди. Антиоқус ғәзивини аранла бесип чекинди. У аччиғини Йәһудийлардин чиқармақчи болуп, Пәләстиндә у йәр-бу йәрни халиғанчә булап-талап бузғунчилиқ қилди. У өзи орнатқан «баш каһин» Мәнәлаус исимлиқ киши һәм уни қоллиған бир мәзһәп билән иттипақлашти. Бу мәзһәп «Гретсийәләштүргүчиләр» дәп аталған — чүнки у (Муса пәйғәмбәр арқилиқ берилгән) муқәддәс қанун вә әһдини ташлап,

Гретсийәниң өрп-адәтлири, җүмлидин бутпәрәсликни Йәһудий қериндашларға өзәңларниңки қилиңлар дәп дәвәт қилмақта еди.

(31-айәт) «**Униң тәрипидә турған бир нәччә күчләр қорған болған муқәддәс ибадәтханини булғайду, «һәр күндилик қурбанлиқ»ни әмәлдин қалдуриду вә «вәйран қилғучи жиркиничлик номуссизлиқ»ни униң орниға қойиду**» — Антиоқус «Гретсийәләштүргүчиләр» билән һәмкарлишип ибадәтханидики «шабат күнидә» (шәнбә күни, йәни Йәһудийларниң муқәддәс күни)дә қурбангаһ үстигә бир чошқини қурбанлиқ сүпитидә сунди. У Муқәддәс Китапни (Тәврат, Зәбур) оқушни яки униңға егә болушни мәнъий қилди (ким шундақ қилса өлтүрүләтти). У ибадәтханиниң «муқәддәс җайи»ға йоған бир мәбудни қоюп, Йәһудийларни униңға чоқунушқа буйруди. У уларниң шәнбә күнидә дәм елишини мәнъий қилди. Грек әскәрлири муқәддәс ибадәтханида паһишә аяллар билән биллә болди. Бешарәттики бу ишларни баян қилидиған ибарә «вәйран қилғучи жиркиничлик номуссизлиқ», дәҗҗалниң муқәддәс ибадәтханида қилидиған ишини баян қилған 9-бап 27-айәттики ибаригә охшаштур. Шундақ болғанда, бизгә дәҗҗал кәлгүсидә муқәддәс ибадәтханиға қойидиған «жиркиничлик номуссизлиқ» дегән ишниң қандақ екәнлигини бир жип учи билән тәминләйду. 8-баптики вә 9-баптики дәҗҗал тоғрилиқ бешарәтләргә асасән ахир заманда дәҗҗал қилидиған ишлар «Антиоқус Епифанис» қилған ишларға бәк охшап кетиши мүмкин.

(32-айәт) «**У муқәддәс әһдигә хаинлиқ қилғучиларни хушамәт-һейлигәрлик билән чирикләштүрүду; лекин өз Худасини дост тутқучи хәлиқ болса қәйсәрлик билән һәрикәт қилиду**» — Антиоқус бутпәрәслик йолини тутқан Йәһудийларни қоллап өстүрди һәм шундақ қилип Йәһудийлар арисиға һәр хил аразларни туғдурди.

Шундақтиму «Маккабийлар» дегән бир җамәт батурлуқ билән «тухумни ташқа урған»дәк исиян көтәрди. Ойлимиған йәрдин улар Антиоқусниң уларни бастурмақчи болған һәр бир қошунини үзүл-кесил мағлуп қилди.

(33-айәт) «**Хәлиқ ичидики ақиллар нурғун қериндашлириға тәлим йәткүзиду; лекин бир нәччә күнләр уларниң бәзилири қиличта жиқилиду, отта көйдүрүлүп өлтүрүлиду, зинданға чүшиду яки булаң-талаңға учрайду**» — хәлиқ арисидики бир түркүм Худадин әймәнгән кишиләр (улар «Хасидимлар» дәп аталған) Антиоқусниң тәһдидлиригә қаримай йошурун «Муқәддәс Китапларни оқуш курслири»ни ачти. Бу «Хасидим»лар етиқади түпәйлидин зор қистаңда қалди. Бәзилири өлтүрүлди. Мәсилән, Елийезар исимлиқ бириси чошқа гөшини йейишни рәт қилғанлиғи үчүн өлтүрүлди; йәнә, бир ихласмән тул хотунниң йәттә оғли һәр хил қийин-қистаққа елинди, җүмлидин отқа ташлап өлтүрүлди, андин у хотунму өлтүрүлди.

(34-айәт) «**Жиқилған вақитлирида, Худаниң хәлқи азғинә ярдәмгә егә болиду. Амма нурғун кишләр уларниң қатириға хушамәт-һейлигәрлик билән соқунуп кириду**» — бәзи Хасидимлар бу қаттиқ бесим астида «жиқилди». Демәк, етиқадидин айрилди. Бирақ «Маккабийлар» ахирида уларға ярдәм қолини сунди. Ярдәм гәрчә «**азғинә**» болсиму, шүбһисизки, уларға наһайити зор илһам болди. Бәзи «Гретсийәләштүргүчиләр» ялғандин «Маккабийлар»ниң ичигә соқунуп кириватди. Уларниң мәхсити бу һәрикәтни роһий җәһәттин аҗизлаштуруш еди. Нәтиҗидә, Маккабийлар җәмәтидики оғуллар һәм нәврә оғулларниң һеч қайсиси ата-бовилириниң изини басмиди. Уларниң һәммиси «Гретсийәләштүргүчиләр» болуп чиқти.

(35-айәт) «**Бәзи ақиллар жиқилиду. Лекин уларниң жиқилиши өзлириниң синилиши, тавлиниш-тазилиниши, қиямәт күнигичә паклиниши үчүндур. Чүнки ахирәт Худа бәлгүлигән вақиттила келиду**» — мошу йәрдә, биз Худаниң зиянкәшликкә бәзидә йол қоюштики мәлум мәхситини көрәләймиз. Синақлар, шундақла аздурушқа учрайдиған әһваллар бизгә өзимизниң ажизлиғимизни, гуналиримизни ениқ көрситип бериду. Шундақ қилип улар бизгә товва қилип, Худадин кәчүрүм издәш пурсити билән тәминләп, бизни Худаниң алдида сап диллиқ турмуш өткүзүшкә йетәкләйду.

«Антиоқус Епифанис» бу бешарәтләрни 35-айәткичә әмәлгә ашурди. Бирақ «**ахирәт Худа бәлгүлигән вақиттила келиду**» дегән бешарәт ахир замандики «шималий падишаси, йәни дәжҗални көрситиду. Шуңа, бешарәтләр мошу йәрдә миладийәдин илгәрки 2-әсирдин беваситә ахир заманға атлап өтиду. Әмисә дәжҗал чоқум Сурийә яки шу әтраптики жутларниң бирини өз базиси қилиши керәк.

Дәжҗал Антиоқусниң күпүрлүк изини бесип, шуниңдәк өзини «Худа» дәп атап, ибадәтханида бир «жиркиничлик номуссизлиқ» бәрпа қилип, хәқләрни өзигә чоқунушни қаттиқ тәләп қилиду.

(36-айәт) «**Шималий падиша өз мәйличә қиливериду; у тәкәббурлишип, өзини һәр қандақ илаһлардинму улуқлап үстүн қоюп, һәтта һәммә Илаһларниң илаһи болғучиға әҗайип күпүрлүк сөз қилиду; таки Худаниң ғәзиви толуқ төкүлгән күнигичә у давамлиқ зор ронақ тапиду. Чүнки Худаниң бекиткини әмәлгә ашмай қалмайду**» — бу падиша (дәжҗал) өзини Худа дәп жақалайду (Инжил, «Тесалоникилиқларға (2)» 2-бап, «Вәһий» 13-бапни көрүң). У Худаға қарши күпүрлүк сөз қилиду («Дан.» 7:25ни көрүң). Униң ронақ тепиши пәқәтла Худа униңға бекиткән вақитқичә, йәни ахирқи «йәттә вақит»ниң ахирқи йеримидики 1260-күнигичә болиду. Әшу 1260 күн «**Худаниң ғәзиви толуқ төкүлгән**» күнләр болиду (Худаниң ғәзиви 1260-күнигә йеқинлашқансери өрләйду).

(37-айәт) «**Бу падиша ата-бовилири чоқунған илаһларғиму писәнт қилмайду, аялларғиму һеч қандақ һәвәс қилмайду. Әмәлийәттә у һәр қандақ илаһни һөрмәтлимәйду, чүнки у өзини һәр қандақ илаһтин улуқ дәп қарайду**» — Дәжҗал йеңи бир бутпәрәс түзүмни орнитиду. «**Аялларғиму һеч қандақ һәвәс қилмайду**» — у «инсандәк» вә лекин «инсан әмәстәк» туриду. У өзини һәммидин үстүн қойиду.

Бәзи алимлар бу сөзгә қарап дәжҗал бәччиваз болиду, дәп қарайду.

(38-айәт) «**Буларниң орнида у «күчләр илаһи»ни һөрмәтләйду; униң ата-бовилириму әзәлдин чоқунмиған бу илаһни болса у алтун, күмүч, якут вә башқа қиммәтлик соғатларни тәғдим қилип һөрмәтләйду**» — у «күчкә чоқуниду». Чоқунидиған «күчләр илаһи» чоқум Шәйтанниң өзидур. Униң тутидиған принсипи шүбһисизки, «һоқуқ һәқтур» болиду.

(39-айәт) «**У әң мустәһкәм қорғанларни шундақ бир ғәйрий илаһқа тайинип егиләйду. Кимки униң һөкүмранлиғиға бекинса, у шуларға шәрәплик мәнсәп бериду, уларни көпчиликни башқуридиған қилиду вә инъам сүпитидә йәр-зиминни тәқсим қилип бериду**» — Дәжҗал Шәйтанниң күчигә тайинип «тәбиәттин ташқири» мөҗизиләрни яритип нурғун адәмләрни алдап зор күчкә егә болиду. Униңдин сирт у һоқуқ-мәнпәәтләрни үләштүрүп кишиләрниң көзини торлаштуруп қойиду.

Һазир дәжҗалниң урушлириға кәлдуқ. Муқәддәс китап бизгә уқтуридуки, ахир замандики «йәттә вақит» ичидә аз дегәндиму үч чоң уруш болиду, шу җәңләрдин иккиси дуния бойичә болиду.

(40-айәт) «**Ахир заман кәлгәндә, җәнубий падиша әскәр чиқирип униңға һуҗум қилиду. Шималий падиша җәң һарвулири, атлиқ әскәрләр вә нурғун кемиләр билән қуюндәк униңға қайтурма зәрбә бериду. У барлиқ жутларға таҗавуз қилип, кәлкүндәк тешип кәң йәр-зиминларни басиду**»

«**Ахир заман кәлгәндә**» дегән сөзләр йәнила бизгә әскәртидуки, 36-айәттин башлап бешарәтләр ахир заманни көрситиду. Бу 29-айәттики сөзләр билән бағлиқ. 29-айәт Антиоқусниң Мисирға әң ахирқи һуҗуми тоғрилиқтур. Бу 40-айәт болса дәҗҗалниң Мисирға һуҗум қилиши, йәни 29-айәттики «әң ахирқи» һуҗум тоғрилиқтур. 40-айәт бәлким дәҗҗалниң дунияви һоқуққа чиқишниң башлинишини чүшәндүрүп бериду. Униң асасий қараргаһи (базиси) Сурийә яки Сурийә әтрапида болиду, шуңа уни «шималий падиша» дейишкә болиду. Шу чағда Мисирдиму бир күчлүк һөкүмранлиқ бәрпа қилиниши мүмкин, болмиса «җәнубий падиша» мәвҗут болмай қалиду. Дәҗҗалниң Мисир үстидин қилидиған ғәлибиси у йәрдин пүтүн дунияға кеңийду. У һәр бир жутни дегидәк бесип, «дунияниң һакиммутләқ падишаси» болиду.

Айәттики «**җәң һарвулири, атлиқ җәңчиләр**» һазирқи замандики айрупиланлар, танкиларни көрситиши мүмкин, бирақ бу айәттики ибариләр йәнә ахир заманға кәлгәндә, кона уруш усуллири қайтидин ишлитилидиғанлиғини көрситишиму мүмкин. Бир қетимлиқ «үчинчи дуния уруши» яки тәбиий балаю-апәт асанла дунияниң барлиқ нефит завутлири һәм радио-телефон системилирини бирақла йоқиталайду. Йәр шариниң атмосферисида өзгириш йүз бәрсә радио алақиси үнүмсиз болуп қалиду.

(41-айәт) «**У һәтта «гөзәл зимин»ға бесип кириду; нурғун әлләр аздурулуп жиқитилиду. Лекин булар, йәни Едомлар, Моаблар вә Аммонларниң чоңлири униң қолидин қутулуп қалиду**». У Исраил (Пәләстин)ға таҗавуз қилип уни ишғал қилиду. Бу «йәттә жил»ниң оттуриси болуши керәк. У Йәһудийлар билән һелиқи «йәттә жиллиқ бир әһдә» түзгәндин кейин, улар алдам халтиға чүшкән болиду. У бу вақитта уларни әшу «жиркиничлик номусизлиқ»ни қобул қилишқа мәҗбур қилиду (Инҗил, «Вәһ.» 11:1-2-айәттә бу вақит «**йәттә жилниң оттуриси**» дейилгән. Шуни көрүң).

Пүтүн дуния униң асарити астиға чүшиду. Бу айәт бойичә, пәқәт «**Едомлар, Моаблар вә Аммонниң чоңлири**» бехәтәр қалиду. Бу үч милләт һазирқи әһвал бойичә болғанда иорданийә дегән дөләтниң тәвәсидә болиду. иорданийәгә қачидиған кишиләр бәлким бехәтәр қалиду.

(42-айәт) «**Шималий падиша барлиқ дөләтләргә қолини созиду, Мисир зиминиму қечип қутулалмайду**» «Даниял» 7-бапта, Дәҗҗал «он падишалиқ»ни өз қолиға алиду, дейилиду. Бу җәриян униң улардин үч падишалиқни бастуруши билән башлиниду, дәпму уқтурулиду. Төвәндики 42- һәм 43-айәтләрдә, үч падишалиқ — йәни Мисир, Ливийә вә Ефиопийә тилға елиниду. Булар «авалқи үч падишалиқ»му?

(43-айәт) «**У Мисирниң алтун-күмүч байлиқлири вә башқа қиммәт баһалиқ буюмлирини талан-тараж қилиду. Ливийәликләр вә Ефиопийиликлар униңға бойсунуп әгишиду**» — қариғанда Африқа дәҗҗалға авал әгишиду.

(44-айәт) «**Кейин шәриқ вә шималдин кәлгән шәпиләр уни алақзадә қилиду. У техиму дәрғәзәп болуп нурғун кишини қирғинчилиқ қилип өлтүримән дәп җәң қозғайду**» — бу «шәриқ вә шималдин» келидиған тәһдидләр Җоңгу вә Русийәдин

келәмду? Ишқилип нәдин келишидин қәтъийнәзәр, у дәһшәтлик қирғинчилиқ билән уларни йоқитип ғәлибә қилиду.

(45-айәт) «**Вә деңизларниң оттурисида, көркәм муқәддәс тағ тәрипигә орда чедирлирини тикиду. Лекин униң әҗили шу йәрдә тошиду вә һеч ким уни қутқузмайду**» — қариғанда у Йерусалимни униң чоң қараргаһи (базиси) қилиду. «Көркәм муқәддәс тағ» Йерусалим қурулған «Зион теғи»ни көрситиду. «Деңизларниң оттурисида» бәлким «Өлүк Деңиз» вә «Оттура Деңиз» оттурисини көрситиду. Инҗил, «Вәһ.» 11:1-2-айәткә асасән, дәҗҗал ибадәтханиниң сиртқи һойлисини ишғал қилиду. Биз жуқурида дегәндәк, бу учур дәҗҗал оттуриға чиқиштин илгири Йерусалимда чоқум йеңи бир ибадәтханиниң қурулидиғанлиғини билдүриду. Исраилниң бүгүн мундақ плани барлиғи нурғун кишиләргә аян.

«**Лекин униң әҗили шу йәрдә тошиду вә һеч ким уни қутқузмайду**» — Дәҗҗал вәйран қилиниду. Муқәддәс китапни тәтқиқ қилидиған нурғун оқурмәнләрниң көзқаришичә, бу айәт дәҗҗалниң «йәттә жил»ниң оттурисида («йәттә жил»ниң ахирида әмәс) өлтүрүлидиғанлиғини көрситиду. Шундақ болсиму, Инҗил «Вәһ.» 11:3-, 12- һәм 14-айәтниң дейишичә, у Шәйтан тәрипидин өлүмдин тирилиду. Қандақ болушидин қәтъийнәзәр, у ахирида Мәсиһ Әйса тәрипидин өлтүрүлүп дозаққа ташлиниду.

12-бап

(1-айәт) «**У чағда, қериндашлириңни «қоғдиғучи улуқ әмир» Микаил мәйданға чиқиду**».

«**У чағда**» дегини, дәҗҗалниң Йерусалимни вә шундақла ибадәтханини ишғал қилидиған вақтни билдүриду, йәни «йәттә жил»ниң оттурисида. Мошу айәттики Микаил дегән «**әмир**» Муқәддәс Китапниң Даниял қисмидин башқа җайлиридики чүшәнчә бойичә «баш пәриштә»ни көрситиду. Ундақта Микаил немә үчүн «мәйданға чиқиду»? Ибраний тилида бу сөз йәнә «орнидин туриду» дегәнниму ипадиләйду. Мошу йәрдә бу ибарә чоқум униң Исраилни қоғдаш мәсъулийитини ада қилип хизмәт көрситишини көрсәтсә керәк. Бу қоғдаш хизмитиниң көпинчиси шүбһисизки, Исраилни Шәйтанниң һейлә-нәйрәңлиридин қоғдаштики көрүнмәс җәңдур.

«**Бир азаплиқ мәзгил болиду; жут-дөләт барлиққа кәлгәндин буян, шундақ чоң балаю-апәтлик мәзгил болуп бақмиған. Бирақ шу чағда хәлқиң қутқузулиду; уларниң ичидики нами һаятлиқ дәптиригә пүтүлгәнләрниң һәммиси ниҗатлиққа еришиду**».

Тәвраттики нурғун пәйғәмбәрләр һәм Инҗилниң нурғун йәрлири бу «**азаплиқ мәзгил**» (Инҗилда «**дәһшәтлик азап-оқубәт**» дәпму атилиду) тоғрилиқ сөз қилиду. У йәнила әшу «үч йерим жил» («йәттә жил»ниң иккинчи йерими), йәни 1260 күн болиду. Тәвраттики пәйғәмбәр Зәкәрияниң сөзигә асасән, шу азаплиқ мәзгилдә нурғун Йәһудийлар Мәсиһкә етиқат бағлайду («Зәк.» 12-бап).

(2-айәт) «**Тупрақта ятқан өлүкләрдин нурғунлири тирилиду. Улар мәңгүлүк һаяттин бәһримән болиду; қалғанлири номуста һәм мәңгүлүк рәсвачилиққа тирилиду**» — бу айәт ахир заманда икки қетимлиқ тирилдүрүлүшниң болидиғанлиғидин ибарәт хәвәрни бизгә йәткүзиду. Биринчи тирилиш — һәққанийларниң мәңгүлүк һаятқа еришиши үчүндур; иккинчи тирилиш болса Худаниң меһри-шәпқитигә ишәнмәй уни қобул қилмиғанларниң сотқа йүзлиниши үчүндур. Биз мошу йәрдә йәнә дәймизки, һәққанийлиқ һәм шундақла мәңгүлүк һаят пәқәт Худа әвәткән Қутқазғучи Мәсиһ Әйса арқилиқла еришилиду.

(3-айәт) «**Ақиллар асмандики гүмбүздәк парлақ жулалиниду; нурғун кишиләрни һәққанийлиқ йолиға башлап киргәнләр юлтузларға охшаш әбәдил-әбәт парлап туриду**» — бизниң һаятимиз қандақ өткүзүлимәктә? 9-бапта дейилгәндәк, Мәсиһ кәлтүридиған «мәңгүлүк һәққанийлиқ» йолини биләмдуқ? Әгәр өзимиз билмисәк, қандақму башқиларни у йолни тепишқа йетәкләләймиз?

(4-айәт) «**И Даниял, сән әнди бу сөзләрни тохтат** (яки «йошуруп қой»)**; мәзкур китапниң таки дунияниң ахирқи күнлиригичә шу пети туруши үчүн уни пичәтләп мөһүрливәткин. Нурғун кишиләр уян-буян жүриду вә билим ашиду**» — бу бир «бәтлик» китап әмәс, бәлки бир «орам язма» еди. Мундақ бир «орам язма»ни мөһүрләшниң нәтижиси, бу печәтләрни бузмай туруп һеч ким уни көрәлмәйду. Буниң мәнаси, (1) китаптики нурғун нәрсәләрни Худа ашкарилимиғичә һеч ким бешарәтләрниң мәнасини чүшинәлмәйду. (2) бешарәт қилған ишлар йүз бериши биләнла бешарәтләрниң немини көрситидиғанлиғини чүшәнгили болиду. Инжил «Вәһий» қисми, 4-, 5-баптин көримизки, бу бешарәтләрниң вә һәммә башқа бешарәтләрниң печәтлирини ачидиған киши өлүмдин тирилип әршкә қайтқан Мәсиһ Әйсадур.

«**Нурғун кишиләр уян-буян жүриду вә билим ашиду**» — бу кишиләр «**уян-буян жүриду**», бу бәлким «Даниял»ни чүшиниш үчүндур, улар шундақ қилип «**билимини ашуриду**». Бирақ еһтималға техиму йеқинки, бу бешарәт бу һазирқи замандики қатнаш қураллириниң сүръитиниң ешиши билән нурғун кишиләрниң «жаһан кезиш»лири вә «билим партлиши», йәни билимниң ғайәт зор ашурулуши (илим-пән, тибапәтчилик, тарихий билим, қатарлиқ)ни көрситишиму мүмкин. Бу ишлар бизниң ахир заманға йеқинлашқанлиғимизни испатлайду.

Бу бешарәт йәнә «Амос» 9:11-12 билән мунасивәтлик болуши мүмкин.

5-вә 6-айәттә, Даниял су үстидә турған пәриштидин бу ишлар (қорқунучлуқ зиянкәшлик вә «жиркиничлиқ номуссизлиқ»)ға қанчилик вақит кетиду, дәп сорайду. Пәриштә икки қолини асманға көтирип (қәсәм билдүрүш үчүн) униңға: — «**бир вақит, икки вақит, қошумчә йерим вақит кетиду**» (йәни үч йерим жил, 1260 күн), дәп жавап бериду вә: — «**Худаниң муқәддәс хәлқи учраватқан хорлуқ ахирлашқанда, бу ишлар түгәйду**» — дәйду. Бу мәзгил болса Йәһудий хәлиқни тавлаш үчүн, уларни өзиниң һәм дунияниң Қутқазғучи-Мәсиһигә етиқатқа кәлтүрүш үчүндур. Даниял техи чүшәнмәйду. У сәвир-тақәт һәм издиништә болуши керәк, чүнки бу бешарәтләр ахирғичә печәтлик туриду. Даниялға мундақ дейилиду: —

(9-айәт) «**Әй Даниял, йолуңға маң, чүнки бу сөзләр ахир заманғичә мәхпий тутулуп йепиқлиқ туриду**».

(10-айәт) «**Нурғун кишиләр тазилиниду, паклиниду вә тавлиниду. Рәзилләр болса, давамлиқ рәзиллик қиливериду; улардин һеч ким буни чүшинәлмәйду, бирақ ақиллар чүшиниду**» — барлиқ инсанийәт икки йөнилиштин биридә маңиду — яки тавлинип паклинишқа һәм ақиланә болушқа маңиду яки яман-рәзиллик йолиға маңиду. Қәдирлик китапхан, сиз қайси тәрәпкә маңисиз?

(11-айәт) «**Күндилик қурбанлиқ сунушни әмәлдин қалдурған күндин тартип, йәни «вәйран қилғучи жиркиничлик номуссизлиқ» қоюлған вақиттин башлап, бир миң икки йүз тохсән күн өтиду**».

(12-айәт) «**Ахирғичә садиқ болуп, бир миң үч йүз оттуз бәш күнни күтүп өткүзгәнләр немидегән бәхитлик-һә!**» — бу 1260 күнгә қошулидиған қошумчә 30 күн, андин йәнә қошумчә 45 күндә вә уларниң ичидә немә ишлар йүз бериду? Бу бүгүнгә қәдәр чоң бир сир болуп қәлди. Сәвир-тақәт, ишәштә болғанлар бир күни буни билиду!

(13-айәт) «**Амма сән болсаң, ахирғичә йолуңда меңиверғин. Сән арам таписән, вә күнләрниң ахирида несивәңгә муйәссәр болушқа қайта тирилисән**».

Даниял нәгә баридиғанлиғини, һәм өзини арам-течлиқ вә инъамларниң күтиватқанлиғини убдан биләтти. Булар товва қилип Худа әвәткән Мәсиһкә таянған барлиқ кишиниму күтиватиду! Қәдирлик китапхан, Худа сизгә меһри-шәпқәт көрсәткәй, һаятлиқ йолиға көзүңизни ачқай!

Амин!